Österreichische Nationalbibliothek

Titel: Munkai. (Werke.) hung : Munkai. (Werke.), 1-3 : Byron [...]

ID: 10882A60
Weitere ID: ABO_+Z177637406
Titel (komplett) : Munkai. (Werke.) hung : Munkai. (Werke.), 1-3 : Byron Lord' élete's munkai : 1-3
Ort: Buda-Pest
Publisher: Selbstverl.
Autor: Horvath-Petrichevich, Lazar
Jahr: 1842
Signatur: 28868-A.1
Zitierlink: https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113
Umfang: Seiten 1 bis 190 (Komplettes Werk)
PDF erstellt am 18.11.2026 11:03

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

Nutzungsbedingungen

[ABO] Dieser Text ist konfiguriert in "copyrightText.properties". Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich. Dieses Werk wurde im Zuge einer Public-Private Partnership mit Google digitalisiert.

KAIS.KÖN.HOF-BIBLIOTHEK
28.868-A
ALT=

S.A.37.C.121.
Vol.1.2....4.5.6.

18.

28868-A.

370.

I-80383

PETRICHEVICH HORVÁTH LÁZÁR'

MUNKÁL

ELSŐ KÖTET.

BUDA-PEST 1842.

IRÓ' SAJÁT KÖLTSÉGÉN.

PETRICHEVICH HORVÁTH LÁNÁR'

MUNKÁI.

ELSŐ KÖTET.

BUDA-PESTH 1842.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 6 von 190

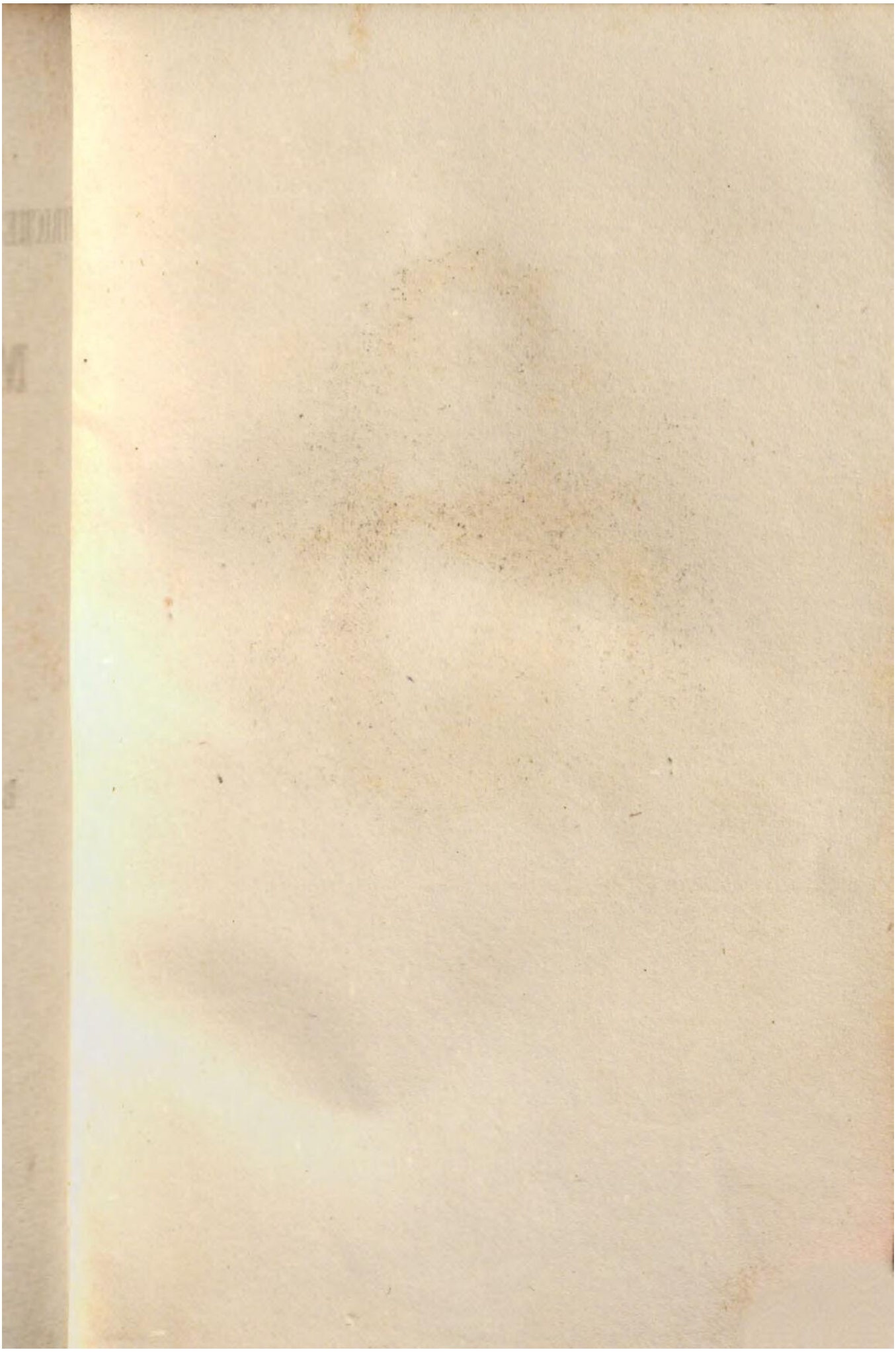

A.H.Payne sculp.

Byron

BYRON LORD'
ÉLETE 'S MUNKÁI.

IRTA

Petrichevich Horváth Lázár.

ELSŐ RÉSZ

Byron lord' élete.

PESTEN.
Nyomtatta Landerer és Heckenast.
1842.

BYRON LORD

ELETE & NUNKAL.

---

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113

A' VILÁG', STADIUM', KELET NÉPE' 's a' t.

SZERZŐJÉNEK

GRÓF

SZÉCHENYI ISTVÁN

URNAK

TÖBB T. N. MEGYÉK' TÁBLABIRÁJÁNAK, TÖBB K. VÁROSOK VÁLASZTOTT POLGÁRÁNAK, A' MAGYAR ACADEMIA' MÁSOD ELNÖKÉNEK. 's a' t. 's a' t.

Ő MÉLTÓSÁGÁNAK

IRÁNTAI RENDITHETLEN TISZTELETE 'S POLGÁRI HÓDOLATA' JELÉÜL AJÁNLJA E' KÖNYVECSKÉT

a' szerző.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113

E' munkám, melly évek óta hevert dolgozatim között — mert nem véltem azt korszerűnek — e' perczben talán azzá vált. Nem mintha a' politica, és journalisticának e' termékeny időszakát kell vala bevárnom közrebocsátására, hanem mert érettebb, higgadtabb's komolyabbnak ismerem a' nemzetet. Mire—'s kivált értelmi sulyának kifejtésére — hogy az érintettem irodalmi mezők' gazdagsága sokat tett, és tesz maiglan is, azt tagadni lehetlen. Byron Lord egyike azon férfiaknak, kit e' kor megtagadni nem fog: annak veseiben fogantatva, dicsérik, magasztalják, és csodálják az ő elveit kortársai mikint hízelegnek szellemének. Egyike ő ama' politikai vélemények' és ujabb irodalmi tanok' lelkesb vezéreinek. Illyennek ösmeri el őt az egész civilisált világ.

'S még is mind e' mellett érzem én hogy Byron lord' neve, gyönyörü költészete honunkban még most sem népszerű. De csak azért nem, mert felőle, sem-

mit, vagy igen keveset ösmerünk. Byron' lantjának méla keservei tetszeni fognak a' nemzetnek, mellynek főbb jelleme mélaság. Nemzetnek, melly annyi keserv között magasul nemzetté.

Midőn e' csekély lapok' homlokára gróf **Széchenyi István'** nevét igtatám, csak azon maradandó becsről gondoskodám mit nekik — a' tán különben olly gyarlóknak — e' dicső név kölcsönözhet. Minden sympathia, melly e' historiai névhez szövetkezik, a' honszeretet' csarnokának egyik legdicsőbb oszlopát öleli. Minden irat, melly e' nagy honfi' polgári erényeinek hódol, egyik, bár mi kicsin gyürűjét teszi egykor a' magyar irodalmi historia' lánczolatának.

Irtam Buda Pesten nyárelő' negyedik napján 1842.

Byron lord' élete.

Élted miként a' vésztől hányt hajóké,
Magad te rejtvény, — egy villámsugár.
Ki az, ki tudná: hol kél 's merre száll?

CSÁSZÁR.

Bevezetés.

Századunknak volt feltartva annak mutatni jeles példáját, mint szállott a' Múzsa egy sebhedt lelkű költőbe, mint kölcsönözte neki lantját nem mindennapi keservek, zengésére, keserveknek, mik hihetőleg amaz érzemény és képzelődés közötti öszveillesztésből eredének, mi költői véralkatnak neveztetik, 's olly gyakran keseríté azok' napjait, kiknek az tulajdonuk vala. Ha volt valaha ember illy lelkületre számolható, annak minden ereje és gyengeségeivel, az abból eredő örömek' határt nem ösmerő minden osztályival, 's a' vele járó gyönyör és fájdalomnak minden legválogatottabb érzékeivel egyetemben, — az az ember Byron lord vala. 'S nem is kell sok idő vagy embertermészet körülti mély ösmeret kitalálni: miért hogy e' rendkivűli tulajdonok már olly sok esetben inkább szerencsétlenségük, semmint boldogságukra szolgáltanak birtokosaiknak.

Nagyon tömött phantasia, mit a' legnagyobb költő, ki csak valaha élt, ugy nézett, mint társainak megkülönböztető jellemét, minden esetben veszedel-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 17 von 190

mes egy adomány. Várakozásinkat túlságosítja 's tulajdonosának reményt tud gyakran mutatni ott, hol ész azt fel nem leli; azonban a' képzelődés' e' káprázolataiból emelkedő csalóka gyönyör hasonló azon gyermekéhez, kinek figyelmét üvegdarabka vonta magára, mellynek napsugár pillanatnyi fényt ada. Lélekzet nélküli békétlenséggel siet ő feléje, 's ugy találja, hogy kandisága' 's várakozása' tárgya épen olly közönséges, a' minő haszontalan. Illyen a' sebes és fenhéjázó képzőtehetségű ember; képzelődése túlbecsüli óhajtásinak tárgyait, 's gyönyör, hírvágy, 's kitüntetés rendre nyomoztatnak, 's megvettetnek, ha már birtokában. Bámulásának tárgyai, mint bűvölt gyümölcs a' varázsló' tündérkertében, vonz-erejök- 's becsöket vesztik, mihelyt kalandor' keze hozzájok nyult, 's minden, mi hátramarad, csak bánkodás az azok' vadászásában vesztett időért, 's csudálkozás amaz otromba csalódáson, mellynek befolyása határozá el azt. 'S így a' remény, 's valódi birtok közötti aránytalanság, mit mindenki érez, kettőztetve van azoknál, kiket a' természet olly tulajdonnal ruházott fel, mi a' messze kilátást képzelődés' sugáraival aranyozza.

Ekkép szól a' jelen század' legjelesb, leggeniálisabb, legnagyobb költőjéről a' szép ajkú J. W. Lake. Byron lord' számtalan élet-iróinak egyike. 'S valóban ugy van. Alig lehetne kevés szókkal jobban vázolni azon csudálatos ellentermészetű viszonyok' alapelvét, mik, habár majd minden geniálisabb költőnek-

sajátai, olly temérdekség, olly fullasztó tömöttségben még sem mutatkozának soha. mint minőben Byron lordban jelenkezének olly lelkületet képezni, mellytől egy rész, csakhogy imádási bámulásra nem hevült, mig a' más csaknem iszonyodva elfordult.

Pedig alig hihető, hogy ki egyfelől imádásvegyületű tiszteletet kicsikarni tudott, másfelül illy ízonyúlag visszataszító érzéseket is gerjeszthessen! 'S ime, épen ezen alighihetőség teszi Byron' lelkületét rendkivül érdekessé, irásait olly felségesek, eszméit olly másolhatlanok, nyelvét olly földfelettivé — 's magát Byront Byronná! —

Egy szerencsétlen házasság a' fő ék-kő, összetartója azon mély alapfalaknak, mellyekre ellenségeinek gúnytornyai rakvák; lelkületének gyengéi, 's azokból eredt némi gyarlóságok csak a' mész, a' czement, melly a' külön részeket fájdalmas egésszé alakítja.

De a' jelen ritkán barátja a' szerencsétlennek; valamint jövendő rostálni szereti a' szerencsést. Amaz vak elfogultságában, vas vesszőjével sujtva, letiporja gyakran épen azt, kit ez aranysugár körüllebegte kedvenczei közé emel; míg ez utóbbi nem ritkán utcza' porába temeti el, kit méltatlanul beczéztetett az első.

Így lesz, — talán már így van Byronnal is. Avvagy nem olvastuk-e már és gyönyörrel és elégedve Albion' egyik jelesb irójának szeszélyes köny-

vében *) illy reményink' igazolását? így szól az „Idő' értelmi szellemének vizsgálására" szánt szakaszában. „Mint jobbíttatának meg szegény Byron' hibái, privát életének részletei között tett szennyes tapogatódzások, hizelkedések és félrefacsarások, zsibongó rágalmak és vastag hazugságok által, mik a' sajtók' névtelen csatornáit elöntötték? Nem e' kémi rendszer volt-e az ok inkább, mint mi egyéb, melly komor gyanúval sötétíté ama' voltakép olly nemes lelket? Nyelve, szúrássága nem volt-e a' megszúrt szív' eredménye? Másoktól rágalmaztatva, izgony valója viszonti rágalommal fizetett; zsenge lelkületében mutatkozott nyiltszivűsége őszintelenséggé keménykedett, mi mindig gyanú szülötte; 's a' helyett, hogy jobbította volna az irót, a' kritikák' e' féle neme, csak rontotta az embert." Azonban ne vágjunk a' történetek' csomójába, keressük fel inkább annak vezérszálait, 's illő hűség 's szilárdsággal fejtsük fel élet-fonalát azon embernek, kit ha agyaggal közös gyarlóságai földivé is tettenek: de istennel nagyon rokon lelke, annak még is fölkent választottai' sorába igtata.

Többen, igen érdemes festők, rajzolák Byron lord' életét; mélyen érzett gyöngeségem azokat el nem érheti. A' vágy oda törni nem is sajátom. Azok-

*) England and the English, by E. L. Bulwer. Esq. M. P. Author of Pelham, Devereux etc. London 1833.

nak, kik e' fényes lelkület' festésében előttem jártak, kívántam csak szebb szebb szinezeteit lángpontba egyesítni, mellyből a' fénysugarak oda, honnan azok kölcsönözve valának, vissza is sugározzanak. Ha ezt tehetém, már elértem volna annyit, minél többre alig vágyakodom.

I.

Vessünk egy tekintetet a' költő' nemzetségére. Azt mondották Byron lordról, hogy ő büszkébb vala ivadéka lenni ama' normandiai Byronoknak, kik Vilmossal, a' hódítóval, jöttek Angliába, hogysem szerzője lenni Childe Harold- és Manfrednek. Nem gondolom. Igaz ugyan, hogy gyermek korában olly kevéssé valának eltitkolva rang és születés iránti magas képzetei, hogy, ős angol baronátusi származásának gyakori dicsekedésiért, tanuló társai által „ócska angol bárónak" csúfoltatott; sőt egyszer, midőn lordi czímje rászálla, 's tanítójától felszólítatván „Dominus de Byron" nevezettel tiszteltették, az egész oskola hangos kaczajra törvén, a' kis lord keserű könyűkre fakadt: mindazáltal hiba volna még is feltenni, hogy akár érettebb tanuló korában, akár pedig azután is barátjai' körének választásában legkevésbbé is vezéreltetett volna ezen lassanként elenyészett gyöngesége által. 'S valóban, habár e' nemes költőnek gyermekkori lelkületében mutatkozik is egy egy vonás, ez állítást igazolni látszó, azonban irásainak physionomiája, vagy is azon szellem, melly majd minden, kivált érettebb munkáit bélyegzi, azon csípős támadások, mik satyrai munkáiban itt ott szembetűnő gúnynyal az aristocratia ellen intézvék, kevés reményt adnak Byron' születési gőgjéről még

azoknak is, kik — mert hasonló ócska név, 's aggidő szentelte czímeren kivül tán semmi más hasonlatosságuk a' jeles költővel nincs — önmagokat, legalább ez egy hiú tulajdonnak dagályával, vele rokonítni vágynának.

Azonban, ha régiség teszi egyedül a' származás' fényét 's születni már magában érdem: Byron lord avval is méltán kérkedhetett. Nemzetsége a' legrégibb, leghiresbek közüli; I. Edward' idejében már olly dús vala, hogy lancasshire-i jószágai egyedül elégségesek lettek volna több fő nemzetségek' vagyonosítására. Keresztes hadakban már lett légyen egy Biron, ki Palestinában vitézül forgatta láncsáját. VIII-dik Henrik, a' monostorok' eltörlője, adta volt kedvenczének, Sir John Bironnak — ki nagy szakállú törpe Biron-nak neveztetett — a newsteadi apátságot, melly szép jószágot monostorával együtt legújabb időkig birta családja, 's ezen eldődének ősi képe volt egy azon ócska festések közül, mik a' nemes költő' lakának falait még ékíték. I. Jakab' koronázásán ennek unokája ékesíttetett vala a' Bathi renddel. Ennek a' John-nak tizenegy fia volt, kiknek nagyobb része magát I. Károly és parlament közötti háborúkban trón mellett harczolva — hűség 's vitézséggel kijelelte. Egyik közülök nyeré a' lordi rangot is, ugyan csak I Károly alatt 1643. 's ez, mint yorki herczeg' nevelője, maradék nélkül elhalván, a' lordság Rikárd nevű testvérére, nagy hírű lovagra szállott. Meghaláloz-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 23 von 190

ván Rikárd 1697-ben, nagyobbik fia Vilmos lett örököse; ki, az irlandi fényes Chaworth nemzetségbe házasodván, öt fiúnak volt atyja. Ezek közűl csupán az idősb Vilmos maradt meg, kinek első szülött fia 1722-ben jött világra 's 1736-ban czíméhez.

Ez, ki nagybátyja e' jelen lapok' hősének, rokonát és szomszédját Chawort urat párviadalban, vagy is inkább verekedésben megölvén, 1765-ben a' Toverbe küldetett: valamint ennek unokaöcscse Bybonunk' atyja, Jakab' Carmerthen lord' hitvesének elcsábítása 's elszöktetéseért, törvény elébe idéztetett. — Ezen Byron Jakab született 1751-ben, 's habár derék, de szerencsétlen atyja legjobb nevelést igyekezett neki adni, olly léha volt még s, hogy közönségesen bolond Byron Jakabnak neveztetett. Kora' szebb férfiainak egyike volt ő, s a' fentérdeklett elszöktetés élte' huszonhetedik évében történt. Carmerthen lord' elválasztott nőjével két esztendeig élvén, miután ez szenvedéseinek súlya alatt kimult (1784-ben), hajótörést szenvedett vagyonának csolnakát uj házassággal akarván kifoltozni, Gordon Katharina kisasszonyt a' gazdag aberdeen-shire-i örököst hóditá meg (1785-ben), ki scótiai II-dik Jakab' leányától, Johanna herczegnétől, származott le. Ennek vagyonát házasságának néhány évei alatt elfecsérelvén, nőjét 's egyetlen fiát — ez életírás' tárgyát minden — ótalom, és pártfogás nélkül odahagyva, hitelezőinek kijátszá-

sára Galliába szökött 's Valenciennes' városában 1791-ben meghalálozott.

Egyszer Byron lord' méltatlan atyjáról lévén szó, a' költő e' szókkal fejézte volna ki magát: „Hat éves koromban már elvesztém atyámat. Anyám, midőn megmérgelődött (okot pedig eleget szolgáltaték) azt szokta mondani: „Hej te kutya fajzat! valóságos Byron vagy, 's épen olly semmirekellő, mint apád!“ — 'S tovább így szól: „Atyám három vagyont pazarolt el, 's három asszonynyal kelt össze, vagy szökött el, 's egyszer még is egy guinére volt szüksége, mellyért irnia kellett; a' levelkét maig is birom. 'S a' más nemnek rontására látszott születve lenni. Carmerthen lady' csábitásán kezdé, négy ezer fontot költött rá esztendő alatt, 's nem elégedvén egy illy kalanddal, később miss Gordon-nal szökött el. Azonban e' házasság sem számíttathatott a' szerencsések közé.“

És igy Byron lord' közelebbi 's távuli őseinek emlékét futólag felélesztvén, nem lehet észre nem vétetnünk a' nagy férfi' életíróinak, 's költők' legjelesbeinek egyikével, Moore Tamással, mi szembe ötlőleg egyesíté saját természetében Byron lord őseinek némelly jobb, 's némi tán legroszabb tulajdonait; nemes szivüségük 's mernivágyukat indulatosság, túlságosság, 's a' világ' hangja iránti könnyelmü megvetésével amaz őseinek, kiknek lelkületüket e' jellemek bélyegzék.

'S valóban, igy okoskodik Moore másutt, ha Byron' atyjának lelkülete elég népszerű is legyen, fiatal örökösét jó híre 's neve' követőjére buzdítni, illy hasznos vetélkedés az elhunyttal kipótolhatta volna élő példák' hiányát; mert nincs szív, mellyben hasonló nemes vágy hamarább lábra kaphatott volna, mint volt Byroné. Itt azonban nem volt ez az eset. Sőt, fájdalom! egészen másnemű vetélynek vala kitéve. Azon csudás történetek, miket atyjáról a' környékben rebesgettek, élénk figyelemre feszíték gyermeki tüzes képzelődését, 's őseinek különczségei nagy mértékben folyának be izlésére 's képzőtehetsége' kifejtésére. Illy korán beszivott, s egész életén át megtartott követnivágyból eredt szokásai közűl vala p. o. az is: hogy szüntelen volt vele, vagy mellette fegyvernek mi neme, még gyermekkori szokása lévén kicsiny töltött pisztolyokat mellénye' zsebében hordozni. — Igaza van Moore Tamásnak! Előttünk élők' példái gyakran követésre buzdítják az utókat; ám de gyengeségeik csak akkor válnak ezeknek sajátaikká, ha több, vagy legalább sok volt bennök a' szép, a' nagy, az igazán követésre méltó. Hol ezek amazokkal nem párosulvák, ritkán métely ott a' példa, és csak boldogtalan csillagzat' martaléka azon gyermek, ki rosz ősének példájától undorodva nem irtózik.

Lord Byron (George Byron Gordon*) szü-

*) Gordonnak neveztetett azon megvettetésnek jóvátételéért, mellyel atyja' nemzetsége, anyja iránt viseltetett. Byron maga nevét Bajrn-nak mondta ki.

letett Doverben 1788-ban boldogasszony hava' 22-dik napján. Atyja' megszökésével, csecsemő korának teljes gondjai édes anyjára szállottak, ki Aberdeenbe húzta meg magát, hol vagyonának romain teljes elvonultságban éldegelt. Osztatlan szeretete egyetlen fiában központosúlt, ki anyja' beczéje lőn, 's annyira kényeztetve, hogy midőn csak közönséges sétára távozott is, már könyes szemekkel esdeklé őt anyja: ügyelne magára, mert neki senkije sincs a' földön kivüle, kiért éljen; melly anyai sopánkodások, a' gyermek' kalandszerető lelkének annyival kevésbbé tetszének, mint hogy illy szivreható scénákon jelen volt pajtásai az effélékért őt kinevették, 's gúnyolák. 'S íme' gyermekkorhoz mutatott szerfeletti engedékenysége az anyának — mi annyi nemes csemetének vala már és lesz még elfullasztója — lön minden kétségen kivül nemzője, vagy legalább sikeresztetője Byron lord' lelkülete' kevésbbé tetszhető vonásainak is. Azonban anyját valamennyire mentheti tán az, mikép azon kivűl, hogy boldogtalan körülményeiben, egyetlen vigasza fia volt, e' fia, ezen egyetlen egy magzata azonfelül a' természettől is egy nyomorék lábbal, 's igen gyenge testalkotással vala bélyegezve. E' körülmények természetesen az anyai szeretet' rendes mértékénél nagyobbat élesztének az édes anya' szivében. Ezért nem is küldetett korán oskolába, hanem szomszéd havasok között tüdőit tágítni, karjait izmosítni, 's testét erősítni engedteték; 's nem is volt ez czéliránytalan eszköz mint testének,

ugy lelkének is kifejteni tehetségeit. A' körülei természet' vad pompája, 's azon büszke érzet, mikép ő olly tetőkön áll, hol

„Külső tyrann soha se' járt
'S hol a' szabadság széles pallosával
Tekintetétől elseperte az
Idegent;"

továbbá olly néppeli társalkodása, mellynek főbb kedvtelését agg idők' regéi, erősb tettek' és függetlenség' kifejlődésének előbeszélései tették; egyesülve a' félrevaló, 's népetlen vidékekkel közös csodás történetek, és tündérmesékkel — mind azok, mondom, ollyasok valának, mik a' gyermek Byronnal született költői érzelmeknek buja táplalékúl szolgálhatának.

Mint gyermeknek (azokból, mit mondánk, következtethető) természete nagyon nyughatlan vala vagy is inkább hirtelen felingerelhető. Már gyermekszoknyában épen olly levívhatlan lelket mutata dajkája iránt, mint minőt később, mint iró, bírálói előtt bizonyított be. Egyszer haragosan megdorgáltatván általa új kantusának elpecsétezéseért, mérgében (miket ő maga néma mérgeinek szokott nevezni) mind két kezecskéjével össze meg összeszakasztá a' czivódás' tárgyát, 's rögtön nyugalomban helyt állva, dajkáját 's annak mérgét kigúnyolá.

Azonban mind e' mellett, 's ehhez hasonló kitörései' ellenére is (mikre csakugyan anyja' példája is serkentheté, ki, mint mondják, hasonló tulságokra fakadt fejkötőivel keztyűivel, stb.) természetében —

minden körültei felügyelők' és nevelők' öszvehangzó bizonyításaik szerint — érzékeny szelidség, 's természeti simaság vala vegyülve, mi ellenállhatlanúl felé vonzott, 's oka volt annak, hogy vele akkor is, érttebb korában is mind azok könnyen tudának bánni, kiket ő szeretett, 's kik egyszersmind gyöngédség 's állhatatossággal is birtak ezen elhivatásra.

Egyik lábának említett rövidebbsége, kivált gyermekkorában, sok aggodalmat ada Byronunknak, 's ezen aggály, melly kicsin korában anyja, dajkák, tanulótársak és közötte több czivodásokra szolgáltatott alkalmat — mint alább látni fogjuk — meglettebb korában sem szünék meg rágódni érzékenységén.

Hét esztendős korában az aberdeen-i grammaticai oskolába küldé őt anyja, hol, kivéve azon időszakokat, mik egészsége' ápolására voltak szükségesek, mind addig maradt, míg Harrow' városába vitetett. Ügyekezete tanuló társaiét felül nem haladta, kivévén olly alkalmaknál, midőn gyakorlatokat, mikre másoknak hetek kellettek, néhány nap alatt elkészített. Azonban mihelyt társait utólérte, ipara is alább szálla, 's elégedve avval, hogy meglehetős tanulónak nézessék, soha sem törekedett oskolai feszes formákon alapult elsőségre. Tanhelyen kivül volt az, hol ő mindenben első lenni vágyott, 's erre teremtve volt is; mert sebes, merész 's bátor lelkének élénksége a' természet által utjába gördített akadályokat, levívni tudá. Még illy fiatal korában is — nyolcz, és tizedik éve köztt — férfias-

ság bélyegzé minden kedvtelését; halászat, vadászat, lovaglás, csajkázás, mogorva és veszélyes útakoni mászkálás tették főbb gyönyöreit, sőt a' könnyűszerrel vizsgáló előtt, csak ezek látszottak lenni minden foglalatosságai.

Bátorsága olly nagy, hogy oskolai gyermekcsatákban többnyire övé lön a' győzelem. Egyszer, egy fiú társától üldöztetetve Byron' anyjának házánál kerese menedéket, üldöző tetemesen megsértve az üldöztetett által, ezt a' lépcsőnél utólérve viszszatronfolni akarta: midőn a' kis Byron közibek ment, allítván, miként senkinek sem eshetnék bántódása, ki az ő fedele és ótalma alatt létez. Mire a' megtámadó őt harczra idézte, 's noha kettejök közűl az volt sokkal erősb, a' flatal Byron' lelke olly elhatározott vala még is, hogy a' szinte két egész óráig tartott birkozásnak föl kellett függesztetnie, mivel mindketten teljesen ki voltak fáradva. Másszor meg oskolából hazatértében egy gyerekkel találkozott, ki őt egykor gunynyal illeté, 's még is büntetlen ellábolt vala; a' kis Byron csakugyan megigérvén neki még akkor, hogy tartozását visszafizetendi első találkozásukkor, Igéretéhez képest tehát a' legelső találkozáskor — bárha ellenfelét több gyermekek pártolák is — elég szerencsés volt azt amugy lelkesen megpáholhatni. Midőn fáradtan lelkindezve hazatért, 's szolgájától kérdeztetnék: mi baja légyen? bizonyos méreg és örömvegyűlte büszkeséggel felelé: mikép adósságát fizeté le, megpáholván igérete szerint egy fiút; mert ő, ugy-

mond, egy Byron, 's soha sem akarja meghazudtolni jelmondatát: „Bizzál Byronban!“

Egy az 1796-dik évi nyárban, kiállotta forróláz után, anyja őt légváltoztatás' okáért a' scót havasok közé vitte, Ballater' szomszédságába, a' Dee folyó' gyönyörű völgyébe. Ott a' Lachin-y-gair' tisztes tetője tündéri mód' mutatkozék az egykori költő' szemeinek; ott nyomá legpompásb jelenéseit élénk agyába a' felséges természet. 'S íme' vadon roppant szépségű vidékekig szokták nyomozni némellyek költői szellemének első ébredését. Azonban nagy kérdés, ha valljon ekkép' született-e valaha illy tehetség? Hogy tájszépség, mi főbb hatását a' képzelődés 's az eszmék' lánczolatától nyeri, annyira éreztessék azon korban, midőn a' phantasia még alig ébredez, 's az associatiók is olly édes kevesek, ez még ott is bajosan hihető, hol a' lángelménck idő-előtti érettsége szembeszökő. Azon világ, ama' szín-özön, miben egy költő látja a' körültei természet' képeit, nem annyira magok- a' tárgyakban létez, mintsem az őket szemlélő szemekben, 's a' képzelődés-nek kell olly vidékre bájt kölcsönözni tudnia előbb, semhogy a' költő meríthetne azokból költői lelkesedést, ihlést. Azonban, mint ollyas anyag, mit a' már kifejlett költői szellem felhasználhatand, az illy gyermekkor óta megtartott — még pedig az emlékezésnek amaz a' genievel közös élénkségével megtartott — benyomásai annak, a' mi új és bámulandó legtisztább, legbecsesb részét képezhetik azon éle-

lemnek, mellyel a' költő' emlékezete szokta táplálni phantasiáját. Csak benne lakó 's rögtön ébredt erőforrása a' bűbájnak; egyedül képzelődés' erője az, melly a' költő' visszemlékeire munkálódva az egész multat mintegy béfecskendezi, teréhbe ejti poezissel. 'S e' tekintetben a' természet' szépségeinek ama' kora benyomásai is, miket Byron lord gyermek korában nyert, fiatalabb éveinek többi visszemlékei mellé sorozhatók, millyenek szilaj kedvtelései', kora reményei' avvagy gyermeki szerelmeinek visszemlékei. Ezeknek mindegyikét hasznára fordítja ugyan később a' költő, de ám ezek csak annyiban teszik költővé a' költőt, menynyiben — hogy Moore után én is magának Byronnak hasonlatosságával éljek — a' méz mondathatnék tenni méhhé ama' kis állatocskát, melly azt keblébe gyüjtögeté.

Midőn — 's ez volt az eset Byron lorddal is Görögországban — midőn, mond Moore, a' természetnek ugyan azon csodás vonásai, mikre visszafénylő bűbáját már előnté egyszer az emlékezet, új és ihlést előbájoló körülmények között kerülnek vissza, még pedig mind azon hozzátartozókkal egyetemben, miket amazoknak egy a' maga teljes erője 's épségében dús phantasia kölcsönözhet; akkor valóban mult is jelen is együvé hat tökéletessé tenni ama' tündebájt; 's nem is volt soha szű érzemények' illyes öszvecsoportozásától inkább magasulható, mint Byroné. Halála előtt pár évvel irott egyik költeményében *) havasi tájakbani

*) The Isle. — A' sziget.

minden gyönyörűségét azon benyomásoknak tulajdonítja, miket a' scót hegyek közötti lakása hagyott maga után. Sőt azon gyönyört is, mit Ida, és Parnass' hegyeinek látásánál éreze, nem annyira classicai visszemlékeknek tulajdonítá, semmint ama' mélyen érzett, 's lelkéből szerette eszmelánczolatoknak, mellyek ama' boldog gyermekkor, meg a' honi Lachin-y-gair szép havasának édes visszemlékét varázslák vissza.

„Ezen időszak óta (havasok közötti tartózkodása' idejét érti), igy szól Byron említett költeményhez ragasztott jegyzéseinek egyikében, számítom a' hegyes vidékek iránti szeretetem'. Soha sem feledhetem azon benyomást, mit nehány év után Angliában érezék, a' malverni tetők' látásán, mi után hosszas ideig még miniatureben sem láthaték havashoz hasonlót; Cheltenham-ba visszaérkeztemmel naplehaladáskor mindig feléjök lesködtem érzések között, miket másolni nem birok.“

E' tájt volt az is, alig nyolcz éves korában, midőn egy érzemény, hasonlóbb szeretethez, hogysem azt illy fiatal gyermeknél föl lehetne tenni, saját vallomása szerint egész lényén erőt vett, 's tanúsítá, mi korán ébredtek legyen fel e' szenvedélyben is, mint legtöbb másokban, természetének olly élénk érzékei. Azonban Byron lord' ifjú korának e' különös vonása több rokonlelkűeknek is sajátja volt. Dante, mint tudjuk, kilencz éves vala, midőn egy tavasz-ünnepen megpillantá, 's szereté a' halhatlanított Beatri-

cét; 's Alfieri, ki maga is éretlen szerelmes vala, ugy tekinti az illy kora érzelgőséget, mint jelét szép művekre teremtett léleknek*) Canova, a' halhatlan szépségű műveiben élő Canova is, mondani szokta hogy ő tökéletesen jól emlékszik, mikép öt esztendős korában már szerelmes volt.

A' gyermek költő' első szerelme' tárgyának neve Duff Marie vala, 's 1813-ban vitt napkönyvének kivonata mutatja, mi élénken valának, tizenhét év' lefolyta után is zsenge szerelmének minden legkisebb körülményei, emlékébe vésve.

„Minapában — mond a' napló — sokat gondolkodtam Maryról; különös, hogy annyira szerelmes lehettem olly korban, mellyben se' nem érezheték szenvedélyt, se' nem tudhatám e' szó' értelmét." 'S alább: „Azóta ötven ösmeretségem is volt már, 's még is mindenre tisztán emlékszem, mit egymásnak mondánk, minden enyelgésinkre, minden vonásaira; nyugtalanságom, álmatlanságom 's azon örökös kínzásokra, míg anyám' komornáját rá tudtam bírni, hogy írjon neki nevemben — mind ezekre emlékezem." . . .

„Mind ez olly korán hogy' a' bankában történhetett? honnan eredhetett az? midőn több év után sem voltak még nembeli fogalmim, 's nyomorultságom,

---

*) „Efetti (így szól Alfieri kora szerelméről) che poche persone intendono, e pochissime provano; ma à quei soli pochissimi è concesso l'uscir della folla volgare in tutte le umane arti."

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 34 von 190

's ama' lányka iránti szerelmem még is olly sajgó vala, hogy ollykor valóban kétkedem, valljon azóta voltam-e igazán szerelmes? Legyen bár mint tetszik, annyi igaz, hogy néhány évvel azután férjhezmeneteléről hallanom, mennykőcsapás volt; e' hír szinte lesujta anyám' irtozására 's minden ember' bámulása és hihetlen-égére 'S egy phoenomen volt ez létemben — mert nem valék még nyolcz éves — mi meghökkentett, 's annak végpillanatáig meghőköltetni fog. Minap megint, nem tudom miért? az emlékezet (nem a' szerelem) olly erővel tért vissza, minővel valaha birt. Csudálnám ha hogy neki mind ezek vagy önmagam is legkisebbé juthatnánk eszébe, avvagy sajnálkozása Helena testvérén, hogy neki nem volt imádója? — Beh gyönyörű az ő képe még ma is emlékemben! sötét haja, barna szeme, sőt még ruhája is. Búsúlnék ha most látnám! A' valóság bár mi szép volna, összerontaná, vagy legalább zavarná angyali vonásait ama' kedves périnek melly akkor ő benne lakott, 's több mint 16 év' legördültével még most is él képzelődésemben. Huszonöt esztendős vagyok pedig 's nehány hónapos. . . .

„Hogy a' dolog így áll, mások épen olly jól tudják, mint magam, 's emlékem is több mint egy suttogásban mondja. Azonban mentül többet gondolkozom, annál inkább elbódulok a' szenvedélyek' illy időelőttisége' okának kijelelésében.“

1798-ban, Pünkösdhó' 17-dikén halálozott meg a' newsteadi kastélyban Wilmos az V-dik Byron

lord. „Minthogy pedig ennek fia magtalan holt el, midőn a' költő Byron alig öt esztendős, az örökség pedig czimmel együtt fiágra vala szállandó, természetesen nagybátyja' örökösévé lön. E' vagyoni változásra, a' tiz évű kis lord, anyja' közvetlen gondjai alól kivétetett 's Carlisle gróf' felvigyázata alá helyeztetett, kinek is atyja férje volt Izabellának, utóbbi Byron lord' testvérének. Ennek rendeléséből a' harrowi közönséges oskolába küldetett neveltetni, mint Anglia' czimzett fiai szoktak, 's Dr. Drury' felügyelése alá tételték, ki iránti hálaját Childe Harold IV-ik énekéhez ragasztott jegyzésében olly hangban fejezte ki, mi nevelőnek épen ugy becsületére szolgál, mint a' tanitványnak.

Illy kora rangrajutás, még kedvezőbb körülmények között is, hihetőkép veszélyes befolyásu lesz vala a' gyermek' lelkülétére, a' fiatal lordot új helyzetére átvezető kéz pedig, mások közűl legkevésbbé ollyan, melly őt annak veszélyei és kisértetei közt baj nélkűl épen átvezetni tudta volna. Anyja itélőtehetség' 's magánuralkodás' hijával majd rontá engedékenységével, majd pedig ingerlé, vagy a' mi még roszabb, mulattatá mérgessége által. A' nevetségesnek ama' hatalmas szellemét, mi nála magát korán kiütötte, 's őt később olly jelessé tette, még a' tőlei félelem is öregbité, 's midőn anyja — ki kurta vaczkos nő vala, 's hathatós gömbölyűséggel szokott elő 's hátra biczegni — mérgében fiát megbűntetendő, ezt kézrekerítni szándékozott: a' gonosz

gyerkőcze minden sántasága mellett is nevetve futkosott a' szoba körűl mosolygva anyjának hiú fenyegetőzésein. Gyermekségének azon nehány történeteiből, mik memorandá-iban elbeszélvék (noha anyja' neve soh'sem említtetik tisztelet nélkűl) könnyen láthatni, mikép a' maga után hagyta viszemlékek — legalább azok mik mélyebb benyomást tettek — fájdalmas természetüek valának. Nevezetesek, 's tán említésre is méltók fenebb érintett naplójának azon sorai, hol nyomorék lábáról 's miatta érzékenységéről szólva, az iszony és megaláztatás' érzését irja le, mit tapasztalt, midőn anyja, mérgének egyik kitörése' alkalmával, őt sánta kölöknek nevezé. Minthogy pedig minden, mit éltén elénkebben érzett, egy vagy más alakban vissza volt adva költészetében, nem vala hihető, hogy illynemű kitételt valaha feledhessen. 'S valóban egyik dramájának mindjárt kezdetén a' fiu és anya közötti párbeszédben találunk illyes sorokra:

Bertha: „Ki, czipóhátu!
Arnold: Ugy születtem anyám!“*)

's valóban, ezt a' kérdést teszi Moore: Valljon az egész drama nem köszönheti-e eredetét ez egy visszemléknek? —

---

*) „Az átváltozott rusnya. (The Deformed Transformed)“
„Bertha: Out, hunchback!
Arnold: I was born so, mother!“

Megeshetik; mert bárha személye, 's öltözete iránti nagy figyelme, azon kicsinykedő gond, mit teszem haja' állására már gyermekkorában fordíta, 's mind azon elsőbbségeknek, mikkel őt természetnek megajándékozni tetszett, kaczér fitogtatása, habár, mondom, mind ezek illy korán már mutatták vágyát tetszeni ama' szépnemnek, melly sorsának eleitől fogva végig vezércsillaga volt: mindazáltal még is nem titkolhatá teljesen azon aggályt, mit neki egyik lábának rövidebbsége okozott. 'S csudálatos, mondom; de valóban e' csekély nyomorékssága volt éltének csaknem legkeserűbb körülménye, őt ifjuságának élénk folyama, hírnév 's a' gyönyör' forró reményei között is átok gyanánt szűntelen üldöző. Mert azt hitte ő mogorva pillanatiban, hogy e' csekély hibának súlya által a' természettől ráárasztott minden más áldások súlyegyenen alól esének. Barátinak egyike, őt egyszer módnélkül leverve találván, vigasztalni akará mind azon különféle elsőségeknek legszebb szinekben előhordása által, miket rá gondviselés halmoza, 's miknek legfőbbike szellem, őt emberiség' többi része fölött helyhező. „Ah kedves barátom — mondá Byron busan — ha ez (kezét komlokára tévén) engem emberek fölébe helyhez is, amaz (lábára mutatva) nagyon, nagyon alájok vet.

Valójában, azt mondom én, olly egyértelmű szó: ember 's gyengeség; hogy alig gondolád az elsőt, már utána kell orditnod a' másikat!

Azonban a' nagy költőnek e' gyengéje, ha kútfeje volt is lelki boszúságinak, de egyszersmind üdvös ingerül is szolgál vala. Különösen pedig azokban, mik személyes vonzás, hódító kellem, vagy kültetsziség körül forogtak, magát mintegy felizgatva lenni érzette ime' bélyeg által, mit gondolata szerint csak azért sujta rá a' természet, hogy magát mind azok felett különböztesse, kiket szebb idomzattal álda meg. Nőnem körülti munkásságában is, gondolom, ez inger hevíté, 's a' remény, miszerint ő egy hadvezér' vagy hős' szerepében a' világot egykor bámulásra késztendi, épen ugy összevegyült fiatal álmaival, mint költői dicsőségének messzekilátása. „Egy sereget fogok én — szokta mondani gyermekkorában a' költő — valamikor felállítni, mellynek feketébe öltözött emberei barna paripákon lovaglandanak. Byron' feketéinek' fogják öket nevezni, 's vitézségök csudáiról majd hallani fogtok!"

Az oskolai szünheteket anyjával szokta tölteni Newstead-ben. Egyikén a' szünet-szakoknak vala 1800-ban, hogy fiatal unokahúgához Parker kisasszonyhoz vonzó indulata, már másodszor tölté szerelemmel Byronunk' lelkét. E' szép alaknak tulajdonítja maga költészetre hevülésének első érdemét. „Első költészetre fakadásom — mond ő — 1800-ban történt. Unokahúgom Parker Margit iránti szenvedélyem' kitörése volt az, ki egyike volt e' tünékeny lények' gyönyörűbbeinek. A' verseket rég el-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 39 von 190

feledém ugyan, ámde feledni őt, bajos volna nekem, fekete szemeit, hosszú pilláit 's arczának tökéletes görög szabását. Akkor mintegy 12 éves valék, ő tán esztendővel idősb. Egy vagy két évvel azután szerencsétlen esés okozta szárazbetegségben elhala.".

„Alig jut mi eszembe unokahúgom' átlátszó szépségéhez hasonló, vagy kedélyének*) az alatti édes

---

*) A' temper szót szándékoztam itt kedély szóval kifejezni. Azonban mennyire félek, hogy el nem találtam e' szóval magyarosítását annak, mit temper alatt angol ért, azt őszintébben nem bizonyíthatom be, mint ha az elmés Pückler herczeg' Brittániáról irt levelei' egyikének kivonatát itten az olvasó eleibe terjesztem: „Soha sem birt asszony jobb temper-rel. E' szó épen ugy mint gentle (nyájas, szelid, kedves) fordíthatlan. Csak nemzet, melly a' comfort (kényelem, megelégedés, jólesés, jóllét) szót tudá feltalálni, vala képes egyszersmind a' temper szót is kigondolni. Mert temper szellemileg valósággal az, mi comfort a' testi világban. A' léleknek legkényelmesb állapota, a' legnagyobb boldogság mind azokra nézve, kik azt birják, ugy azokra nézve is kik azt másokban éldelik. Tökéletesen tán csak a' nőknél feltalálható, mert szenvedő inkább hogy sem cselekvő természetű. Azonban igen is meg kell különböztetni a' csupa apathiától, melly vagy untat másokat, vagy neveli még a' boszankodást és haragot, mig a' temper mindent szelidít és csendesít. Egy igazán jámbor, szerető és vidor elv (principium) az, nyájas és hüs, mint felhőtlen májusi nap. Lelkületben gentleness (mintegy nemes szelídség, kedvesség, simaság) lakásban comfort 's feleségben

szelidségéhez, mig bizalmasságunk' rövid szaka tartott. Mintha szivárványból lett volna alakítva, ugy nézett ő ki: — tökélyes szépség 's nyugalom.

---

temper ha megvannak: akkor teljesen ki is van merítve a' férfi' földi üdve. Temper a' legmagasb potentiára emelve minden kétségen kivűl a' legritkább tulajdonok' egyike; — az értelmi (intellectualis) erők' tökéletes öszvehangzásának, sulyegyenének következménye, a' lélek' legteljesbépsége. Nagy és kitünő tulajdonok nem lehetnek hát összekötve véle, mert hol egy erő kiszúr, megszünik ott a súlyegyen. Lehet hát valaki elragadható, szenvedélyes szerelmet, hódolást, tiszteletet gerjesztő, a' nélkül, hogy azért ő temperrel birjon; ám de tökéletesen szeretetre méltóvá — tartós időkre — csupán annak birása által lehetni. A' minden dolgokban uralkodó öszhangzásnak mutatkozása jótékonyan hat a' lélekre 's a' nélkül, hogy gyakran okát tudná, még is mindig megörvendeztetik általa lelkünk, érzékeinek bár mellyike legyen is az, melly vele ez érzeményt közölte. Olly személy tehát, ki temperrel bir, nekünk örökös gyönyört nyujt a' nélkül, hogy valaha irigységünk' felizgatná, vagy más igen bő érzeményeket ébresztene; nyugalmában erősödést, mindig egyarányos derültségében feléledést, nemes elszánásában vigasztalást találunk; szeretetteli tűrése elől haragunk' repülni érezzük, 's végre harmoniájának lélekhangjai mellett vidámabb- és jobbakká leszünk."

„Mi sok szó! — ezt fogod mondani, kedves Juliám — egynek leirására; 's lásd még sem tettem én ki tökéletesen azt, hogy mi légyen a' temper."

Lásd: „Briefe eines Verstorbenen." Stuttgard 1831. I. R. 240. l.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 41 von 190

„Szenvedélyem szokott következéseit mutatta rajtam: nem alhattam, nem ehettem, nem nyughatám, 's ha bár volt okom hinni hogy szeret, éltem' szövetét tette még is azon időre gondolni, mellynek mulnia kellett mielőtt újra találkozhatánk, rendszerint tizenkét órát elválvák! No de akkor bolond valék; 's pedig nem vagyok sokkal bölcsebb most sem" . . .

Valóban nincs megadva érző kebelnek táp nélkül soká ellehetni. Nemesb szív vágyakodva tágúl érzeni, 's csiklandozva nyilik meg szeretet' remegő érzésének. Mint erős magnes, a' nemesb lélek, hatalmas erővel huzza magához a' rokon érczet, a' nélkül hogy ereje, ha elválasztották tőle vasát, újabb meg újabb vonzásra tehetlenné tompulna. Szinte legkevésbbé önönes emberi érzet — én ugy gondolom — a' szeretet, érzet pedig önönség' hijával csak nemesb lelkek' sajátja.

Sokan hibáztatják az embert, ki szeretni szeret, vagy is, hogy őszintébben fejezzem ki magam': az olly embert, ki gyakran tud szeretni. Ez annyi mint hibáztatni kit azért, hogy a' legnemesb érzések' egyikére gyakrabban, olly gyakran hevülni tud, valahányszor inger az érzemény. Nem gondolják meg az illy kárhoztatók, hogy a' sziv' mozgalmai rögtönek, 's annyira önkényűek, hogy azokat felszámító combinátióval elhatározni vagy lefojthatni gondolni botorság. — Nem gondolják meg ők, a' szív' előbbi kötelei miért szakadtak el? Nem is gyanítják

hogy mi tépte össze az egybeszőtt érzések' fonalát: Nem ösmerik ők a' szentségtelen hideg kezet, melly két összeforró érzetet visszarángatozni kényszerített; 's még is hibáztatják, kárhozattal sújtják a' szegény szűt, melly, hogy tovább élhessen, táplálékot keres!— Azt gondolják-e ezek, hogy a' szív, vagy is érzékeinknek azon eleven inai, mellyek viszontérzés felé olly édesden, olly kifeszülten remegnek, hogy, mondom, a' szív egy több lobbanó fonatokból összetömött gyúradék, minek, ha valamellyik vége tüzre kap, nagy durrogás 's robaj között szétpattannia kell? Vagy hogy a' szű ama' kertink alatt termő dudvához hasonlít, mi, ha egyszer felfuvatott és kipukkant, többé fel nem fuható 's eldobható? Vagy — hogy kevésbbé prózai hasonképekkel éljek — az érdekes aloë' virágához hasonlónak vélik, melly, mint mondják, ötven évben — tehát egy emberi életen át — csak egyszer virágzik, 's azután bezárja gyönyörű kelyhét, összegörzsed, 's nem hágy maga után mit sem, csák bánatot és szúros töviseket!.. Gyakrabban ád virágot a' drága cactus, melly, mig közöttünk, mennyet térit kéjben úszó érzékink felett, 's ha lehultt, olthatlan vágyat amaz isteni illat után.

'S Byron' szívének is az indulatok' legnemesbike iránti fogékonyságát neki sokan lelkülethibáúl tulajdoniták, azt, mi csupán véralkatának sajátja volt, rosz nevelés 's ferde érzetek' következményeinek lenni állítván. — Pedig hibáznak, mert valóban nincs adva érzőbb léleknek táp' hijával soká fanya-

logni tudni, 's nemesb szív vágyakodva tágúl érzeni, 's csiklandozva nyílik meg a' szeretet' remegő érzéseinek.

'S íme Byronunk' szívét — melly, mint láttuk, kétszer már megnyílt vala kora szerelem' férfias érzetének — 1803-ban olly vonzódás foglalta el újra, mi, noha illy érzésre még akkor is éretlen vala, mélyebben hata lelkére még is, hogy sem az, mint maga vallá, egész hátra lévő éltének különös egy szinezést ne kölcsönözzön. Hogy czélt nem érő szenvedélyek általában tartósbbak szoktak lenni, bús igazság, minek bizonyítására Byron' példájára nem lesz vala szükség. Azonban e' harmadik Chawort kisasszony iránti szerelme, élő példája állításunknak, 's viszonzatlan levén, szívét, lelkét egész valóját olly teljesen és tartósan betöltötte, hogy ennek emléke — boldogabb napjaiban épen ugy, mint bánatteli éveiben — ki nem törlődheték szívéből. Ez költészetének Marie-ja, 's ama' kép, mellyel fiatal szerelmét költeményeinek egyik legjelesbikében „Az álomban" lemásolni törekedett, mutatja mint tudják genie és érzés az élet' valóságait kiemelni 's mint birnak legmindennapiabb eseményeknek is halhatlan fényt adni. „Az annesley-i*) ősite-

*) Byron' anyja akkor Nottinghamban lakott, a' Newsteadi jószág még Lord Grey' birtokában levén. Chaworth kisasszony Annesley-ben, melly határos Newsteaddal. Nottingham is közel van mind két helyhez.

rem," az ős kápolna név alatt soká fogja még a' vele méltán kérkedő honfi' emlékébe „ama' lyánkát 's azon ifjút" visszavarázsolni, kik egykor benne állottak, mig a' távozó szerető' ménjének érdekes képe — habár hihetőleg a' nottinghami lóverseny' regénytelen pályaköre kölcsönözte is azt — nem kevésbbé emelendi a' gyönyörű ábrázolat' bájait, azon fényözönből is osztozandó, mit csupán a' lángész vala képes elöntni fölötte.

Chaworth kisasszony néhány évvel idősb Byronnál, könnyüd és repkény vala, 's bátor a' költő' szenvedélye hizelkedett is hiú szívének, csak ugy tekinté őt még is, mint ifjabb testvért, nem pedig mint hő szerelmest. Leányoknál sokat tesz ám egykét évi különség, kivált azon korban, midőn érett érzéseik már kifejlődvék, a serdülő legényke' szunnyadozó gondolati pedig való életre kapogatni csak kezdenek. Azonban pontos vala még is a' hölgy a' kertkapunál előre meghatározott összejövéseknél, 's Byron' leveleit is elfogadá, noha válaszai, mint mondják, inkább kaczérkodó előlátás-, semmint a' szeretet' fiatal álmainak regényességével valának irva, 's bár mellképével megajándékozta is a' költőt, kezét később még is másnak adá. De hymene boldog nem vala, 's nem soká megkülönözvén, a' szerencsétlen nő összejövetelt ajánlott előbbi szerelmesének, mit ez, testvérhúga' javallatára tőle megtagadott.

Harrow-ról a' cambridge-i collegiumba vitetett. Szokásait itt sem változtatá, 's a' régiek'

bölcseit sem tartá nagyobb becsben, mint harrowi tanítója alatt. A' poeticának tanulásán ő felülvala, 's a' nagy Stagirita' törvényeit, épen olly kevésre becsülte, mint később T. Bowles urnak „Változhatlan elveit.“*) A' cambridge-i szorgalmas ifjak között divat szerint tanulni csömör vala neki, 's a' seniorok' száraz könyvnélkülizését utálta Valóságos lángelmék ritkán kijeleltei oskolai díjaknak, 's Byronunk az ezüst billikomot azon munkás vasügyekezetűeknek engedé át, kik tán inkább is érdemlik azt ama' szakadatlan iparukért, mi eszöknek csaknem legyőzhetlen természeti butaságán is annyira tud diadalmaskodni. A' helyett, hogy olvasná, mi tanítóinak tetszett, Byron lord azt olvasá, mit ő szerete, 's ollyakat irt, mik ama' száraz egyformaság' hőseinek nem voltak ínyökre. Nem tudá ő dicsérve bámulni nevelésök' rendszerét; ők pedig — 's ez majd minden oskolatudósoknál így van — máson mint magukén bámulni nem tudának. Többkép igyekezett boszantani őket, nevetségessé tétetni pedig senki sem igen szeret. Tanítók zúgolódtak, a' tanítványok zajoskodtak, 's elvégre Byron lord élte' tizenkilenczedik évében minden graduáltatás nélkül hagyá oda az egyetemet.

De ha hátramaradt csupa üres szók' tanulásában

*) Egy igen száraz, és pedant oskolai könyv, melly „The invariable Principles“ név alatt jött ki akkor tájtt Cambridge-ben, 's oda való tanító Bowles által iratott.

mire az életnek olly nagy és becses része vesztegettetni szokott — Angliában tán nem épen annyira mint nálunk — ellenben mind azon átalános és vegyes ösmeretekben, mik egyedül hasznosak életben, sebes és bámulandó előmenetelt tőn. E' lajstrom, mellybe a' tudományok' minden ágaiból tizenöt esztendős koráig már elolvasott munkák' czímjeit maga feljegyzé, valóban csaknem felülmulja a' hihetőséget, annyi olvasási temérdekséget, és különféleséget foglal az magában, hogy annak sokkal idősb könyvbuvárok is fejet hajtani kényteleníttetnek.

Azon historicusok' jegyzéke, kiknek munkáit különféle nyelveken olvastam.

„Anglia' historiája." Hume, Rapin, Henry, Smollet, Tindal, Belsham, Bisset, Adolphus, Holinshed, Froissart' kronikái (sajátképen Galliát illetők) I.

„Skótzia." Buchanan, Hector Boethius, mind kettőt latin nyelven.

„Irlandia." Gordon.

„Róma." Hooke, Gibbon' hanyatlása és esése, Rollin' régi historiája (a' carthagóiakról 'stb. szóló értekezésével együtt), azon kivűl Livius, Tacitus, Eutropius, Cornelius Nepos, Julius Caesar, Arrianus, Salustius.

„Graecia" Mitford' Görögországa, Leland' Fülöpje, Plutarch, Potter' régiségei, Xenophon, Thucidides, Herodotus.

„Gallia." Mezeray, Voltaire.

*

„Hispania.“ A' régi spanyol historiai ösmeretimet főleg egy már elavult Atlas című könyvből szereztem. Újabb történeteit Alberoni' furfangain elkezdve, le a' békeherczegig, azoknak az Europa' politicájávali öszveköttetéseikből tanultam.

„Portugallia.“ Vertot; a' rhodesi ostromról szóló írásaival; noha ez utósó csupán az ő leleménye, a' valódi történetek egészen különbözők lévén. Ennyit Maltai vitézeiről is.

„Törökbirodalom.“ Olvastam Knolles', Sir Paul Rycant' és Cantemir herczeg' munkáit, azon kivűl több ifjabb névtelen historiákat. Az Ottoman historiából minden történetet tudok Tangralopitól 's azután 1-ső Othmantól kezdve le a' passarovitzi békekötésig 1718-ban; az 1739-diki cutzkai ütközet, 's az Orosz- és Törökország között 1790-ben kötött frigykötésig.

„Oroszbirodalom.“ Jooke'II. Catharina' élete, Voltaire' Péter czára.

„Swetzia.“ Voltaire, 's Norberg' XII. Károlya, melly vélekedésem szerint jobb az elsőnél. Schiller' harmincz esztendős háborújának fordítása, melly Gustav Adolf' tetteit is magában foglalja; Azonkívü ugyan azon fejedelem' élete Harte-tól. Swetzia' szabadítója — Vasa Gustáv' történeteit is olvastam valahol, de író' nevére nem emlékszem.

„Poroszország“ Láttam legalább husz életét II. Fridriknek, az egyetlen emlékre méltó fejedelemnek egész porosz krónikában. Olvastam életét Gil-

lies-től, tulajdon munkáit, 's Thiebault-at; egyik sem igen mulattató. Az utósó silány, de körűlállásos.

„Dánia." Keveset tudok róla. Norvegiának ösmerem természeti, de nem chronologiai évrajzát.

„Németország." Huzamos historiákat olvastam a' swábországi házról, Venceslausról, 's végre Habsburgi Rudolf' 's annak maradékiról.

„Helvetzia." Ah! Tell Wilhelm, 's morgarteni ütközet! mellyben Burgundia megveretett!

„Olaszország." Davila, Guicciardini, Guelfek és Gibellinek, a' páviai ütközet, Masaniello, nápolyi pártütések 'stb. 'stb.

„Hindostan." Orme, és Cambridge.

„Amerika." Robertson, Andrew' amerikai háborúja.

„Afrikát" csupán útazásokból ösmerem, ollyakból mint Munge, Park 's Bruce.

„Életirások"

Robertson' V-dik Károlya, Caesar, Salust (Catilina és Jugurtha) Marlborough' és Eugen', Tököli', Bonnard' 's Bounaparte' életei. Minden britt költők' életrajzai, mind Johnson, mind pedig Andersontól; — Rousseau' vallástétele. Cromwell' élete, britt Plutark, britt Nepos, Campbell' admirálok' élete. XII. Károly', Péter czár', II. Catharina', Henry Lord' Kaimes', Marmontell', Sir William Jones' élete Teignmouth-tól. Newton', Belisar' életei több más ezrekkel, miket felidézni sem lehet.

„Törvény“

Blackstone, Montesquieu.

Philosophia

Paley. Locke, Bacon, Hume, Berkeley, Drummond, Beattie, és Bolingbroke. Hobbes-at útálom.

„Földleirás“

Strabo, Cellarius, Adams, Pinkerton és Guthrie.

„Költészet“

Minden angol classicust élő költők' nagyobb részével: Scott, Southey stb. Némelly francziákat is eredetiben, mellyek közűl kedvenczem a' Cid. Kevés olaszt. Görögöt, latint szám nélkül, ez útóbbiakkal felmondok jövendőben. Jó csomót fordíték mind két nyelvből, versre 's prozára is.

„Ékesenszóláś“

Demosthen, Cicero, Quintilian, Sheridan, Austin' chironomiája 's parlamenti beszédek a' revolutiótól kezdve le 1742-ig.

„Theologia“

Blair, Porteus, Tillotson, Hooker — mind nagyon unalmasok. Irtózom a' vallási könyvektől, habár tisztelem 's szeretem Istenemet, a' secták' káromló tónjaik, 's azoknak képtelen, 's megvetésre méltó eretnekségök, titkolozásuk és 39 czikkelyök' nélkül is.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 50 von 190

„Vegyestárgyak“

Spectator (szemlélő) Rambler (vándor) World (a' világ) 'stb. Novellákat ezrenkint.

Mindezen itt előszámlált könyveket emlékezetemből jegyzém ki. Emlékezem hogy olvastam azokat, 's az előhordottak' akármellyikéből tudok kivonatokat mutatni. Többeket hagyék ki e' jegyzékből, azonban a' fenérdeklettek' nagyobb részét tizenöt esztendős korom előtt olvastam át. Mióta Harrowt odahagyám rest és változékony kedvű lettem csupa versfirkálás, 's szerelmeskedés miatt.

B. — Nov. 30. — 1806.

E' jegyzék alatt még ez is olvasható „Regényt is olvastam — 's azt máig is bánom — négy ezeren felül, odaértve Cervantes', Fieldling', Smollet', Richardson', Maekenzie', Sterne', Rabelais', Rousseau' 'stb. munkáit is.

Ugyan azon könyvben melly olvasottságának ezen kijelelését foglalja, leirvák azon drámairók' és kölök' nevei is, kik munkáik által honi nyelvöket megkülönbözteték 's mások felett kijelelték. Azon velős észrevételek, miket e' különféle nemzetbeli irók' némellyike után odaragasztott, ifjú ösmereteinek csak nem hihetlenségig kiterjedtségét mutatják.

Istenem! mi nevetségesekké lesznek a' mi ugy nevezett genie ifjaink, egy valódi lángész mellett! Azokat értem, kik ha oskolai leczkéiket — 's többnyire meg is érzik mikor kérdeztetnek — hetenként

egyszer téli és nyers hangon, fölemelt fővel lehadarják, a' minden héten kétszeri jótartás által részrehajló clarissimusok' dicsérete, 's a' körülálló buták' suttogó bámulása és csodálkozásai között (önbecsükön legelt szemtelen szerénységgel, vagy tán jobban mondva szerény szemtelenséggel) ülésökbe ereszkednek, közönséges kikérdeztetésekben prophetai előérzésöknél fogva (?), jelesen felelnek nem csak, sőt kimért oskolai szerepükön felül még Horácz' vagy Máronak is nagyobb részét egészen történetre bizott (?) kiszemelgetéssel föl-fölmondogatják, hogy esztendő mulva örökre elfelejtsék; kik, mondom, mind ezeket ha megtették, 's ezen felül még néhány száz oskolai tanitás alatt elnyelt rosz regényt, erkölcstelen könyvet, 's egy sereg külföldi utazó' huzamos irásait (majd mind idegen nyelven, tudni való) önszeretettől gőzölgő fejökben, zsebeikben pedig, vagy éji táskájokban a' római, vagy görög classicusok' egyikét szüntelen hordozgatják, 's uton utfélen fitogtatják, tanítójok által tömjéneztetve, oskolatársaiktól bámultatva, 's szülőiktől egek- 's csömörig magasztaltatva, nagyobb rész által genieknek kiáltatnak ki, 's elvégre — magokat elérhetlen scálával méregetve — az egész életen keresztül bizonyos visszataszitó önelégedésnek soha ki nem irtható érzetétől pöffedeznek! — 'S pedig oh! beh sokan bitorolják e' szép nevezetet, kiknek — ha ugynevezett genialitássok' daczára is többnyire elég fénytelen földi pályájok egyszer átfutva — még nevöket sem tudand-

ja, nem mondom a' világ, mert az még éltökben sem tudta hogy élnek, hanem tulajdon kicsiny hazájok sem!

Istenem! beh ritka teremtményedre ruházod te világot felölelő szellemed' nemesb sugarait! 'S mi salakos agyag, mi hiu por, mi tarka pára, mi semmi — mi akarunk még is kedvenczeidnek tartatni; mi kívánunk még is geni eknek neveztetni!!! Beh nevetséges!!!

Angol irók' olly kora és kiterjedt tanulásának lehet Byron lordnak önnyelve fölötti hatalmát 's remek művészetét tulajdonítni. Ez engedte meg neki, mond Moore, hogy fiatal képzelődéseit — mihelyt azok életrekapának — szépségökhez illő dictióba öltöztesse. Mert valóban ifjú irók' nehézsége — mélyen tapasztaltam — pályájok' kezdetén átalánosan véve sokkal kevésbbé gyökeredzik gondolat' és képek' hiányában, sem mint nélkülözésében egy olylyas organumnak mi eszméjöket létesíteni tudná, 's mi nélkül nekik a' lángeszűeknek ama' hatalmas eszközében: az anyanyelvbeni járatlanságuk miatt kell szűkölködniök.

„Ezen jártassága anyanyelvében" — így szól Moore — helyhezé Byron' munkáit, kezdve 22 éves korától fogva felfelé a' britt nyelv' erejének, édességének legdrágább kincsei közé, minőkkel csak egész litteraturánk kérkedhetik. —"

Magyarok' Istene! Mennyi honi ész nem fejlődnék szebb virágokra, ha édes anyanyelvünk' tágas ösmerete árasztaná el buja malasztját felettök! —

Mennyi fellengő képzet, hány lelkes eszme oda nem vesz a' holt latin nyelv' kigyomlálhatlan dudvái közé? Hány repülni képes szellemet le nem húzott már, 's még le nem húzand az ólomsúlyú oskolai por?... Te beborult, te sötét, te komor, te csillagtalan ég! mondd, derül-e még valaha világító napsugár szegény — szegény hazánkra?*) ...

Láttuk fenebb, mikép a' vágy tantársak közt elsősködni nem vala By oné, 's hogy játék- 's henyéléshezi kedve, néha tán a' kellőn túl is csapongott. Azonban, mind ezek' ellenére is, mik az érzésnek, és gondolkodni-vágynak némi hiányára látszanának mutatni, voltak pillanatok, midőn a' fiatal költő gondolkodva magába szállott, egész lényét ollyszerű, mélázásoknak átengedve, mik korának szokott elevenségéhez épen nem illettek. Mutatnak egy Windsor felé, szép kilátást ajánló sírhalmat a' harrowi temetőben, melly annyira kedves mulatóhelye volt legyen, hogy azt a' többi gyerekek „Byron sírjának“ nevezték. Ott szokott ő — mondják — órákig ülni gondolatba merülve, a' lelkében lappangott szenvedély és lángelmének legelső fellobbanásait magánosságában mintegy kiköltve, 's magát ollykor a' hírnév', meg dicsőség' ama' fényes előérzéseinek is átengedve, miknek befolyása alatt irá — midőn még alig volt több tizenöt esztendősnél — e' jeles szépségű sorokat:

---

*) E' munka még 1835-ben iratott.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 54 von 190

„My epitaph shall be my name alone;
If that with honour fail to crown my clay
Oh! may no other fame my deeds repay!
That, only that shall single out the spot,
By that remember'd, or with that forgot.“ *)

---

*) azaz: „Csupán nevem legyen siríratom: —
Ha dicscsel az porom' nem környezendi
Oh! semmi más hír nem kell tettimért!
Az, és csak az jelelje ki a' helyet
Melly fenmaradva általa, vagy el-
Feledve lön vele.“

II.

Nem teheti életiró, hogy annak, kit bár vázolatkint rajzolni törekszik legalább főbb vonásait ki ne tüntesse. Hírszomj egyik képző része vala Byron' lelkületének, mi, habár majd minden iróval közös, magát még is olly korán, mint nála, alig szokta másban kifejteni. Olly lényeges jellemnek tartom én azt, hogy bárha csak rövid kivonatát szándékom Byron lord' életének a' magyar közönség elébe terjeszteni, még sem tartóztathatom magam attól, mikép hírszomj és halhatlan név utáni vágyának még egy példáját ez uttal ide ne másoljam.

Becher*) barátjától gyakran megdorgáltatván vad különczködései, 's társalkodhatlanságáért, mellyet Southwell' városábani mulatása alatt (hol akkor tájtt anyja lakott) kezde inkább felvenni**): egy-

*) Egy érdemes uri ember, ki magát az óta tiszteletre méltólag kijelelte amaz emberszerető tervek és kidolgozások által, mellyek a' legnevezetesb tárgyat a' szegények' sorsának jobbítását illetik.

**) „Ezen természettől beléöntött szemérmes visszavonakodása, noha később egészen lesurlódott, a' tájtt még is annyira ment volt, hogy midőn új ábrázatokat látott közelítni, csaknem az ablakon ugrott ki előlök.“

Moore.

szer többi között a' tizenhét éves Byron versben felelt neki, mellyet én itt, hogy időt 's értelemhűséget nyerjek, habár híven, de kötetlen beszédben vittem honi nyelvünkre át.

„Kedves Becher, azt mondod vegyüljek emberek közé
Nem tagadhatom, hogy a' javallat bölcs;
De elvonultság hangzik össze lelkem' szavával,
'S nem akarok világba szállni le, mellyet megvetek

Ha a' tanács-, vagy tábornak lenne szüksége munkálódásimra
A' dics-vágy azonnal előállani késztetne;
'S ha a' gyermekkor' próbaévei elenyésztek
Talán iparkodni is fogok kijelelni születésem.

Aethna' barlangjában lappangó tűz
Láttatlan is forr titkos rejtekében: —
Mig végre egy irtoztató gomolyában kitörve
Azt semmi árvíz többé nem olthatja, semmi korlát vissza nem nyomhatja.

Oh! épen úgy keblemben a' hírvágy
Csak az utókor' dicséretiért parancsolja, hogy éljek;
'S tudnék bár repülni a' Phoenixxel lángoló szárnyakon,
Vele kívánnék oda is veszni a' lángba. —

Egy Fox' életéért, egy Chatham' haláláért.
Milly bírálást, minő veszélyt, sanyart kiállnék én?
Éltöknek nem vala vége midőn leheletök feladák,
'S a' sír' sötétjét világitja dicsőségök! 'stb.*)

---

*) „Az eredetit lásd: Lettres aud Journals of Lord Byron, with notices of his Life, by Thomas Moore. In six volumes. Brussels. 1830“ 1 kötet' 131 lapján.

Lelkületének egy más fő jellemét tette a' barátság' érzete. Több költeményei lehelik e' szép, isteni adomány' regényes érzetét. Lelke, mint minden nemesb agyagé, mindig tárva volt barátság' viszonérzésének, 's azon még oskolaelőtti érdekes csatlakozása mellyel egyik newstead-i tisztjének fia iránt viseltetett, mint Wingfield, Harness, Noel Long 's több más tanulótársaihoz mutatott tartós vonzodása is eléggé bizonyítják, mikép mind addig, míg világi gúnysavany szíve' nemesb rejtekit el nem önté, lelkének legelrejtetb húrjai is, a' barátság' szent accordjaitól rezgének.

Mennyire csüggött lelke ifju benyomásokon, azt semmi jobban nem bizonyíthatja mint az: mikép az alatt míg Byron lord' ifjukori leveleiből alig tartatott meg csak nehány: ő oskolai kedvenczei' legifjabbikának is minden hozzá intézett leveleit, 's czéduláit legnagyobb gonddal és figyelemmel összehalmozta papirosai között, 's néha, hol ifjú levelczői elfeledék feljegyezni a' napot firkájokra, hű emléke több év után is kipotolá a' hiányt.

Oh! mert bizony édes érzés
A' hű barátság!
Nincs e' nélkül nemesb por, és
Nincsen boldogság!

Kelni 's lefekünni nagyon későn szokott, 's ezen anyjával közös ifjúkori szokását utóévekben sem változtatá soha. Éj vala inkább munkálódásinak szaka: ennek csendében idézte ő fel dús lelkéből amaz eszme

oriásokat, mik az öket vajudta szép főt, a' halhatlanító szobrászat' remek tárgyainak egyikévé tették, pedig örökre! — Éj volt a' költő hű barátja mindig, 's mint hogy az iró' énje Byronnak majd minden munkáiból feltűnik: csudálnám hogyha Manfred-jének is vonzódása éjhez, töprenkedő virasztásai 's még e' sorok, miket a' III-dik felvonás IV-dik jelenésének mindjárt elein mondat dramája' hősével:

„— — — — — a' természettel andalgok én
Még, mert az éj nekem' szebb arczáju
Volt, mint az emberek, 's az ő sötét
'S magány gyönyörje' csillagárnyiban
Tanultam én nyelvét egy táv világnak.“ 'stb.

csudálnám, mondom, ha mind ezek nem alapulnának Byron lordnak éjiránti különös vonzódásában.

Úszás-, búvárság-, czéllövés- 's más testi gyakorlatokban kora ifjuságától fogva már kijelelte magát, 's ezekkel, meg labdázás- és lovaglással tölté napjait, mig Southwelben mulatott. Férfias tökélyek' ez utósójában csak ugyan, mint állitják, nem vitte sokra költőnk, 's mint élő példáját annak, mi kevés lókörülti ösmerete lett légyen pegazus' illy bátor lovasának; beszélik: hogy egy pár paripát szemlélvén egyszer ablaka alatt elhaladni, felkiáltott volna: „Be gyönyörű lovak! szeretném megvenni.“ „Hiszen nagysádéi mylord!“ felele szolgája; 's habár később sokat lovagolt, 's néha szép lovaglásokat is tön, még is hajlandók hinni honfitársai, hogy Byron lord különös jó lovas soha sem volt.

Fegyverek' minden nemeit szerette, 's ágya mellett mindig függött egy kis kard, mellyel, mihelyt felébredett, játszadozni 's az ágya előtt függő superlátokat keresztül szúrogatni szokta.

Ebek iránti szeretete is olly tulajdona volt, melly őt élte' fogytáig kiséré. Boatswain nevű kutyájáról, kit (nem irhatom mellyet, mert halhatlanná tevé őt ura) versei által emlékesített, 's ki mellé temettetni egykor szándéka volt, olly érdekes anekdotákat olvas az ember, hogy urának ő lombossága iránti különös csatlakozása többé meg nem foghatónak nem tetszik. Később éveiben is mindig tart vala kedvelt kutyákat szabad honában ugy, mint a' szabadságért küzdő görögök között.

Babonasághoz természetes hajlandóságát, melly költői véralkattal néha együtt szokott járni, nevelte anyja' példája, 's befolyása is, a' gyermek' lelkületének illyes szinezést adni vágyó. Anyjának tökéletes hiedelme a' kettőslátás' csudáiban, 's ama' különös mesék, miket e' titokteli tulajdonrúl regélgetett, nem kevéssé szokták botránkoztatni értelmesb barátnéit, 's mondják hogy illyes agyrémek' 's előérzések' babonás eszméi, mik a' gyermekbe úgyszólván anyatéjjel csepegtettek, érettebb korában sem tüntek el egészen fejéből. Mint tréfás babonaság' jelét, kiszemelek egyet a' jegyzettek közül. Bizonyos southwelli asszonyságnak egy nagy agátkőgombja volt, mellyen keresztül vasfonal volt húzva. Ez egy koporsóban találtatott, 's mindig kicsiny szek-

rénykében tartatnék. Byron lord kérdezvén egyszer: mi legyen az? — tulajdonosnéjától azt nyeré feleletűl, miképen ő talizmán gyanánt kapta légyen, 's bűverője abban állana: hogy mig birtokában, addig szerelmes nem leend. „Ugy hát adja nekem!" kiálta fel Byron hévvel, „mert ez az épen, mire szükségem van." A' fiatal szépnő megtagadá kérését, azonban a' gomb nem soká eltűnt. Tulajdonosa Byron lordot vádolá e' lopással, 's a' bűnös elösmeré ugyan tettét, de azt is mondá „hogy ö nagysága soha se' fogja többé látni talizmánját."

Adakozása- és jószivéről Southwellen, ugy mint mindenütt, hol csak egész éltében lakott, a' legszivesb visszemlékeket hagyá maga után. Soha se' találkozott ő — mondják az őt közelebbről ismerők — könyörülés' tárgyaival a' nélkül, hogy nekik segélyt ne nyujtott volna. Adakozó természetének több mellékesb vonásai közűl, mellyeket baráti róla mondogatni szeretnek, következendőt szemelem még ki, nem annyira nagylelkűségének tanusítása, mint azon érdekesség végett, mit ez egyszerű adatocska (mint ollyas, mi Byron lord' nevével van öszvekötve) mind azoknak ajánlani képes, kiknek előreható érzékök kicsiny magvakban is rá tud ösmerni a' valahai terepélyes cserfára. Tanuló korában egy southwelli könyvárus' boltjában vala történetből épen, midőn egy szegény asszony jőtt oda bibliát venni. Ára 8 shilling lévén (4 ft e. p.) „Oh kedves úr! kiálta fel az alkudozó: ezt az árát én nem vagyok képes

megfizetni. Nem gondolám hogy fél ollyan drága is legyen.“ Evvel a' nő reménye' csalódását jelentő tekintettel vala távozandó, midőn Byron, az ifjú lord, őt visszahivta, 's az óhajtott szent könyvet megajándékozá.

E' szent könyv' eszméje természetesen eszembe juttatá annak boldogító foglalatát: a' vallást.

Ez az a' kemény gomb, min már annyi agyvelő széttörődött; az a' hatalmas kő, jobban mondva sziklagerincz, mellybe annyi milliók már beleütközének. Ez az az élet' viharos tengeréből kiálló szirttető, mit annyi alakban látnak az útazók, 's mellyen — minthogy azt a' szem sokkal messzebb keresi, mint van — annyi hajó, annyi csólnok öszvetört. — Ez az a' számtalan különféle karikákból öszveütött határláncz, melly a' helyett, hogy istení czélja szerint a' különféle gondolkozásokat — mint hű magnestő az ellenkező égsarkokat — egy boldogítva összetartó egészszé összeegyeztetné, felülmulhatlan határkorlátokat von a' gondolatok' regióiban, 's a' szívvelőnek leg és leginasb részeire ható tréfáit űzi, a' valóság' országában. — Ez az a' talány, mi leginkább megpróbálja a' véges értelmet; a' kisérlet, melly különösen a' fiatal koponyát szokta megrázni, szokta az ifjú agy' viszketegét csiklandozva kisértgetni.

Ez kisérté meg az ifju költő' lényét is; 's a' tusában ollykori ingadozása őt sok és súlyos szemrehányások' örvényébe sodrá.

A' későbbi lelkület' kora képződésére nagy befolyással vannak a' morált, 's vallást illető vélekedések. Minők voltak, 's mikép' fejlődtek legyen azok ki a' fiatal Byronban, azt kevés szóval hivebben 's a' britt' vallásos szellemével öszvehangzóbban, tisztelt olvasóim' elébe nem tehetem, mint ha sokszor említettem Moore Tamásnak ez iránti nézetét szóról szóra az olvasó közönség elébe terjeszteni ügyekszem.

Ritkán történik az, szól Moore — hogy hitetlenség, vagy kétkedés (skepticismus) fiatal lélekbe találjon bemenetelt.*) A' készség egy jövendőre, mint bizonyosra épitni, melly bűbáját teszi az élet' ifiu szakának, ezt természetesen a' hit' és remény' szakává képezi. 'S akkor a' kora vallás-gyakorlat' benyomásai-is, még mind élénkek a' szivben, mi benyomások még azoknál is, kik leghamarébb kérdőre kezdik vonni hitöket, csak lassan lassan szoktak a' kétkedés' merész követeléseinek engedni, morálos tartalékuk' jótékonyságát az életnek épen azon részére terjesztvén ki, hol, hogy az illy tartalékok legszükségesbbek, elismerve van. Ha vallástartalék' alóli

*) Ebben nem egyezhetem Moore-ral, mert én azt hiszem, 's merem állítni, hogy épen a' fiatal koponyát szokta az meglátogatni, szokta az ifju agyvelő' visszketegségét csiklándozva kisértgetni. — Azonban Moore' okoskodása helyes azért lehet. Én csak abban nem egyezem meg vele: hogy „Ritkán történik az", ha csak Moore a' fiatal szó alatt nem gyermekit érte; mert akkor tökéletesen kezet fogok vele.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 63 von 190

kivétetés a' feleletʼ terhe alólʼ mentté-tételnek (melly minden időben veszedelmes) állapota, mit a' nem hivők magok is megengednek: ugy különösen vésztelljesnek kell lennie a' kisértetek' ama' szakában, az ifjú korban, midőn szenvedélyink ugy is elég hajlandók magoknak kelletén túli szélességet bitorlani a' nélkül, hogy a' hitetlenségtől is szabadságot kérnének körük' tágitására. Szerencse hát, hogy az épen előadott okért a' kétkedés, 's hitetlenség' támadásai ritkán éreztetnek lelkünkben az életnek azon szakáig, mellyben a' már kiformált lelkület háborgató befolyásuk' elérhetőségén túl vagyon.

Szerencsétlenűl — igy szól alább Moore — Byron lord az illy sülyedezések' szokott folyomából kivétel vala. Benne a' rákfene magát ifjuság' hajnalán, és harmatában mutatá, midőn illy mirigyek' eredménye sok okból, legveszedelmesb, 's azon valódi szerencsétlenségen kivül, hogy bármi korban is hitetlen volt, egy nemhivő oskola gyermek' ritka, és bús példányát is terjeszté előnkbe. A' fejlődés' ugyan azon előérettsége, mi szenvedélyét 's lángelméjét olly kora cselekvésre inditá, őt az értelem' ime' leggonoszb, legfélelmesb resultátumának is előlegesitésére alkalmazá, annyival inkább, mivel azon tartalékok, miket, vallásos előbenyomások leginkább képesek nyútani, nála csaknem teljesen hibáztak éltének épen azon korában, midőn olly szellem 's véralkatnak, mint övé, legtöbb szükségök lett volna fékre.

Láttuk *) — mond továbbá Moore — az istenséghez intézett fohászaiból (mellyeket közre nem bocsátott költeményeiből szemelék ki) 's még inkább olvasása' lajstromának egyik helyéből, mi gyermekes korában lett légyen nyomozó lelke által nyilván öszverázkodtatva minden rendszerek', és pártok' (secták) tekintete. Azonban, még ezekben is egy a' hitvallások' megvetésével vegyes imádási buzgóság lakozik, 's ama' fittymáláson keresztűl a' természetébe plántált ájtatosság — miként ez minden költői természetben megvan — félre nem ismérhetőleg mutatkozik; 's ha ő akkor olly példa, 's útmutatáshoz esik vala közel, mellyek e' természeti jó indulatot segíték és táplálják, azon véleményi korlátlanság, mellyre később kitört, elháritathatott volna. Kétkedése, ha nem is egészen eloszlatva, legalább amaz alázatos kétségre szelidülhetett volna le, mi vallásos szellemmel nem hogy öszveférhetlen lenne, de sőt annak tán legjobb őrje önhitség, 's türetmetlenség ellen. Minden esetre, ha önnön vallásbeli' szempontjai nem is tisztultak, vagy emelkedtek volna ki, legalább nem tanulta volna pajkosan felhősíteni, és háborgatni másokéit. Azonban illyes intő nem vala mellette.

Eddig Moore. Sokat vesződtek honfitársai Byron lord' vallástalanságával. Ez volt a' bábparipa, mellyen minden, ki ellene egyebet mondani nem tudott, akkori britt divat szerint untig lovagolt. Valóban an-

*) Látni fogjuk alább.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 65 von 190

nyira ment vala e' mania Byront üldözni — kivált házassági catastrophája után — hogy még a' legczudarobbak is — mint ebek a' hold ellen — keltek ki századunk' legmagosb szellemű embere ellen. Pedig mi hibás vélemény lett légyen az, melly őf istentelenség' fekete bélyegével akarta undokítni, eléggé tanúsítják ama' fellengő eszmék, ama' gondolkodó lélek-sugta kifakadások, mellyek munkáinak majd mindenike fölett olly dúsan elszórvák. 'S ha hozzáméltó kételyek sejditő lelkeinkben ollykor itt ott fel is ötlenek, üres hézagot hagyva maguk után a' vágyakodó szívben: csak hamar betöltik azt ujra a' költő' szellemének szebb szebb kitörései, mint tiszta forrásból eredt patakocska — mellynek kristályfenekét idegen test' vegyülete pillanatra felzavará — csak hamar visszanyeri ezüst tükre' tisztaságát.

Már ezen vallásos költői ömlengésben is, mellyet Moore imént emlite, 's Byron lord tizenkilencz éves korában irt, minden nyomon kitűnik a' költőnek egy mennyei lénybe helyzett bizalma, 's erős hite; 's ha e' versekben önvallása iránti egyedüleges kiszorító tisztelet nem mutatkozik is, 's „vallásos véleményei átalánosan egy uralkodó atyába, egy mindenség' urába helyzett hit és szeretetben alapulnak inkább semmint a' britt uralkodó vallás' hideg, és száraz hitágazatain.“ *) mind az' által még is, mint Moore mondá, azokban imádási buzgóság lakik, mellyben a' ter-

*) Moore' szavai.

mészetébe plántált ájtatosság félre nem érthetőleg mutatkozik. Szabadon magyarázza a' nagy költő' szép rímeit a' szigoru életiró, de fordítása hű és kimeritő.

„A' természet' könyörgése."

„Világosság atyja! Mennynek nagy Istene! Meghallgatod-a' kétségbe esés' szavait? Emberekéihez hasonló bűnök-lehetnek-e valaha megbocsátva? Jóvá teheti-e a' gonoszság ima által vétkeit? —

„Világosság' atyja! Téged szólítlak én! Te látod mi sötét az én lelkem belől! Te, ki a' veréb' csését kijelelni tudod, háritsd el tőlem a' bűnnek halálát, —

„Felekezetek előtt ismeretlen én oltárokat nem keresek, oh csak igazság' ösvényét jeleld ki Te nékem. Félelmes mindenhatóságod' elismerem; kíméld kérlek, 's jobbitsd az ifjúkor' hibáit. —

„Hadd építsenek a' bigottok sötét boltozatot; babonaság hadd tömjénezze a' kőrakást, 's áldozó szolgák hogy hinthessék el homok országlásaikat, hadd ámítsanak titkos szertartású meséjökkel; —

„Hát alkotójának hatalmát sorvadó kövekből emelt góth boltozatok közé ember szorítsa-é? A' nappalnak arcza a' Te templomod. Ég, föld 's tenger a' Te határtalan trónod.

„'S pokolra kárhoztassa-e hát az ember önfáját, ha csak pompás szertarttással meg nem görbed, 's azt állitsa-e, hogy azon egyért, ki megesett, mindnyájoknak a' zajos tusába kell veszniök? —

„Hát mindenik egekbe jutni kívánjon-e, 's romlásra kárhoztassa még is felebarátját, kinek lelkét különböző remények, vagy szelídebb tanitások ihletik? —

„Hát illyenek készitsenek- — mert hitágozataikból magyarázni nem tudnak — egy képzelt boldogságot, vagy szenvedést? — Hát porban csúszó férgek ismerjék-e hatalmas Teremtőjük' czélait?

„'S azok, kik csupán magoknak élnek, kiknek éveik mindennapi vétkekben folydogálnak, azok gonoszságaikért Hit által már eleget tettek-e, 's idő' határán túl éljenek?

„Atyám! nem propheták' törvényeit keresem én; a' Te törvényeid természet' munkáiban mutatkoznak; magamat romlott és rosznak vallom, 's én még is könyörgeni akarok; mert Te engem' meghallgatsz!

„Te, ki a' vándorcsillagot az aether' hézagainak járatlan birodalmain tudod átvezérleni; Te ki az élet' csatáját csilapitod: 's kinek karját egyik égsarktól a' másig kisérhetem.

„Te, ki bölcseségben helyezél ide, ki midőn neked tetszik vehetsz el innen, Oh! mig e' földi pályát tapodnám, kérlek terjeszd ki én reám is széles oltalmodat.

„Hozzád uram! hozzád járulok én, bár mi jó, vagy rossz érjen is: a' te parancsod által emelkedem, vagy esem, 's a' te oltalmadban bizom én.

„'S ha midőn e' por megint porrá vált, 's lelkem légi szárnyakon lebegend, lelkesitsed gyenge hangját, mikép' kelljen dicső neved zegnie?

„De ha e' repdeső' szellempára agyaggal osztozandik a' sír' örök ágyában, mig élet buzog bennem, addig emelem könyörgésem'; habár arra kárhoztatnám is, hogy a' holtakat soha el ne hagyhassam.

„Hozzád lehellem én alázatos zengésem', minden mult kegyeidért hálát adva, 's remélve, oh Istenem! hogy elvégre Te hozzád fog repülni még is ezen ingatag élet.

Bajos — ezt az észrevételt teszi kapitány Medwin, a' már férfi Byron' barátja, 's élet festőinek egyike — bajos megitélni irásainak ellenkező természetéből, mik lettek légyen valoságosan Byron lord' vallást illető véleményei? A velei beszélgetésekből — átalánosan — még is hajlandó azt hinni, hogy ha ne talán kétkedő volt is néha, de habozása soha sem fajult a' kereszténység' alapítója iránti hitetlenséggé.

Más alkalommal — ezt is az említett kapitány mondja — igy szóla hozzá Byron lord' „Épen most vevém levelét Sheppard úrnak, mellybe egy nője által halála előtt nehány nappal boldogságomért készitett könyör van zárva. A' levél' állítása szerint szerencsétlensége volt elveszteni ama' szeretetre méltó nőt, ki engem több év előtt a' Ramsgat sziklacsúcsok között bódorogni látott; azt irja férje hogy munkáim' tartalma miatt vallástalanságom' érzetével vala eltelve szegény, 's gyakran — kivált végpillanatiban — buzgóan imádkozott megtérésemért. A' könyörgés gyönyörűen vala irva. Szeretem asszonyokban az ájtatosságot. Angyali lénynek kell vala lennie. Szánom az őt' elvesztő férjt. Irni fogok legközelebbi postával vigasztalást ajánlandó; megmondom neki, hogy hitvesének nem kell vala lelkem' ügyén aggodnia, mert senki sem inkább keresztény mint én, bár mit is gyanittattak vele, 's másokkal is irásaim.“ —

Byron lordnak Southey koszorús költőveli ellenségeskedése is sokat tön arra, hogy a' világ őt

ez oldalról balul ítélje meg. Azon felül, hogy e' két költő politicai elvekben is homlokegyenest ellenkezék, gyűlölségök' hevét egyéb is táplálta. Byron lord igen csipkedve, és göröngyösen nyirbálta vala meg satyrájában a' költőtárs' haláltékira tett babért, miért ez nagyon is neheztelt. Utazása közben egyszer Southey, Byron' lord költőtársának Shelley-nek*) nevét a' mont-anverti albumban (emlékkönyv) megpillantá, 's utánae' szót „Ateos" (istentagadó) 's egy kéretlen magyarázatot ugyan görög nyelven alatta, Byron' nehány még más barátjainak neveikkel együtt. Southey lemásolá a' neveket, 's a' magyarázatot, 's Angliába visszatértével minden körülállásokat előbeszélve, nem kétkedett azt húzni ki, hogy Byron lord' elvei ugyan azok, mellyek barátjaié.

Kevés ember értette Byront — mond Mr. Pigot, még ifjukori barátjainak igen érdemes egyike, 's így fejezem be én is e' kényes tárgy körülti vázlatim' — kevés ember értette Byront, de én tudom hogy természeténél fogva jó, és érző szívvel birt, 's hogy alkotásában még csak egy szikrája sem volt a' rosszaságnak.

'S valjon ki az — azt kérdem én — ki, ha em-

*) Shelley szoros barátságban élt sokáig a' lorddal, ennek pisai lakában. E' szép elméjű költő egy csólnak' felfordulása által veszett el, a' középtengeren aug. 18-dikán — 1822. Béke hamvainak, a' hullámsírba temetteknek!

beri természet' phsychologiájában csak valamennyire jártas, lord Byront szíve belsőjében ne mentené? Ki kárhoztathatja a' gondolkodó lélek' szélességét, mellynek határi végetlenek, hatása meg nem fogható, viszonyai határozatlanok? — Ki áll mindig jót a' csiklándós értelem' agyafúrt okoskodásiról, 's ki tudja odarikoltani a' viszketeg észnek a' határt vonó „eddig, 's ne tovább" — at? Ki tudja reptökben felakasztni a' vadon fellengő gondolatok' merész osztályait! Ki tudja nem emberré varázslani az embert?!?

---

*

III.

Menjünk át Byron lord' irodalmi pályájára. Amaz úgy szólván gyermekkorában közrebocsátott költemények, nála sem valának egészen menttek a' képezés 's a' nyelvnek ama' hibáitól, mellyek szükségeskép együtt járnak a' fiatalkori próbatétekkel- az utánozási hajlandoságnak inkább, hogysem eredetiségnek szüleményeivel. 'S csak ollyanok is voltak azok, mint első probája az éneklő madárkának, melly felfogja 's utánozza nemzőinek hangjait, mi elött még idő, és gyakorlat teljességet adna szavának, biztosságot ő neki, 's amaz önállást mi a' további segítséget fölöslegessé teszi. 'S ha bár — így mond Lake — több 's derék bírák valának is, kik Üres óráiban*) az ér'ttebb korra sokatigérő gondolat' mélységét, 's kitételek' szerencsésségét is föltalálták; e' munkája még sem kerülé ki a' Scót Vizsgálók**) bíráló sujtásait, kik ellent nem állhatának az alkalomnak, melly rést nyujta nekik egy czímeres köl-

*) „Hours of Idleness" név alatt jöttek ki legelső költeményei.

**) Az Edinburgi Szemle. — The Edinburg Review. —

tőt csipdesni, szeszélyöket fitogtatni, 's olvasóikat nehány csélcsap czikkelylyel mulattatni, a' nélkűl, hogy szerző' érzéseit legkevésbé is kiméllették, vagy a' munka' érdemeit valamennyire is kiemelték volna.

Azonban, noha a' Szemle, az ifjú költő' rovására nevetett, 's nevettete; az még is sok szép gyümölcsnek lön termője, 's habár magában igen elmés nem volt is másban még is szeszélyt teremteni tuda. Valóban ritkán adatott, még legigazságosb bírálatnak is olly magos hirre vergődnie, mint minőt igaztalanság ennek szerze, és soha — míg csak Byron lord' lángeszének rövid, de dicső versengése emlékezetünkben marad — el sem is feledtetik ama' bíráló — akárki lett légyen az — ki olly készakartalan szolgál vala legelső fellobbanására. Mert imez éles bírálatnak köszöni Brittánnia ama' szeszély — 's valóságtól peszgő jámbokat*) miket bírálóinak megbosszulására teremtett elő költőnk ugyan azon fiatal főből, mellynek első zsengéi olly kíméletlen rostákba ütközének, későbbi gyümölcsei pedig a' bírálók' igaztalanságát úgy megtudták czáfolni, 's egyszersmind értelmi sulyának érettségéről is olly szembeötlő bizonyságot tenni.

---

*) English Bards and Scotch Reviewers: az az: „Angol költők és Scót vizsgálók czim alatt jelent meg a' sértett költőnek bökdelő felelete — vagy is az edinbungi birálatok' megczáfolása.

Az érzést, mit e' sokszor említett bírálat gerjesztett Byronban, csak azok foghatják meg, kik ha hozzávetni tudnának ahhoz, mit érezne legtöbb iró illyszerű megtámadásra, egyszersmind Byron lordnak véralkat és természeti szabását is teljesen értenék, melly azt tizszer élesebben érezteté vele mint érzették volna mások. Láttuk — ugy mond Moore — minő lázas rebegéssel várta még a' kisebb bírálatok' ítéleteit is; 's a' bírálók' legcsekélyebbikétől jött dicséret iránti élénk érzékenységéből hozzávethetünk, mi kínosan kell vala neki egybegörzsednie ama' leghatalmasbjának gúnykaczaji alatt. Barátjainak egyike, ki őt e' kérdéses czikk' olvas'ta után az indulat' első hevében találá, rebegve kérdezte: ha tán mi élet és halálra idéző kihivást kapott legyen? nem tudván egyébnek tulajdonítni tekintetének ki idéző kevélységét. Valóban nehéz volna — mond tovább Moore — szobrász, vagy festőnek rettentőbb szépségű tárgyat képzelni, mint minőt a' fiatal költő' szép arcza e' crizisnek öszvesített erőpontjában ajánlhatott volna. Elevenig vala megsértve kevélysége, 's lealázva nagyravágyja. De az aláztatásnak ez érzete csak pillanatig tarta. Szellemének elnyomás elleni visszahatása ébresztő őt épen*) erejének teljes öntudatára fel, 's a'

---

*) Emberi természetnek igen észrevehető tulajdonsága az, hogy minden ellenhatásnak (oppositio) mi nem bátortalanit és ijeszt el teljesen bennünket, épen ellenkező következése van, 's minket több mint közönséges

sértés' fájós szégyene a' boszu' kevély bizonyosságában feledve lön.

Miután tehát mérgét mind a' bírálók- mind pedig olvasóikra kibocsátotta, 's a' nevetést teljesen maga részére húzá Byron lord' utazni ment, 's e' pör nehány évre föledve.

1809-ben nyárhó' közepe táján indult el Byron lord még collegiomi barátjával Hobhouse Jánossal, Falmouthból Lisabon felé, 's onnan Spanyolország' délszaki tartományin át a' középtengerre. Sevillából Cadizba mene, hol elég alkalma volt az andalusiai szépségek' spanyolos szokásiról Sevillában nyert véleményeiben megerősödnie. Maltából Janinára érkezvén Ali basát, sergeivel, Ibrahim basát Illyriumban Berátnál ostromlót, honn nem találta, de a' vezér hallván hogy egy angol uraság van birodalmában, rendeléseket tön Janinában, miszerint az minden szükségesekkel ingyen elláttassék. Onnan Tepalinba ment, hol a' palotába szállitaték, 's következő napon Ali basának bemutattaték, ki őt — mint mondá — füleinek kicsinysége — kondor haja — 's fehér kezeiről főrangúnak mindjárt elismerte, 's neki édes-

---

nagyság, 's nemes lelkűségre buzdít. Mert midőn erőnket az ellenhatás' legyőzésére öszveszedjük, a' lelket erősítjük akkor, 's olly fölemelkedést adunk neki, mellyel ő különben soha sem ismerkedett volna meg." — Hume. „Értekezés az ember természetről."

ségek — gyümölcs, 's más kényelmi tárgyokkal kedveskedék. Prevesából a' basa által ajánlott török hadi hajón Patras felé evező, a' török tisztek' és hajósok' tudatlansága miatt, egy csaknem középszerű szélvészben szinte odaveszett, 's suli-i partokra vettetett. Janinára viszzatértével Hassein beg, 's Mahmout basának, Ali basa' fiainak mutattatott be. Később Smyrnát is megszemlélé, honnan Salsette nevű hajón Konstantinápolyba indula.

Pünkösdhó' harmadikán 1810-ben, míg az említett hajó dardanelláknál veszteglene, Byron lord Ekenhead hadnagytól követve, a' Hellespontot europai partjától az ázsiai révekig keresztül uszta. E' táv csak két angol mértföldnyi, de dardanelláknál olly sebes a' viz' rohama, hogy kijelelt part ponthoz akár uszva, akár evezve jutni telljes lehetlen. Byron lord a' sestoszi vártól elindulva Abydosnak tartott, 's az átelleni parton eleve kitűzött pontnál három egész mértfölddel alább szállhata csak partra. Csólnok ugyan kisérte őt útjában, 's tehát vésztől nem tarthatott akkor sem, ha őt netán ereje el is hagyja. Azonban (noha csak futólag érinti költő verseinek egyikében, hogy a hideg kirázta útjában) igen jól tudatik mikép kiszállásakor ugy odavolt, hogy igen szívesen fogadá el egy török' halász' ajánlatát kinek gunyhójában több napig nyugodott. Részére e' nedves mulatság igen rosszúl ütött ki, 's csak a' becsületes halász' emberszeretetének, 's nője' gondos ápolgatásának köszön-

kette az új Leander, hogy öt napi súlyos betegsége után tökéletesen hellyre állva hagyhatá el jótévőit. Csolnakra ülte előtt egy nagy kenyeret, sajtot, borral tele palaczkot, 's nehány parast *) ajándékoza neki a' török', 's Allahja' áldását óhajtva, szerencsés hazaérkezést kivána nem is sejdített vendégének. A' lord ez uttal csak szóval köszöné meg török gazdája' jóságát, de Abidosra érkezvén, Stephano nevű emberét küldé hozzá legjobb féle hálók' válogatott nemeivel, egy madarász csövel, pár pisztoly — 's tizenkét rőf selyemszövettel nője' számára. A' szegény musulman bámulva kiálta fel: „Mi nagylelkű vissza fizetés egy emberiség parancsolta tettért!" Feltévén magában ő lordsága' nagylelkűségét in propria persona megköszönni, 's szándékát nője is helybehagyván, csolnakra ült. De szép feltétét kivinni nem engedé a' sötét végzet. Révjének fele utján rögtön vihar fordítá fel csajkáját, 's a' szegény jólelkű török halászt elnyelé a' habos sír. Byron lord nagyon megilletődött e' bús történet' hallásán, 's szívének veleszületett természeti jósága 50 dollárral **) 's azon üzenettel vigasztalá meg a' szegény özvegyet, hogy örökre barátja maradand. Másodszori Stambulba útazásában — 1817-ben — ujra épen azon helyen kötvén ki Byron lord, az árva fiut és özvegyet szépen megajándékozta megint; utóbbi

*) Törökpénz' neme.

**) Egy dollár, egy ezüst tallér.

jól emlékezett ugyan a' körülményekre, de jótévőjére nem ismert, annyira megváltoztaták őt' öltözet — és kinézése.

Persiába menni szándékát stambuli mulatása közben megváltoztatá, következő nyarat Moreában tölteni határozván. A' török fővárosban útitársa Hobhouse elválék tőle, Angliába visszahajózandó. Őt elvesztvén, újra és magán épen azon nyomon tére vissza, mellyet már egyszer maga után hagya, 's különösen Hellas' vidékeit 's szokásit tanulta költői 's festői vizsga szemekkel. Lelke, úgy látszott, hajlandó vala moralis aluszékonyságának kornyadozó állapotjából kigyógyúlni, 's abbeli tapasztalásában lelt kedvtelése, mikép Anglia minden tekintetben más országok felett áll, ellenséginek daczára is bebizonyítá, hogy keblében a' honszeretet messze volt még kialvástól.

Honi körülményeinek zavart állapota őt végre haza idézte, hová két évi künnmulatása után Volage nevű hajón 1811 nyárhó 2-dik napján érkezett. Egészsége nem szenvedett utazása által, noha két ízben kemény érlázt álla ki. Magát egészen növényi diétára szorítván, bort sem ivott vala.

Megérkezése után csak hamar Newstead-re idézte őt' anyja' terhes betegsége, kit, kastélyába érve, már kimúlva talált. E' vesztés sok fájdalmat okoza neki, kivált az érzés, hogy őt' halála előtt nem láthatá; 's mig ebbeli érzetei legélesbbek valának, kapá a' tudósitást, mi szerint egy igen szeretett

barátja Cam' folyójába veszett. Nem sokkal az elött esett értésére egy más igen kedves emberének Coimbrában történt kimúlása is. 'S imez egyetlen holdfordulás' szük határa közti hármas bús esetnek kétség kivül hatalmas befolyása volt Byron lord' sebhedt érzéseire.

A' fennebb említett „Angol költők és Scót vizsgálók" czímű munkájának vége felé azt nyilatkoztatá a' nemes iró, hogy ez után a' múzsákkal nem rég kötött ismeretségét félbeszakitni szándékozik, 's hogy csak ő egyszer a' stambuli minaretek, georgiai hölgyek, 's a' Káukáz' hegyének fenséges havaitól szerencsésen visszatérjen, semmi a' világon öt' többé nem kisérthetendi tollának ismételt felfogására. Azonban illyes föltételek ritkán tartatnak meg! Ugyan is 1812-ben „Childe Harold' zarándokságának két első éneke *) jelent meg, olly benyomást előbűvölve az olvasó közönségben, mihez hasonlót a' jelen — vagy mult század' lefolytában világot látott bármi munkák alig mutathatának. Ezen időről mondta Byron, leveleinek egyikében: „egy reggel fölébredék, 's ime! ugy találom, hogy híres ember vagyok."

E' költemény — mond Lake Childe Harold-rul — mind öntése, mind kivitelére nézve tán a' legsajátságosb az angol nyelvben. Nem hasonlít az inkább Beattie' Lantosához, mint az „Elveszett

*) Childe Harold's Pilgrimage' két első énekének kéziratával Dallas barátját ajándékozá meg. Zedlitz báro' fordítása dicséretes.

paradicsomhoz“ noha amaz eszében forgott a' jeles irónak, midőn Childe Harold-ról legelőször gondolkodék. Költő, ki magát szabadon 's tartalék nélkül lángelméje' ösztönének átadja — mint tett Byron e' különös teremtményének jobb jobb részeiben, — olly szellemet mutat nekünk, melly mintha természet' kezeiből küldetett volna ki föld- 's emberek' társaságai felett kóborlani. Maga Shakspeare alál van vetve historiai, 's társasági botlásoknak. De itt Byron az egész földet öszve járta, csupán önszellemének forgószelétől ragadtatva. Hol csak erdő sötétlék, vagy palota villogott, szabad vala neki azt megszállnia. Rögtön riadfel ő magános álmiból a' puszták' rejtett forrási mellől, 's egyszerre száll e megint népes városok' zajába, vagy az elhagyott várromok' csendébe. Minden, mi csak mostanság élt, valaha elpusztult, vagy minek önmagában ereje volt szenvedélyt éleszteni, anyagává lön mindent felölelő énekének. Nincs abban sem idő', sem hely' egysége, ezek csak lelánczolnák őt', 's tetőről tetőre repülünk vele, toronyról toronyra, a' természet' teljes magánya, 's a' müvészség' egész pompája felett. Midőn mult évrajzok' sugarai neki igen homályos — igen szinhagyottaknak tetszének, akkor jelenkort dicsőitő fényes látványokhoz fordula, 's ekkor ős idők' királyai, 's a' hódítók' alakjai helyt adának a' fejedelmi méltóság'-vagy száműzésben még élőknek. Byron lord' erejének nagy része valóban e' forrásból eredt. Bizonyos rokonszenvben élt ő a' közszellemel, néha

merőben különözve tőle, néha ellene működve, néha pedig összevegyűlve vele: de minden időben, minden gondolat- és tetteiben ama' közszellem vala még is főszempontja. Genialis lelkének nem volt szüksége visszatérni multra — habár gyakran azt is tette — hogy kedvenez tárgyainak életet adjon a' földön. A' Jelen volt a' lét, mit feste. Harold' lantjának tárgyait élő emberek' tisztelete jelelte ki. Részébe jutott mind azon politicai eseményekről irni, mik olly szenvedélyes, olly közsympathia' tárgyai valának. De különösen saját érzésinket mondatta ő el, gondolat- nyelv- és szenvedélyben fölemelten. Útazása — első — nem volt öningerszülte műve (azon társaságnak, mellyhez ő tartozott, részesülésétől), egy magános bujdoklásokban elkülönöző léleknek, sőt inkább-azon társaság' szellemének általános elismérése-'s iráutai engedékenységben alapult.

Egy merész, hatalmas, és sajátságos szellemnek Childe Harold' minden sorából kitündöklő jelei az olvasó tömeget, mintegy megvillanyozák, 's rögtön tettek Byron' homlokára füzért, miért más lángelmék olly hosszasan vívtak, 's mit olly későn nyertek. Megkülönböztetőleg vala ő helyezve hona' jelessei közzé a' köz kikiáltás által, 's ugyan azok, kik zsenge próbatéteit olly szigorúan bírálák, jöttek elsők érttebb munkáinak forró hódolással adózni; mig mások, kik Childe Harold' érzeményeiben sok sajnost, és megrovandót találtak, helybehagyásuk' adóját vissza még sem tartóztathaták az esz-

memélység, kítételek' erője, hatalma, 's meg az érzemény' azon energiájától, mik lelkesítik a' zarándokságot. 'S igy, minthogy mindnyájan bámulák a' költeményt, mindnyájan készek is voltak szerzőjét ama' hírnévre érdemesítni, mi legszebb jutalma költőnek. A' bámultatásnak illy érzetei közt lépe fel Byron lord teljesen a' világ' szinpadára, hol élte' fogytáig olly kitünő szerepet játszék.

Módja — személye — 's társalkodásában minden arra szolgált, mikép a' bűbáj, mit körötte láng esze képezett, megmaradjon számára; 's mind azok, kik társaságába juthattak, távol attól, hogy az ihlett költőt közönösségre sülyedve találták légyen, söt hő vonzódást érzének iránta nem csak számos nemes tulajdoni, hanem egy bizonyos titkos, magyarázhatlan, 's csaknem epesztő kandiság' érdeke által is.

Igen jól tudva van — szól másutt ez életirási lapok' kutfejeinek egyike — mi tágan nyitvák a' társaság' ajtai Londonban tudományos érdem elött, álljon bár az sokkal alább Byron lordén, 's: „hogy csupán közszózat által tisztelettel megkülönböztettnek kell lenni, hogy ki a' legelső körök' szabad polgárává váljék?

Magyarok' Istene! mikor mondhatni el ezt alig derengő eged' fölkentjeiről? Mikor törend lángelme magának utat a' dús nagyok' aranyos palotáiba? Eredetiség, nemzeti sajátság, literátori érdemek vajjon mikor lecndenek magyar herczegi csarnokok', 's fejedelmi lakok' előszobáiban bebocsátatásról legjobban

kezeskedő czímnevek? Vajjon tünend-e fel olly nap Budapest' dunanyalta palotái felett, melly a' népkoszorúzta Kisfaludyak', Kölcseyek', Vörösmartyak' fölkent halántékait honos érdemökhez méltólag üdvezelje?...

Im egy Lamartine! fejdelmi pompával fogadtatik napkelet' kontyosai között is*) 's hol csak müveltebb körökben mutatja magát, összefut minden, ki keblében szívet, porházában isteni szikrát sejt, 's csudálva hódol a' múzsák' fölkentjének. 'S midőn mint légtengeren átvillanó meteor, tovább tetszik neki szárnyalni a hír' fellengő tollain, hézagot hágy maga után a' nemesb polgár' éreznitudó szívében, 's a' lelkes hölgy' búcsúsohajja, a' szebblelkű honleány istenveled-könyűi 's büszke sajtók alatt nyögő lapok' ezerei jelentik a' leskedő világnak: hogy Lamartine eltűnt!

Byron lordnak e' lángész pecsételte útilevélre szüksége ugyan nem vala, mert ő a' születés, meg rangnak öröklött jogaival is birt, azonban az érdem, mit megjelenése — 's társalkodásához a' zseni aggatott, sokkal magasb nemű volt, mind leendhetett az, mit csupán ama' (magán állva haszontalan) kiváltságok adhatának. Az enthusiasmus, mellyel fogadva lön, minden képzetet felülmúló.

Igaz ugyan, hogy Byron lord sem tartozott

---

*) Ezen és hasonló helyek' mutatják hogy e' munka több évek előtt iratott.

ama' szépművészi emberek' sorába, kikről mondhatni minuit praesentia famam; 's akár nemes külsőjének tekintetét, akár pedig társalkodási szokásainak simaságát tekintsük, a' művelt ember mindenhol, és mindig kitűnik belőle *).

Szenvedély' 's érzés' kifejezésére alakitott képe — mellyben a' nagyon sötét fürtök, 's szemöldököknek a' világos, és sokatjelentő szemekkeli ritka egymás ellentisége vala feltalálható — a' legérdekesb tárgyat ajánlá egy physionomistának művészete' gyakorlására. Arczának uralkodó jellemét egy mély, 's szokássá vált gondolkozás' kifejezése tette, melly midőn érdekes vitákba ereszkedett, a' vonások' sebes játékának ada helyt, elannyira, hogy jeles költőtársa Moore azokat egy szép alabástrom urnának finom faragásához hasonlítá, melly csak akkor látszik a' maga tökélyében, ha belőlről van világìtva. Szeszély vidámság, harag, vagy a' képét lelkesítő satyrai kedély- szikrák egy esti társalkodása alatt könnyen ugy nézethettek ugyan idegenek által, mintha azok

---

*) Bár tudományos emberink' mindenikéről ezt lehetne mondanunk. Társalkodási könnyüség, müvelt külső, sima szeszélyesség, viseleti csín, 'stb elegantes nagae' — mellyek elmaradhatlan tulajdonok a' felsőbb körökben kedvelve, és kedveltetve mulatni akaróknak — mondjuk ki egyenesen — sokaknál hibáznak mieink közül. Némellyek azt hiszik: hogy genie és különcz synonimák? — sokan meg Cinicus fogásokkal vélik helyettesíthetőnek a' lángészt.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113

ábrázatának szokott kifejezését tették volna — (olly könnyüden, és szerencsésen lévén az illyesek' kijelentésére formálva) hanem azok, kiknek alkalmuk vala húzamosb ideig tanulgatni vonásait, különféle körülmények 's mind nyugodt, mind pedig felindult állapotukban: azok moudom. jól tudák, hogy melancholia volt arcz vonásinak sajátságos kifejezése. Néha sőt legvídorabb, legboldogabb pillanatit illyes busongás' árnyai szállák meg, 's következő versek is egy a' köz vidámságot felhőző mélaság' átrepülő kifejezésének mentségére irvák:

„Midőn a' szívből hol a' bú eseng.
Annak sötét árnya igen magosra költ,
'S a' változó képnek fölötte leng
Felhőzve homlokát, 's tőle a' szem megtölt —
Ne bánd a' majd leszálongó ködöt;
Hajh! ismerik jajim tömlöczüköt:
Mejjembe rogynak vissza a' rabok,
'S vérezni látja csak csendes lakok."

Egyikén azon fashionable*) társaságoknak, mellyekben a' híres költő jelen volt, néhai angol király IV. György, akkor még korona örökös, belépe a' terembe. Byron lord távacska álla tőle, de ő k: fensége megtudván ki legyen, kamarását küldé hozzá azon kivánsággal, hogy őt' bemutattatni óhajtaná. Az megtörténvén, miután a' herczeg Childe Harold iránti bámulását igen hizelgőleg kijelenté szer-

*) Fashionable, divatos, divatszerinti.

zőjének, a' költőt annyira elbájoló beszélgetésbe bocsátkozott, hogy ha a' történet következő napra határzott lever-t**) el ne halassza, Byron lord bizonyosan udvarhoz ment volna. Nem soká csakugyan mi mellékes befolyás ellenehatván a' királyi magasztalás' eredményének, a' költő az óta elég tiszteletlenül ír, és szól vala ő magosságáról.

Politicai pályája rövid volt. Lordok' házába magamagát vezette be, ülését az ellenzeki padokban választá, 's mind öszve is három beszédet tartott. Elsője a' gyárművek iránti javallatot pártolá, második a' catholicusok' polgárosítását, — 's ez szép bizonyságot tőn szónoki tehetségeiről, — harmadika pedig egy a' katonai előljáróságtól illetlenül megsértett, 's csupa önkényből elfogatott panaszlónak sérelme mellett mondatott. A' lordok — maga Byron mondja — azt erősíték ‚hogy modora nem volna számukra elég méltóságos, 's illőebb lenne az alsó házhoz.“ Mások meg azt állitják, hogy míg szónokolt, körűle gyűlének, 's a' legélénkebb figyelemmel hallgaták; jele minden esetre annak, hogy érdekelni tudott. Mindig oppositióval szavalt, de annak még sem mutatá hihetőségét soha, hogy bár mellyik résznek is valaha vak pártosává válhatnék.

Mondják, több párviadalban vett volna részt; hogy egyszer Hobhouse barátjával is verekedett, 's hogy más ízben hozzá méltó vágytársával Moore

*) Lever, itt azon tisztelkedési kört teszi, mellyet fejedelmek' szoktak udvaraiknál tartani.

Tamással is öszvecsap, ha hogy az Erini *) Bárd' kihivása annak rendi szerint kezéhez jutott volna.

Nem lesz tán érdektelen, a' nemes költő' magány életének kárpitát is egy két pillanatra szét rántani, 's nehány tekintetet annak belsőjébe vetni. Naplójából idézendünk itt egy pár napot elő. Házasságát előző életszaka leend ösmeretesbbé ezekből tisztelt olvasóink előtt, 's egy járást Byron lord' magános szokásait, élte módját, időtöltéseit, négyfalközti foglalatosságait, ifju korának tulérettségét, 's némelly — különösen a' jelen századnak számüzésben elhunyt óriását érdeklő — nem mindennapi eszmék odavetett töredékeit is kimutatandják.

---

*) Erin, ősi neve Irhonnak.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 87 von 190

IV.

Napló 1844.

Februar 18.

„Hónapjánál több, hogy naplóm nem folytatám. Azt többnyire Londonon kivűl töltém, de zajosan és inyem szerint, különösen három hetet. Vissza tértemmel minden hírlapot hysterikában lelék, 's a' várost lázadásban, a' kormánynak 1812-ben Lauderdale-hez intézett beszédén sirásra fakadt Charlotte herczegnéről irt stanczáim' elösmerése, és vissza vonásaért. A' jámbor hírlapok még mind azon rágódnak, némellyike derekasan mocskolódik, mindenike szívből. Egy a' tárgyról a' felső házban teendő indítványról is beszélnek — ám legyen!"

„Felkelék — olvasám Buonaparte' ütközetét 's a' vámház' pusztulását foglaló Morning Post-ot; rólam is vala egy czikk, olly hosszú, mint nemágozatom, 's szokás szerint rágalmazó. — — —

„Hobhouse visszatért Angliába. Legjobb barátom, legélénkebb, 's a' legjelesb (mostan élő) talentomú férfi.

„A' Tengerirabló *) kigondolva, irva, és közre bocsátva lön, mióta utószor vevém elő a' nap-

*) The Corsar.

lót. Nagy divatban van, mint mondják: con amore vala irva, 's erősen valóság. Murray *) meg van elégedve kelésével, 's ha közönség is megleend olvasásával: akkor tisztában van a' dolog.“

9 órakor.

* * *

Hobhouse tizezer anekdotát tud Napoleonról; mind jók 's igazak. Barátom Hobhouse a' legmulattatóbb társalkodó, azon felül szép gyerek is.

„Olvastam keveset — irtam jegyzések 's leveleket; magam vagyok, mi a' mint mondja Locke, rosz társaság. „Ne légy magad, ne henyélj!“ — Hm! a' tunyaság unalmas, de a' magánosságban nem látok sok fájlalni valót. Minél többet vagyok emberekkel, annál kevésbbé szeretem őket. Bár a' nőkrül is ezt mondhatnám: bezzeg minden jól menne akkor, 's miért nem mondhatom? Huszonhat éves vagyok már, szenvedélyimnek elég idejők vala hülepedni — vonzalmimnak több mint elég a' fonnyadásra — de még is — 's még is — örökre csak még is, és de — — —

„Éjfél.“

„Egy levélhez kezdék, mellyet tüzbe vetettem. Olvastam — de czéltalan. Hobhouse-at nem lá-

*) A' lord' művei' első kiadója.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 89 von 190

togatám meg, mint igértem, 's kell vala tennem. Mind egy. A' vesztés enyém. Cigarókat szivék.

„Napoleon! E' hét határozza el sorsát. Minden ellene látszik esküdni; de én hiszem, 's reménylem győzni fog — legalább a' rablókat visszaverendi. Mi jogunk is van nekünk fejdelmeket szabni Galliának? Oh! te szegény Respublica! „Brutus! te aluszol" Hobhon se bővelkedik szárazföldi (continental) anekdotákban e' rendkivüli emberről. Mindenike ész, 's vitézsége mellett harczol, de bonhomie-ája rovására. Nem csuda: ki az emberfajt jól ösmeri, hogy is tehetne mást, mint azt utálni, 's megvetni?

Mentől nagyobb az egyformaság, annál igazságosabban van elosztva a' boldogtalanság, 's annál könnyebbé válik olly sokak közötti feloszlása által, — azért Respublicát nekem for ever!

„Több meg nem felelt levelkék Madame de **től*) 's ugy is fognak maradni. Tehetségeit bámulom, de társasága valóban fullasztó, hó torlat **) melly csillámló semmiségbe temeti az embert, csupa viz és álbölcskedés.

„Menjek-e kedden Mackintosh-ékhoz? Hm! Nem menék Lansdowne marquishoz, sem Berry kisasszonyhoz, ha bár mindenik kedves is, 's ollyan Sir James is.***) De isten látja lelkemet, én

---

*) Ugy hiszem Madame de Statël érti.

**) Avalanche.

***) Mackintosh' házát érti.

azt hiszem, az ember mit sem nyer vele ha társaságba jár: ha csak valamellyik a' regnanteak *) közül nincs ott.

„Csudálom, hogy a' bankában teremthetett valaki illyen világot? A' dandy **) p. o. mi czélra rendelteték? 's a' királyok — collegiumi pajtások — 's bizonyos koru nők, 's több mindenféle koru emberek — 's önmagam mindenek felett.

Dives'ne prisco, et natus ab Inacho.
Nil interest, an pauper, et infima
De gente, sub Diu moreris
Victima nil miserantis orci
— — — — — —
Omnes eodem cogimur.

„'S valljon van e' valami amott? Ki tudja? Az, ki nem mondhatja? Ki mondja hogy van? Az a' ki nem tudja. 'S mikor tudandja? Talán mikor nem is várná, 's átalában mikor nem is ohajtaná. Ez utósó tekintetben csakugyan nem mindenki hasonló: ez nagy részt neveléstől függ — valamennyire idegek és szokások — de legfőleg az emésztéstől (digestio)."

Szombat, Febr. 19-kén.

„Épen most látám Keaut *) Richardban. Jupiterre mondom, az ám a' lélek! Élet, természet, va-

*) Uralkodó divatos szépné.

**) Francziául Petit maitre. Németül Stutzer. Magyarul nyalkász vagy piperőcz.

*) Kean (kin) és

lóság — kicsapongás vagy kevesítés nélkül. Kemble' *) Hamlete tökéletes — de Hamlet nem természet. Richard ember; Kean pedig Richard; már most dolgaimra.

* * *

„Waite-nél **) voltam. A' fogak mind jók, 's fehérek: hanem azt mondja, csikorgatom őket álmomban, 's koptatom élüket. Nem barátom nekem az álom, habár 12 órát a' 24ből tisztelkedem is.

„Ebédi meghivás. Holland' házához. Keanneli találkozás végett. Méltó rá; reménylem a' jó társaságba jutás által megmenekedendik egy Cook-éhoz hasonló bukástól. Kean nagyobb most a' szinpadon, 's kivüle sem kellene, hogy soha kisebb legyen. Mi ostoba kisebbítő bírálat van róla hirlapok' egyikében. Nekem ugy tetszett, mintha mult éjjel, bár ha nagy volt is, még is kevesebbet tesz vala, mint előbbszer; ez a' hibavadászásoknak lehet eredménye, de reménylem több esze van mintsem rájok hajlana. Jelen elsőségét, vagy magosbbra haladását nem reménylheti szinésztársainak irigykedésük, 's csndálójik' orrfintorgatása nélkül — —

„Kivánnám volna talentumom dramaturgiához: Most irnék egy szomorú játékot. De nincs — elmult. Hodgson beszél egyről. — Gondolom derék lesz:

---

*) Kemble, ama' nagyhirű angol szinészek.

**) Hires fogorvos.

's azt vélem M — e *) is probálná meg. Bámulandó tehetségekkel bir, és sok változattal, azon felül élt is, érzett is. Ugy irni, hogy mit irunk, honát a' szivben lelje föl, szükséges mikép a' szív probára téve lett légyen — de tán attól már megszűnve. Mig szenvedélyek' befolyása alatt vagy, csak érzed, de leirni nem tudod őket, olly kevéssé, mint meg nem fordulhatnál, midőn cselekvésben vagy, elmondani tőszomszédodnak az eseményt. Mikor minden elmult — minden — minden — 's visszaidézhetlenűl — bizzál emlékedben — csak igen ís hű az akkor.

„Kimentem: néhány levélre válaszlék, egyszer másszor ásítoztam, 's a' Harmiákat olvasám; szép, de Fiesco jobb. Alfieri 's Monti Aristodemója legjobb. Arányosbbak a' német dramairoknál — — —

Különös levelet kapék, kézbeszolgáltatása Lord H. által épen olly csodás, mint a' levél maga. De örvendetes vala és csinos.

Vasárnap. Febr. 27dikén.

— — — — — — — — — — — —

„Mult hét olvasás – szinház — ollykor látogatók, néha ásítozás, néha pedig sohaj — de nem irkálás köztt — (leveleket kivéve) tölt el. Ha mindig olvashatnék, sohasem érezném a' társaság' hiányát. Bánkódom-e utána? — hm! — Férfi nem mulattat engem, 's csupán egy nő . . . egyszerre.

*) Moore Tamást érti gondolom.

„Van mi nagyon engesztelő rám nézve, egy nőszemély' jelenlétében, mi különös befolyás még akkor is, mikor nem is szerelmes az ember beléjök — mellynek okát semmikép' nem adhatom, nem igen lévén magas képzetim ama' nemről. 'S még is jobb kedvben érzem magam, mind önöm, mind mások iránt, ha asszony van közel. Még Mule asszonyom *) is nemének legócskább, legasszottabb, 's nem is legnyájasbbika (kivévén irántam) mindig mosolyra fakaszt — mi egyébiránt nem igen nagy mesterség, mikor vénámban vagyok.

„Héhó! Akarnám hogy szigetemben lennék! Nem vagyok jól, 's még is egészségesen nézek ki, néha félek, hogy nincs egészen helyén az eszem, . . 's pedig szív, és fej bizony csak kiálla már egy egy csapást. Vajon mi bajuk lenne most! önmagukat emésztik ők 's én beteg — beteg vagyok belé. Kérlek, fejtsd föl e' gomolyát: miért hogy egy macskának, egy patkánynak, egy kutyának is van élete — 's neked épen semmi? **) Huszonhat év — ugy nevezik ők— hiszen ennyi idő alatt török basa leheték, 's bár lettem volna. „Fáradt kezdek lenni a' naptól" ***)

„Buonaparte még nincs verve, sőt visszakergeté Blücher, 's megtromfolá Schwarzenberget. Ez tesz ám az ember' fejének lenni. Ha még egyszer győzend vae victis!"

---

*) Tűzrakó vén banya
**) Shakspeare.
***) Shakspeare.

„Vasárnap, Mart. 6-dikán.

„Mult kedden a' Rogers', Madame de Staël, Mackintosh, Sheridan, Erskine, és Payne Knight*) társaságukban ebédlék. Lady Donegall 's Miss R... is ott. Sheridan egy igen derék történetet beszélt magáról 's Madame Recamier zsebkendőjéről; Erskine nehány anekdotont, de csupán magáról. Staël asszonyság könyvet készül irni Angliáról mint mondá; elhiszem — — — — — Az ebédi társalkodás jól folydogált, 's a' hal különösen inyemre volt. Csakhogy igen korán kelénk fel az asszonyok után, mert Corinne kisasszony**) olly húzamosan mulat mindig az ebéd után, hogy öt rég a' nappali szobában lenni ohajtanók.

— — — — — — — — — —

„Erskine lord nálam volt, 's nevezetes röpiratát ***) adta át ön kezével irott szélbeli jegyzetek, és igazitásokkal. Elküldém pompás köttetés végett, kincsként őrzendőt.

„Napoleonom finom aczélmetszését foglaltatni küldém, 's elkészült; ugy áll rajta a' császári bibor, mint ha épen abban kotolták volna ki. — — — —

„Mart. 10-dikén.

— — — — — — — — —

„* * * nagy szomorúságban kérdezősködék kedvese

---

*) Mind irók.
**) Madame Staël érti — Corinna' szerzőjét.
***) Pamphlet, — Flugschrift.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 95 von 190

iránt, kinek * * * kissé fejében forog; hozzá inté zendő levélhez kezde, azonban kénytelen volt azt félbe szakasztni. — Bevégzém helyette, ő lemásolá, 's elküldé. Ha kiállja a' sarat, 's magát szinlett hidegvérüség felőli oktatásimhoz alkalmazandja, ökeme is alább fogja szállítni lobogóit Ha pedig nem, legalább megmenekedik tőle barátom, 's jól felvéve a' dolgot, nem is igen látszik igen érdemesnek a' marasztásra. De szegény fiu szerelmes — 's pedig ha ez ugy van — amaz lesz a' nyertes. Az illyenek, ha hatalmukat egyszer fölfedezték, akkor finita è la musica.

„Alhatnám, le kell fekünnöm."

„Kedd. Mart. 15-kén.

— — — — — — — — — —

„Megirám * * * nénak a' „Tengerrabló" iránti híreket *) Azt mondja: „nem csudálkozik, mert Conrád olly hasonló hozzám." Gonosz dolog, hogy az mondja ezt szemembe, ki keresztül kasul ösmér.— Azonban ha ő sem, ugy senki sem ösmérhet.

„Ugy látszik Mackintosh írója a' morning chronicle-ben megjelent levélnek. Ha ugy, az igen szép tőle, 's több mint mennyit magam tettem magamért.

---

*) A' hirlapok tele voltak e' tájt avval, hogy költő a' Tengerrabló Conrád személyében, ön magát festette.

* * * *

„Egy ellenem intézett gúnyiratot olvasék; neve Anti-Byron", mondám Murraynak adja ki ha tetszik. Szerző czélja megmutatni, hogy istentagadó vagyok, 's a' törvény 's kormány elleni rendszeres pártütő. Néhány vers jó. hanem a' prozát teljességgel nem értem. Húzamosocska költemény, hosszú előszóval, 's egy illendő czímlappal. Mint ama' légy a' mesében, ugy látszik, én is egy kerékre vergődtem, melly nagy port csinál, de nem nézem ám mind azt — miként tett az említett légy — saját emelkedésemnek.

„Levél Bellától, mellyre feleltem. Ujra belészeretek, ha nem vigyázok.

* * * * * * *

Rendesbb olvasás rendszerhez kezdendek nem soká.

Csütörtök, Mart. 17-kén.

„Olvasám „A' szerzők' czivódásait", uj munka, ama' legmulattatóbb, és puhatalódzóbb iró Israëli-től. Izgony egy fajtának látszik lenni a' jámbor írósereg, 's ugyan messze ohajtom magam tőlök. Mi az ördögöt bajlódhattam is én valaha firkálással? — Késő már kérdezősködni, 's minden bánkodás hasztalan. Pedig ha ujra rákerülne a' dolog, gondolom csak írnék megint. Illyen az emberi természet, legalább az én részem belőle, bátor többet tartanék magamról, ha volna lelkem most félbehagyni. Ha

nőm lesz, 's annak fija — akár kitől — örökösemet a' legantipoëtaibb módon nevelem. Prokátort, vagy korzárt, vagy — akármit csinálnék belőle inkább. De ha ő is ir, bizonyos leendnék róla, hogy nem enyim, 's mint ollyant, megbélyegezném. Levelet kell irnom. Az óra három."

„Vasárnap, Mart. 26-kán.

„Hardwicke ladyhez szándékozám menni, de nem menek. Reggel mindig vonzódást érzek társaságokba, de mihelyt az est közeledik, ingerem is hanyatlik, alig járok ki, 's mikor teszem is, mindig megbánom. Pedig e' társaság igen kellemes lesz vala — legalább a' házi asszony jeles egy dáma. Lansdowne ladynél holnap. — Heathcote ladynél szerdán. Hm! ezeknek valamellyikéhez csak bele kell sarkantyuznom magam, különben otrombaságnak tetszendik, 's jobb mások szerint tenni — patvar vigye őket! — —

„Tegnap reggel újra viaskodtam Jacksonnal*) 's sokkal jobb kedvű is valék, noha karaim 's vállaim nagyon meredtek tőle. memor: A' pugilistikai ebédre menni. Marquis Huntley-é az elnökség.

* * * * *

„Erskine lord azt hiszi, hogy a' ministerek kiheppenés' veszélyében forognak. Annál jobb rá

*) Jeles viadalmester.

nézve. Nekem mindegy, akár ki van benn, vagy künn; valamicskével többre van szükségünk, semmint csupán ministerek' változására, 's valaha el is érendjük azt.

„Emlékezem, midőn Chrissóról Castri (Delphos) felé lovagolnék a' Parnass' bérczein elé, hat sast láték a' légben. Annyit látni együtt, ritkaság, 's a' szám — nem pedig a' faj, mi elég közönséges — volt az, mi gerjeszté figyelmem'.

„Az utósó madár, mire valaha lőttem, egy sasfi volt, a' lepantoi tengeröböl partján, közel Vosticzához. Csak sebesítve lévén megtartani akarám, olly szép fényes volt a' szeme; de kinlódék, 's nehány nap mulva ki is mult; én pedig soha sem törekedtem azóta — 's nem is fogok más madár' vesztére. Csudálom mi juttathatá e' két dolgot eszembe épen most, Sismondit olvasám, abban pedig semmi sincs, mi e' visszemléket gerjesztheté."

* * * * *

Kedd. Mart. 22-kén.

„Mult éjjel mulatság Lansdowne-háznál. Ma pedig Charlotte Greville Ladynél. — Siránkozásra méltó vesztegetése az időnek, 's kicsit a' jó kedvnek is. Semmi közlés, semmi gyarapodás, eszme nélküli fecsegés; 's ha volt is gondolathoz hasonló eszemben, az bizonyára nem ama' tárgyakról vala, mikröl terecselénk. Hejhó! — 's igy tölti fél London azt, mit életnek neveznek. Holnap Heath-

cote Ladyhez.—menjek-e? Igen; hogy büntessem meg magam' rendes elfoglaltatásom hiányáért.

Lássuk mit láttam? Egyetlen alak ki nekem nagyon feltetszett, volt S** Lady nagyobbik leánya, Lady C. L. Mondják, hogy nem szép. Nem tudom — minden szép, mi tetszik, azonban a' szellemnek egy bizonyos bélyege van rajta — színe változik — 's ódjában az Antelopenak *) ama' félénksége (mellyben nagyon gyönyörködöm), annyira mutatkozik, hogy öt inkább szemmel tartám, mint bár mellyikét a' termekben lévő nőszemélyeknek, 's csak akkor vevém le róla szemem, mikor azt hittem észreveszi kandiságom, 's magát általa kellemetlen helyzetben érzendi. Valami öszvehangzásnak csak ugyan lenni kell ebben. Ő Augusta' **) barátnéja, 's ő akár mit szeret, nem tehetek róla, de azt nekem is szeretnem kell.

Anyja a' marquise szóla velem néhány szót 's én huszszor is voltam azon a' ponton hogy magam leányának bemutattatni kérjem, de mindig abbahagyám. Ez következése a' Carlisle *)-ékkeli háboruságnak. — — — — —

„April' 8-kán.

„Hat nap városon kivűl. Haza érkeztemkor sze-

---

*) Antelope. — Gazelle. — Szarvaskecske.
**) Testvér nénjét érti.
*) Lord Carlisle anyja' részéről rokona volt ugyan, de még sem tűrhették egymást.

gény picziny bálványomat Napoleont, alapzatáról *) letaszítva lelém. – A' harmiák Párisban. Az ő hibája. Milóként akarta kettéhasítni a' cserfát, de az ujra öszvecsapódott, 's odacsipte kezeit, 's már most a' fenevadak, oroszlán, medve, le a' legocsmányabb sakálig †) őt kényökre szétszaggathatják. Az az átkozott orosz tél csipte meg *). Hanem karjait, 's az óta mindig csak lábával 's fogaival harczol. Hanem ezek még magok után hagyandják nyomaikat, 's már is gyanítom — mint a' Yanki **) szokta mondani, — hogy épen most is abba jár, mikép irjon útilevelet számukra. Hátuk megé került — közöttük és honuk közé. — Kérdés elérendik-e még azokat valaha ?"

Szombat. April' 9dikén.

„Feljegyzem e' napot! — —

„Napoleon Buonaparte lemondott a' világ' trónjáról. Felséges! de gondolnám Sylla jobban cselekedett, mert boszútállott, 's hatalmának ellenvértől pirosló tetőpontján mondott le, — emlékünkre ez, legjelesb példája is a' dicső fitymállásnak, mit az illyes semmirekellők valaha csak mutattak. Di-

---

*) Piedestal.

†) Jackall, a' farkasnak egy kicsiny fajtája, miről mondatik hogy prédát keres arszlánok' számára.

*) Az angolban is szó játék van. to wedge, azt is teszi odacsipni, 's azt is: megmereszteni.

**) Yankí-nak szokta csúfolni angol, az amerikait.

ocletián is helyesen cselekvék. Amuráth sem rosszúl, csak lett volna akármi egyébbé, hogysem dervissé. V. Károly amúgy meglehetősen; — de Napoleon mindeniknél legsilányabbúl. Hogyan! bevárni mig fővárosában vannak, 's azután mondani hogy kész feladni azt, mi ugy is már odavolt!! „Miféle vinnyogó barát vagy te — micsoda szentes csaló?“ *) Az ördögben! Még corinti Dienes is király volt ehhez képest. — Elba' szigetébe vonulni! — Dicső! Még is ha Caprea lesz vala, kevésbbé csudálkoznam. „Az ember' valója látom, csak szerencséjének egy része.“**) Egészen öszve vagyok zavarodva, kábúlva.

„Nem tudom — de hiszem szentül, hogy én, még én is (ama' teremtményhez képest egy féreg) koczkára teszem vala éltemet amazénak milliomad részével fel nem érőt 'S pedig végre is megeshetik, hogy egy korona nem érdemli meg az érttehalást. — De még is ezért élni túl Lodit!!! Vajha Juvenal, vagy Johnson támadhatnának fel halottaikból! „Expende quott libras in duce summo invenies?“ ***) Hogy a' halandóság' súlyegyenében könnyük valának, azt tudtam, de hittem még is,

---

*) Shakspeare.

**) Pope.

***) Expende quot libras in duce summo invenies.
Mors sola fatetur quantula hominum corpuscula.“
Juvenal X. Kiadó.

mikép élőporuk több karatot nyomott légyen. Fájdalom! homály foltot kapa ama' császári gyémánt, 's már most alig jó arra, hogy egy üveges' rajzónjához legyen tódva. Egy aranykára alig becsülendi azt a' történteiró' tolla!

„Psha! igen sok is már e' tárgyról. Pedig még most sem akarok felhagyni ő vele, bárha bámulójinak mindenike mint a' Thánok elesének tőle" *)

„April' 10-kén.

„Nem tudom akkor vagyok-e boldogabb, mikor egyedűl, de azt tudom, hogy húzamosan még annak társaságában sem vagyok, kit szeretek (isten tudja, 's hihetőleg az ördög is) a' nélkül, hogy mécsesem 's rendetlen könyvtárom' társasága után ne epekedném. Még nappal is gyakrabban koptatják szekerem mások, mint magam. Per esempio: — négy napja, hogy szobámból ki nem mozdultam; hanem viaskodtam mozgás helyett Jacksonnal (nyitott ablakoknál) naponkint egy órát, a' bennem létező aetheri rész' vékonyitása- és fenntartására. Mentől inkább elfáradok. annál jobb kedvem van egész napra, 's még esteim is a' bádjadtságnak ama' nyugodalmas semmiségével birnak, mit annyira szeretek. Ma öklözködtem **) egy egész óráig, — Ódát irtam Napoleon Buonaparte-ra, letisztázám, hat kétszersül-

*) Macbeth.

**) to box

tet megettem 's négy palaczk sodavizet üritettem. Idõm' hátralévő részét olvasva töltém — 's még ezen felül rakás jótanáccot adék szegény *** nek, szeretője iránt, ki őt' a' phthisisig *) kinozza, 's türhetlen unalmassá teszi. Valóban derék legény vagyok is ám ama' secta felőli leczkézésre. De látom mindegy: tanácsim mind füstbe mennek."

„April 19-kén 1814.

„Jég van mind két saroknál, éj — és délszakon— minden szélsőségek öszvejőnek, nyomor csak a' legmagasb, 's a' legalacsonyabbé — császáré meg koldusé, mikor fillértelen ez, 's tróntalan amaz. Van egy átkozott közép, az bizonyos — egy hasonéji vonat — de senki sem tudja hogy hol? kivévén a' földrajzok- és mértékeken.

És tegnapink' mindegyike
Bolondoknak világita
Porló halálhoz utat **).

Nem folytatandok többé magamsem illyetén tegnapos fáklya világú könyvet; 's hogy magam attól— mikép mint egy eb az emlékezés' okádásához ujra neki fogjak — megtartóztassam, kiszakasztom e' kötet' többi lapjait, 's ipecacuanhára irom fel: — hogy a' Bourbonok helyre vannak állitva!!! Akaszszák

*) Aszkór.
**) Macbeth.

fel a' phylosophiát. Igaz, hogy már rég utáltam magam 's az embereket, de önfajtámnak szeme közé még sohasem köptem mostanig! Oh képtelen! meg kell tébolyodni.“ Eddig a' napló.

* * *

A' nagy költőnek ama' nagy hősrűli véleménye merő ellentétekből állott. Összevetve minden mondat és iratait a' Napoleonróli költeményekkel, alig lehet kihuzni a' valót. Azt biztosan állithatjuk, hogy mig zsarnok, és trónbitorlónak tartotta őt' egyfelöl a' költő, más felöl meg teljes őszinteséggel adózott lángeszének a' férfi, hódoló azon hatalmas szellemnek, melly évezredben egyszer támad megrázkódtatni a' világ' sarkait.

Midőn Napoleon másodszor hagyta oda Galliát, azt állíták némellyek, hogy utósó ütközetének romai alá kellett volna temetkeznie. Byron lord az ellenei gúnyteljes (fennebb érintett) ódájában e' kép' szól:

„To die a prince — or live a slave
Thy choice ist most ignobly brave.“

„Veszni mint fejdelem, vagy élni mint rab, választásod a' legnemtelenebbül derék.“

Én e' részben a' lelkes Chateaubriand-dal tartok.

Hibásan vala kiszámítva — mond az ősz literátor nem igen rég megjelent gyönyörű munkájában *)

*) Essai sur la litterature anglaise.

hibásan vala kiszámítva a' remény' hatása olly szellemre, melly mint Napoleoné, uralkodáshoz volt szokva, 's olly sajgón égett a' jövőért. Byron lord tán azt hitte, hogy a' királyok' dictatora pallossával híréről is lemondott, feledve enyészendő. Byron lordnak tudnia kell vala, hogy Napoleon' végzete (la destinée) múzsa volt, mint minden nagy végzetek; ez a' múzsa egy idő előtti kifejlést peripetiává tudott változtatni, hősét megújitóvá, megifjítóvá. Napoleon' számüzetése és sirjának magánya ama' dicső emlékre, a' bűbájnak még egy más nemét is elönté. Nagy Sándor nem halt meg Graecia' szeme láttára, ő Babylon' pompás távolába tünt: Bonaparte nem enyészett el Gallia előtt, magát a' hő égövek' fennséges láthatáriba veszté. Amaz olly hatalmas valódiságú férfi mint egy álom tűnt el, 's élete, melly historiáé vala, halálának poësisébe gőzölte ki magát. Egy bús fűz alatt alszik örökre *) a' világ' csudája, mint egy remete, mint a' paria magas sziklák körözte völgyben, egy elhagyott ösvényke' tövén. A' rá sülyedő zaj' roppantságához, mi őt egykor környezé. A' nemzetek nincsenek ott, rajjaik visszavonultanak. De a' tropusok' szárnyosa — melly mint pompásan mondja Buffon, a' nap' szekerébe van fogva, elrohan a' világosság' csillagától, magát egyedül, és egy

*) Midőn ez iratott még sejdítni sem lehete a' nagy Caesar' hamvainak diadalát.

perczig ama' hamvakon kipihenni, mellyeknek súlya megbillenté a' földtekét.

Bonaparte átevezte az oceant, hogy végső számüzésébe érjen; keveset gondolt ő, ama' kies éghajlattal, mi elbájolá Columbust, Vascót, és Camoënst. Hajója' fedelén heverészve, nem vette ő észre, hogy feje fölött ösmeretlen csillagzatok fénytenek, miknek sugaraik előbbszer találkozának hatalmas szemeivel. Mit neki olly csillagok, kiket sohasem lát vala harcztanyáiból, mellyek nem a' császárságra sugaroztak? . . . 'S pedig egy csillagka sem hibázik vala végzetéből: fele az égboltnak bölcsője fölött csilloga, másik fele meg hátramaradt hogy világitná koporsóját.

Egészen ellenkezők egymással — mint mondám felebb — Byron lordnak ama' nagy emberről vélményei. Childe Harold-ban ugyan is, már igazságot szolgáltat azon oriási lelkületnek, melly ha szerencséjében nem is, de estében valódi bölcs vala; ellenkezőleg a' föld' nagyaival, kik bukásukat csak siratni, de nem nagyszerűen elbirni tudják. A' harmadik ének' XXXIX-ik stanczája igy hangzik.

„Lelked jól lábolá meg a' visszás apályt,
Ama' nem eltanult, bennső bölcseséggel,
Mi bár tudást jelent, nyugott vért, vagy dagályt,
Az ellenfélt üröm-'s epével tölti el,
Midőn a' gyülölet' kaján hada reád
Támadt, kudarczczá hogy tegyen, vigyor vonult
Csendes tűrő szemedre és mosolyga szád . .
'S midőn a' sors kegyencz beczéjét elárult
A' rá irohant vészt olly töretlen kiállád."

De térjünk vissza az életrajzhoz. E' nem közönös napló' átlevelezéséből láthatta a' figyelmes olvasó, minő lett légyen Byron lord' négyfal közötti élte is, mert mintegy ollyformán, mint e' néhány lapokba foglalt két hónap, folydogált jó rendén akkor tájt egész londoni élete a' jeles, 's akkor már mindenkitől bámult költőnek.

Most pedig menjünk át éltének azon szakára, hol találandjuk a' fő ék követ, öszvetartóját ama' tömör alapfalaknak, mikre Byron' ellenségeinek gúny tornyai valának felrakva.

V.

A' remény, hogy a' félvilágtól tisztelt jeles költő' élete csekély, de hű rajzom által is tán némi érdeket nyert — legalább engedékeny szemek előtt — — annyira vezére mármár megbátrodott tollamnak, hogy az általam mindig tisztelendő közönség' béketürésével, hinni nem akarom, hogy visszaéltem volna, még akkor sem, midőn e' jelenlapok' kezdésekor magamban feltett czélom' ellenére e' biographi vázolatoknak az elkerülhetlen szükségesnél néhol tán valamivel tágasbb mezőt is nyitni merészeltem.

1815-nek január' másodikán kelt öszve Byron lord Sir Ralph Millbank – (azóta Noël) egyetlen leányával Anna Isabellával, a' durhami grófságban fekvő Seaham helységében. E' kisasszony' kezét már esztendővel az előtt megkéré, de visszautasíttatott. 'S be jó lesz vala mindkettőjekre nézve, ha e' kosár ismételve legyen! — Ellencsengésű érczből vala öntve lelkeik' hangzata, 's nem lebegett az örökös kötésnél Byron' szive előtt halhatlan társának arany tanitása:

Drum prüfe, wer sich ewig bindet,
Ob sich das Herz zum Herzen findet!
Der Wahn ist kurz, die Reu' ist lang.

Egybekelésük után Byronék fényes házat tartának, az pedig Londonban mennyibe kerül, mindnyájan tudjuk. Pompás ebédeket adtak, külön szekeret tartának, szóval, az ugynevezett „fashionable“ világnak minden kicsapongásiban részesülni vágytak. Ez soká nem tarthatott. Azon tizezer font st. mellyet felesége után kapott, csakhamar leolvadt annyira, hogy végre lakának bútorai is törvényes kielégités alá estek. Ekkor abban egyeztek meg: hogy a' lady, ki ôt ugyanaz év' fogytán decem. 10-kén, egy leánykával ajándékozta meg, atyja látogatására menne addig, mig a' vihar lecsilapitva, 's hitelezőkkel valamikép a' dolgok tisztába hozva lendnének, a' lord maga őt' nem soká követendő. Legnagyobb nyájassággal váltak ők el. Byronné, utjában, férjének egy játszi és barátságos enyelgésű levelet is irt, azonban mindjárt atyjához érkezése után, kapá apósától a' tudósitást Byronunk, miszerint nője soha többé visszamenni nem fog. 'S tehát azon időpontban, midőn — hogy magának Byronnak erős kifejezésével éljek — egyedül álla tüzhelyén, öszvedült házi isteneinek közepette, épen akkor kelle kapnia ama' rettentő váratlan tudósitást: hogy a' nő, ki csak most a' legnagyobb nyájasság, 's barátság között távozék tőle, egyjárástt el is vált . . örökre! .

Ugy is lőn! Felesége ama' látogatásból soha többé vissza nem tért, 's törvényes válás következék, mellynek különféle ürügyet adtak. Valódi oka, vagy okai e' sajnos történetnek azonban mai napig is jó

részt titokba burkolvák, noha, mint képzelhetni, nagy benyomást tön az időben, 's az öszveütköző hírek' minden nemei munkás forgásban valának.

Azonban megeshetik az is — mond Moore — hogy az elválás semmi különös, semmi fontos okokbul nem eredt. Talán csak inkább, az asszonyokkal néha olly közös helytelen büszkeség, vagy is jobban mondva rátartó dacz, táplálva higeszű anyák, 's pletykanyelvű barátok' izgatásai által — vala igaz talpoka e' szerencsétlen elválásnak is, mint szokott lenni sok másoknak. Erősit e' véleményemben az is, mit Byron maga, egy e' tárgyról vele beszélgető ösmerősének monda, midőn ez, a' különféle okokat, miket a' világ ezen elválás' indokául tulajdonitott, Byronnak előszámlálva, tőle, ezen álokok' képtelensége- 's alaptalanságában igen gyönyörködőtől, következő feleletet kapá: „Az okok édes barátom, igen egyszerűek arra, hogy olly könnyen lehessen azokat kitalálni.“

„Isten veled“ nevű gyönyörű versei e' tájt irattak. Hitveséhez intézvék azok, 's van-e szebb lelkű nő, kinek szeméből könyűket ne sajtolna egy szerencsétlen férjnek illy bájteljes, illy keserves andalgása? *)

Minthogy azonban — 's ezt már említettem — Byron lord' házassága, élte' legnevezetesb epocháinak olly egyike volt, mi utóéltének irányát teljesen

*) Lásd a' vegyes költem.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 111 von 190

megváltoztatá, 's tehát tettei 's gondolatinak is azon irányt adá, melly későbbi költeményeire olly kimondhatlan bájú mélaságot önte: gondolom nem lesz czél ellen e' boldogtalan házasság' érdekesb körülményeit kevéssé kitüntetni.

Midőn Lord Byron leendő nőjének legelször mutattatott be, a' lépcsőkön felmenve megbotlott 's azt — Moore volt vele — rosz jelnek állítá. Terembe lépve, egy a' többinél egyszerűebben öltözött kisasszonyt szemlélt a' pamlagon. Kérdé Moore-tól ha az tán valamellyik asszonyságnak alázatos társalkodója? Gazdag örökösné — felele Moore — jobban teszesz ha elvennéd, 's a' newsteadi régi lakot helyre állitanád.

„Volt valami piquant *) — igy szóla egyszer nőjéről Byron — mit mi pretty-nek **) nevezünk, Millbank kisasszonyban; vonási finomak, 's nőiek valának, nohanem szabályszerűek, bőre olly szép, minőt csak képzelhetni, termete; magosságához képest tökélyes, 's olly egyszerűség, olly visszavonuló szerénység lebegett körülte, mi őt nagyon megkülönbözteté, szerencsés ellent képezve ama' hideg mesterkélt formalitással, betanult feszességgel, mit fashion-nek (divat, mode) neveznek. Mond-

*) Nem tudom ki tenni magyarul. A' szó közértelemben csipőst szúrást tesz, itt inkább mi kitünőleg érdekest, humorvegyest jelent.

**) Mint egy kedves, csinos, tetsző.

hatom hatalmasan érdekelt. Ösmeretségünk' haladását részletezni szükségtelen, naponnan inkább vonzódtam feléje, mi részemről házassági ajánlással végződék, melly visszautasíttatott. A' kosár csakugyan olly szókba vala foglalva, mellyek meg nem bánthatának, sőt affelől is bizonyos voltam, mikép ajánlatom' el nem fogadása az anyai befolyás' eredménye volt; 's e' véleményben annál inkább megerősödtem, mivel esztendő mulva maga éleszté fel ujból levelezésünk'. Irásának tartalma az volt: mikép ha nem szerethet is, barátságom' ohajtaná. Barátság veszélyes egy szó a' fiatal nőnemre nézve; teljesen nekitollasodott szerelem az, melly hogy szárnyokra kaphasson, csupán egy kies napra vár." —

„Mikor atyám meghalálozott — igy szól Byron, más alkalommal—nem valék már olly gyermek, hogy tökéletesen ne tudnék ráemlékezni; 's nagyon korán el is iszonyodtam a' nőszüléstől házi czivódások' látása által. Hatalmasan környékeze megesketésemkor egy bizonyos érzés. Mintha súgta volna mi, hogy tulajdon vesztem' itéletét pecsételem. Én előérzéseknek nagyon hiszek ám: Socrates' Daemona nem vala költemény; Lewis' Monk-jának a' maga Intője, 's Napoleonnak is több óvatásai valának. Utósó pillanatban még visszalépek, ha tehetém. Egy jó barátom ötlődék eszembe, ki egy ifju, szép, 's gazdag leányt vön, 's még is szerencsétlen vala. Hathatósan lebeszélt vala róla, hogy nyakam valaha járomba tegyem, én pedig, hogy megmutassam, mi erős

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 113 von 190

szándékom vala tanácsát követni, Hay barátommal fogadtam — ötven ginét egy ellen — hogy örökre nőtlen maradok. Hat évvel később megküldém neki a' pénzt. Az előtti nap még, hogy feleségemet megkérém, azt tenni eszem' ágába se' jutott.

Meg vala nekem jövendőlve Williams asszony által: hogy huszonhetedik évem, vészthozó lesz rám nézve; igaza volt a' boszorkánynak, végezve lön, hogy ugy legyen. Sohasem felejtem el télhó' másodikát. Byron lady volt a' jelenlévők között egyedül az, ki nem vala megindúlva. Anyja ordított, én nyárlevélkint reszkettem, fonák feleleteket adék, 's az esketés után is Millbank kisasszonynak neveztem őt.

„Mézhónapunkra nem süte mindig napfény, fellegei is valának; Hobhouse-nál van néhány levél, melly a' barometer' hágása- és leszáltának megfejtésére szolgálhat; azonban zerusig sohasem szállottunk."

Hogy lelkében, házassága után, bizonyos hiányt, egy, ugy mondhatni, multutáni vágyat mindig érzett, tisztán mutatják e' tájt írott, 's zenére tett búsan mélázó stanczái, mellyek e' szókkal kezdődnek:

„Nem adhat a' világ soha ollyan
Gyönyört, mint a' minőt elvett." 'stb. *)

„Azt állitja a' világ — igy szól más alkalommal Byron lord — hogy Millbank kisasszonyt vagyo-

*) Lásd vegyes költemény.

**
** **

náért vettem el, 's mert ő egy gazdag örökös. Minden, mit vele kaptam, vagy kaphaték ('s ezt kétszeresen is visszafizettem) tizezer font sterling vala. Jövedelmem, igaz, a' tájt szük vala, 's kevéssé megelőzött is. Newstead nagyon jövedelmetlen jószág, 's csupán ezer ötszáz fontot hozott be évenkint; lancashirei birtokom per alatt, melly tizennégy ezer font sterlingembe került, 's maig sem dölt el.

„Byron ladynek jó gondolatai valának, bátor sohasem tudá kifejezni; költészettel is bibelődött, de az jól csak történetesen ütött ki; levelei mindig rejtvényesek valának, gyakran érthetlenek. Rászedni akarónak könnyen lön martalékává, mert emberösmeretét csalhatlannak lenni vélte. Madame Staëlnek némi bolondos képzeteit vevé fejébe, miszerint jobban lehet kiösmerni valakit az első órában, semmint tiz év alatt. Ha kit kétszer háromszor látott, már annak characterét festé. Lapokat lapokra irt öszve enyémről is, de az a' lehetőségig nem hasonlita. Megállitott szabályok és elvek által — mint ő nevezé azokat — kormányoztatta ő magát, mellyek mathematice valának kiczirkalmozva. Jeles szóvitéz vált vala belőle a' cambridgei collegiumban. Meg kell továbbá vallanom azt is, mikép felkérkedett állhatatosságának sem igen adá bizonyságát; először kosarat adott, azután elfogadá ajánlatom, végre pedig elválasztatá magát: — ennyit ingatlanságáról. A' gúny, és gyalázatról szükségtelen szólnom, mi ne-

vemre háríttatott elválásunk' közönségessé tételekor. Lajstromot készitettem egyszer az akkori hírlapokból, azon ó, és jelenkori hősek' neveit magában foglalót, kikkel öszvehasonlíttattam; csak néhány jut most eszembe: Nero, Epicur, Caligula, Heliogabal, VIII-ik Henrik, 's végezetre a' ... Barátim' mindenike, még öcsém Byron György is, kivel együtt neveltettem, 's kit testvérileg szereték, nőmnek fogta pártját; akkor úszott ő is a' folyó' árjával, mikor legsebesebben rohant az ellenem, sohasem is várhat tőlem mitsem, soha egy filléremhez sem fog ökeme nyulni. Férjek' legrosszabbikának, emberek' legléhább-legalacsonyabbjának néztek; nőmet pedig egy szenvedő angyalnak, a' szépnem minden erénye', és tökélyei' megtestesülésének. A' sajtók által kigúnyoltattam, közbeszéd' tárgyává lettem a' privát társaságokban; lepisszegtetve, midőn Lordok' házába mentem; meggyaláztatva utszákon; elijesztve a' színháztól, honnan a' szerencsétlen Mardyn kisasszony gúnyszégyennel kergetteték el. *) — Examiner (vizsgáló) volt az egyetlen

---

*) Ezen igen szép színésznéről — kivel, hogy közelebbi ösmeretségben állott volna, egészen ok nélkül gyanítatott — igy fejzi ki magát Byron Lord: „Legsulyosb vád ellenem az volt, mint ha én Mardyn kisasszonnyal tulajdon házamnál barátkoztam 's őt saját asztalomhoz vezettem volna. A' Drury-Lanei játékszin' igazgatóságához tartozván, megeshetik, hogy

egy hírlap, melly egy két szót mert mondani mentségemre, 's Jersey lady **) az egyetlen egy személy a' fashionable világban, ki nem ugy tekinte rám mint mi fenevadra.

„Mind e' boszuságok mellett viszonyaim is jobbithatlanul egybebonyolodtak. Newstead-től megválni kényteleníttettem, mit anyám' éltében soha se' mertem volna tenni. Igy sem bocsátandom meg magamnak soha e' tettem, noha mondják, hogy a' jószág most felét se' hozza be annak, mit kaptam érette. Azonban ez se' békít ki egy cseppet is ezen ős monostortóli megválásommal. Csupán utósó szükség vitt e' lépésre. Hitvesem' részét vissza kelle fizetnem 's elhatározám még tíz ezer fonttal többet hozzátenni magaméból, mit cselekedtem is. Adós lenni mindig utáltam, 's nem is tartozom egy ginével sem. Melly pillanatban tisztába hozám dolgaim', az az, házasságom után valamivel több mint tizennyolcz hónapokkal, odahagyám Angliát, mint készakartalan száműzöttszándékom szerint örökre" . . . .

Istenem! miért igazolád a' te fölkentted' boldog,

---

több szinésznék is kerestek, de mi Mardin kisasszonyt illeti, ki igen szép, 's veszedelmes egy látogató lehet vala, alig voltam annyira ösmerős vele, hogy csak meg is szólíthattam volna.

**) Most is a' londoni nagy világ' hangadóinak egyike, kinek nyitott házánál, majd minden jelesb idegen megfordul.

talan előérzéseit? Miért fosztád meg olly korán Brittaniát a' jelenkor' legfényesb lángszellemétől, Hellast a' szabadság' lelkes védangyalától, a' világot pedig egy költői félisten' lantjának földfeletti zengéseitől? . . .

Nem az a' vád Byron lord ellen, — ugy mond Egerton Brydges báró, a' jeles költő' életének egyik festője — hogy ő azon csoportos kisértetek, 's körülmények' öszhatásának áldozatává lön, miknek legyőzésére az erény', bölcseség', okosság', 's állhatatosságnak olly ritka, 's rendkívüli mértéke kivántatott volna: hanem hogy egy nem mindennapi elsőségű helyzetet hagyott oda, 's gyáván, kicsinlelkűleg, 's nem önzés nélkül esett el akkor épen, midőn a' győzelem könnyü, a' meggyőzetés pedig gyalázatos volt.

Egy ostoba, vagy ingadó, vagy furfangos ember — igy szól másutt az említett baronet — szív' és ész' minden szebb tulajdona' hiával is, sokkal jobban intézte volna el sorsát, mint ő; amaz magát a' kormánynak alávetette, 's mi jó, nyereséges helyre beférgelte volna *) vagy pedig czudarul él, esztele-

---

*) Ez anglicismus. Azért fordítám igy, hogy lássa olvasó mi helyes kitételekkel tud élni a' gazdag angol nyelv. A' vagy a' hivatal után kapkodó férgek' hernyói csuszásokat lehet-e jobban kitenni egy szóval, mint az angol to worm' igével. Az egész szórakás igy van az eredetiben: „and might have vormed himself into some luerative place."

nül, vagy csuszva mászva mindenek' kényéhez alkalmazódék, 's kevés személyes költséggel röpittetett volna fölfelé a' társaság' szárnyain.

De Byron lord' természete, 's véralkata más vala. Ha a' világ magát hozzá alkalmazni nem akará, még kevésbbé akarta ő magát a' világhoz. Eldődinek minden férfias, urias büszkeségével bir vala ő, noha bőkezűségök-vendégszeretetök, 's pártfogásuk' minden eszközeivel t. i. gazdagságukkal nem. Az akarat meg volt, de fájdalom! tehetség nélkül.

Illy véralkat, illy érzések, 's illy lángésszel ollyan visszás körülmények' öszhatásának kitéve, valóban rendkivűl dicséretes dolog lesz vala, ha Byron lord mindig bölcs, okos, nyugodt, hibátlan, erényes, és feddhetlen lehetett volna; ha hatalmas költői energiáinak teljes erejét, 's fényét kifejthette volna minden szelid, és nemesb szenvedély iránt, 's azután még is nyugodt, 's minden kárhozatos szenvedély' megtámodásától mentt maradhatott volna; — azaz: igen-igen bámulandó lesz vala, ha hogy Byron lord angyal, 's nem ember lett légyen.

Ekkép kényszeritteték hát — ime' szókkal végzi be az érdemes baronet e' tárgyat — számkivetésbe ama' jeles, hatalmas költő! Ugy van, kényszeríttetett, mert ki is akarna országban élni, hol igy bánnának vele, ha mindjárt bölcsője- ezer eldődei- 's a' szabadságnak országa volna is az? egy országban hol halántéka borostyánokkal koszorúzva, de szíve megtövis-

*

ezteték? hol legnemesb, legfellengőbb gondolatai ferdén magyaráztatva leocsmányittattak, 's legcsekélyebb hibái, és botlásai undok vétkekké nagyíttatának?

„Byron lord' élete — mond memoirjiban Atala-René' gyönyörű irója — sok vizsgálat' és rágalom' tárgya volt. A' fiatal emberek komolyan vették bűvös mondásait, a' nők készek valának magokat iszonyodva is elcsábíttatni engedni ama' szörnyeteg által, ama' magános, ama' boldogtalan sátánt vigasztalandók. Ki tudja? Hátha nem találta meg a' nőt, mellyet keresett, az arczot, melly neki elég szép, 's a' szűt, miroppantságban övéhez hasonló lesz vala? Byron — ama' phantazmagori képzeletekhez mért — egy ős csábító, a' gonosz kígyó, mivel látta az emberfaj' orvosolhatlan romlottságát; egy vészteljes szenvedő szellem, anyag és értelem' titkai közé odahelyezett, ki a' mindenség' rejtélyének szót nem talál, ki az életet egy ok nélküli szörnyű gúnynak tekinti, 's az ármány' gonosz mosolyának. A' kétségbeesésnek elsőszülöttje, ki mindent tagad, megvet, 's keblében gyógyíthatlan sebet hordozván, avval boszúlja meg magát, hogy fájdalomhoz viszen — gyönyörön keresztül — mindent, mi ő hozzá közelít; férfi ő, ki soha át nem ment az ártatlanság' korszakán, ki soha sem birt azon elsőséggel is, hogy Istentől visszaűzött, átkozott lett legyen; ember, ki veszve jövén ki természet' kebléből, kárhozottja a' semmiségnek...

Illyen a' hevült képzetek' Byrona!

Senki, a' kinek élni kell, át nem száll jövő ivadékra ugy, mint millyen ő a' valóságban volt; bizonyos távban tőle Epopeája kezdődik. Az emberek idealizálják, átalakitják őt, 's tulajdonosává teszik hatalomhibák- és erényeknek, mikkel soha sem birt vala; azt, mi életében csupa véletlené, elrendezgetik, megfertőztetik, rendszerré idomítják. Életirók ismétlik e' hazugságokat, a' festők vászonra teszik át, 's az utókor elfogadja az agyrémet. Bolond ki a' historiának hisz! A' historia merő csalás, annak marad az, mivé őt egy nagy irónak kimázolni, kitatarozni tetszik. Ha hogy adatok találtatnának szembeszökőleg bebizonyítandók, hogy Tacitus merő csalárdságot férczelt öszve Agricola' erényeinek, 's Tiber' gonoszságainak; Agricola, és Tiber még is az maradna, mivé őket Tacitus' tolla tette."

Végzetre szabad legyen Moore' szavaival befejeznem csekély tollam' dicső tárgyának e' rövid, de nevezetes életszaka' vázlatát.

A' mennyiben — igy szól az irhoni költő — e' lapok' jeles tárgyának charaktere érdekelve lehetne (t. i. mind azon ferde, 's kisebbítő hirek által, mik e' történet' alkalmával közforgásban voltak) érzem, hogy annak igazolására idő, 's igazság sokkal többet teendenek, mint mennyit bár mi sok mendemondázó felhordással kivívni lehetne. Lángeszü embert éltében

csak igen is hajlandó a' világ arról itélni meg inkább, minek hiával van, mint sem arról, minek birtokában. Sõt a' hol tudja is, mint a' jelen példában, mikép hiányai nagyságának kútfejei közé számlálandók, még ott is elég oktalan megkivánni tõle egyikét, másika nélkül. Ha Pope sárepés, 's olly izgony ne legyen, most satyrái nélkül lennénk; épen ugy robajos véralkat, és rakonezátlan szenvedélyek nélkülezhetlenek valának egy olly költõnek alkotására, minõ vala Byron. Csak utókor tesz teljes igazságot azoknak, kik annak kivivására olly keserves bũndíjakat fizettek. A' salak, mi egykor az aranyérczen csüngött, lehull, 's a' lángelme' gyöngeségei, sõt nyomorultságai is annak dicsõjébe felejtve. Ki kérdi most: ha vajjon Danténak házassági pörében igaza volt-e vagy sem? avvagy azok közül, kiknek lelkeik édesen múlongának Beatrice' bájain, vajjon hánynak jut eszébe csak neve is Gemma Donati-jának?

Igaza van a' nemes költõnek, igy volt ez 's igy marad örökre; másutt ugy, mint nálunk, 's nálunk mint másutt; avvagy ki fogja feszegetni, vajjon amaz örökre gyászos év' enyésztén *) kimondott itélet bũnöst talált-e vagy bũntelent? Avvagy nincsen-e már elfeledve minden kölcsönzött fényökkel együtt még nevök is amaz egykor olly gõgösen itélõ biráknak, míg

*) 1794. decemb. 14-kén.

a' fájdalmason megítélt szegény koszorús fők' számára mindig csak termend egy két fris babér ág, míg csak

Él magyar, áll Buda még!

Illyenekről, mint Byron lord, 's rokonlelkü társai, lehet igazán elmondani:

„Si non errasset, fecerat ille minus.“

'S már most haladjunk.

VI.

1816-ban tavasszal hagyá oda Byron lord hazáját örökre. Gallián sietve átutazva Brüsselbe ment, a' waterlooi mezőt utjában megszemlélvén. Onnan Coblenczen keresztűl fel a' Rajnán Basel' városáig. Nyarát a' genevai tó' partjain töltötte. Milly lelkesedéssel, minő szemléletek között éldelte légyen annak vidéki gyönyöreit, azt költészete a' világnak nem soká megmutatta. Childe Harold-jának III-ik Éneke, „Manfred" 's a' „Chilloni fogoly' Genevától mértföldnyi távolságra fekvő, 's Campano Diodati nevet viselő gyönyörű helyen irattak.

E' költemények világosan mutatják, mikép az őt önkénytes számüzésbe kényszerítő szomorú történetek, habár keserítni tudták is érzéseit: de költői hevét — muzsáknak örök hála értte! — nem olthatták.

Uti kisérete, különössége miatt, érdemli az említést. Tette azt hét szolga, őt szekér, kilencz ló, egy majom, egy szelindek, egy lánczos kuvasz, pár macska, két kakas páva, 's néhány tyuk. Ezen kivűl meg sok kényelmi bútor, 's egy a' legújabb 's válogatottabb munkákból öszveállitott kőnyvtár.

Mintegy 1817-nek kezdetétől 1820-ig fő laka Velencze volt, hol mindig nevekedő lelkességgel adta magát a' költészetnek. Miket itt irt, valának Tasso'

keserve, Childe Harold' IV-ik éneke, Marino Faliero, 's a' Két Foscari (dramák) Beppo, Mazeppa, 's Don Juan' első énekei.

Manfred — igy szól egy jeles angol bírálat — Byron lord' drámai munkáinak elsője, 's mi azt hisszük legszebbje is. Lángész' szelleme látszik megküzdeni abban az iró' természetének szellemével, tusájok a' felségesség' pálmájáért lévén. Manfred örökké ugy jelent meg előttünk, mint a' nemes költő' legsajátabb teremtményeinek egyike. Abban szívérzettebb a' melancholia, 's nem a' költő látszik öszvehúzni szemöldeit, hanem saját gondolatinak súlya alatt rogynak azok öszve. Értelmisége is erős munkásságban van ott, 's a' fő személy komoly fellengése tökéletes öntésű. E' character kigondolása miltonos. Költő méltónak tette azt arra, hogy a' természet' csarnokai, ama' jégpaloták közé rejtözzék, hol képődzik, és zuhog le a' torlat-esés. Manfred fennáll, a' költemény' rettentőleg bámulandó vidékeinek ellenére is, 's épen olly magos, fellengő, és nagyszerű mint magok a' havasok; 's midőn őt' képzetünkben lefestjük, bizonyos magasságbizonyos független méltóságnak veszi ő fel alakát, amaz általa megmászatni szokott hótetők között saját fényében tündöklőt. A' szenvedély is robajos, tüzes, ezen alkotmányban, de egyszersmind mély, és teljes, mi Byron' munkáiban nem mindig feltalálható; komoly pedig és őszinte átalában. A' nyelv' zenéje ünnepélyes, szívrázó, mint fuvatagé, melly a' meglábolhatlan alpi sivatagok' meredek bérczein keresztűlordít. Amaz

irtoztatólag ásitó zuhanyok, amaz örvényeken ledördülő ködfellegek nem vadabb, sem meglepőbbek formájokban, mint e' természet fölötti alakai a' költő' képzetének, mellynek bűverője noha fölötte nagyszerű mindazáltal még is szün nélkül felülmulva van Manfred' értelmi súlya, legyőzhetlen akarata, 's rendithetlen philosophiája által.

Byron lord' szomorú játékairól csak azt jegyezzük meg tragicai jellemök' részletes természetére nézve: hogy hatásuk egyátalában nagyszerű, rémitő, 's félelmes inkább hogy sem lágyító, érzékenyítő, vagy pathosteljes. Mint drámai költemények különös szépségűek, sok eredetiséggel diszeskedők. *)

Don Juan czímű poëmájának stylje — mond tovább az angol bírálat — 's természete különösen szerencsés vegyét teszi a' tréfa és pathosznak, a' szeszélyes vizsgálódás, 's a' költészet' magasb elemeinek. Soha sem füzéreztettek az angol nyelv' virágai bujább stanczákba, mint Don Juanban. Honias habok közt játszadó delphinként, melly minden for-

---

*) Ezen ágára nézve Byron biráltatásának merőn ellenkezik közvéleménnyel Bulwer, ki a' drámai költeményeket eleibe teszi Byron' minden más szerzéseinek, 's ezen a' tudományos világban egészen uj vélemény' meglepő kimondását nehány szebb-szebb drámai helyek lelkes kitüntetésével valóban be is bizonyitni igyekszik. Lásd England and the English! Book the fourt Chapter II. P. H L.

dultára — bár mi furcsa is legyen az — egy egy új szint. szépséget fedeztet fel: ugy a' jeles szerző is, tehetségein uralni tudó korlátlan erőt mutat e' munkájában, 's annak minden bármi szeszélyes ríme, vagy szórakásában, újabb és varázslóbb észfogásokkal gyönyörködtet. Ohajtanók — szívünkből ohajtanók — hogy a' finom költészet, mi ezen legeredetiebb, legbámulandóbb munkának 16 énekei fölött olly dúsan elhintve, ne lett légyen öszvevegyitve sok ollyassal is, mi épen olly léha, mint tréfás. Őszintén sajnáljuk, hogy a' testiség' nemtelenítő salaka olly szabadon folydogál a' szerző' verseinek különben olly dús erein keresztűl.

Dante' jóslata — mit Byron három évi velenczei mulatása után irt Ravennában, hová 1819-nek vége felé ment — új példáját adá erője' csudás különféleségének, 's gyakorlott tehetségei' kifeszülhetésének. A' tájt iratott Sardanapal szom. ját. Cain titok; 's Menny és föld titok (A Mystery). 'S ámbátor (bizonyos szembetűnő okokból) Sardanapal britt szinpadon előadhatlan, átalában véve még is a' legfényesb példány, mit csak előmutathat nyelvünk a' tragoediának azon nemében, melly Byron lord' bámulásának kirekesztő tárgya volt. Cain azon munkák' egyike, mellyek jeles szerzőjüket a' legszigorúbb megítéltetés alá vetették, az ellene felhozott istentelenség' vétkére nézve, mint hogy abban isteni gondviselés' jóságos voltát kétség alá húzni akarni látszik. — Eddig honfitársai. —

1821-ben ősszel Pisába ment, Toscanában la-

káúl a' lanfranchi palotát választván. Itt ösmerkedett meg a' gyönyörű Guiccioli grófnéval is ugyanazon nevű gróf' hitvesével. Ezen ösmeretsége — szokott változékonysága ellenére — három egész évig tartott; mi alatt a' grófné el volt különözve férjétől, ennek a' pápához folyamodása' következésében.

Illy tartós szerelme' tárgyáról Byronunknak valamivel többet tudni, mint csak puszta nevét, tán nem lesz érdek nélkül, azoknak kivált, kik a' szépnek érzete-, és becsétől hevűlve, annak néha költői szeszökkel is — ugy, mint Byron tett — lelkesedetten adózni szoktak. Következő vázlata ama' bájalaknak egy akkor tájt Pisában megfordult angol utazó' jegyzéseiből van kölcsönözve.

‚A' grófné huszonhárom esztendős, noha tizenhét, tizennyolcznál nem látszik idösbbnek. Olasznők' nagyobb részének szokása ellen bőre igen fínom, és szép. Nagy fekete anda szemeit a' világon leghosszabb pillák árnyozzák, 's haja, melly nincs öszvegyüjtve fején, a' legsötétb barnaságú fürtök' bujaságában leng szendén menedékes vállain. Termete egy piczinkét tán igen egészséges magosságához képest, de mejjszobra tökéletes. Vonásiban kevés hibázik az arcz-él' görög tökélyéből; szája pedig, 's foga a' leggyönyörűebb, mit csak képzelhetni. Látni öt bámulás — szólni hallani elbájoltatás nélkül teljes lehetlen. Minden megszólalásával hangja' kelleme, 's kedvessége mutatkozik, mi — 's meg aztán tökéletes olasz beszédének zenéje — minden dolognak, mit csak

szája kimond, egy külön bűbájt kölcsönöz. Nemes csín és báj, ugy látszik, alkató részei természetének. Csakugyan mind a' mellett is, hogy Byron lordot imádja, látszik, mikép öreg atyjának száműzetése, és szegénysége felhőzi néha kedélyét, képére a' melancholiának egy árnyát vetve, mi ama' szeretetre méltó asszony gerjesztette mély részvétet még neveli. Társalkodása élénk tanultság nélkül; saját, és Gallia' nyelvének minden jobb irójit olvasta. Gyakran titkolja a' mit tud, félvén nehogy sokat tudni gondoltassék, mert észrevette hihetőleg, hogy Byron lord nem igen szereti a' tudákos nőket. Byron őt bizonyára nagyon szereti, a' nélkül, hogy most még szerelmes volna belé. Georgionijának leirása a' velenczei Manfrini palotában a' grófnéra van irányozva. Dante' jóslata' elébe igtatott szép ajánló sonnetje, mint a' Ravennából Velenczére (a' grófnévali találkozás végetti) indulásakor irott stanczák is.

„River, that rollest by the ancient walls" stb. a' szép Guiccioli grófnéhoz intézvék.' —

Miket e' lapjaim' hőse pisai lakása alatt még irt, voltak: Werner szom: ját. Az átváltozott rusnya (The Deformed Transformed) 's Don Juan' folytatása a' XVI-ik ének' végéig.

Szabad legyen nekem az imént felhozott angol birálatnak Byron lord' munkáiról kimondott véleménye' nyomán, itt igen röviden a' britt nevezetesb bírálatok' e' jeles poëmáról (Don Juanról) egyezőleg kimondott itéleteit, 's velök enyémet is. dióhéjban előadnom, ha-

bár Don Juan még akkor is, ha ki e' nagy hírnevű furcsa hős' magyarosítására lelkesen elszánná is magát, körülményink között szembeötlő okoknál fogva bajosan mehetne sajtó alá; vagy is helyesebben, 's az empirisen alapultabban szólva, bajosan jöhetne ki alóla. Azonban franczia kötetlen beszédben is — mert a' tortyos rímekbe öltöztetett német Don Juant (ki megfosztva eredeti méltóságától, 's megnyírbálva csaknem Hanswurst' druszájává aljasult) nem igen ajánlanám — híven van utánozva, 's bátor az csak árnyékképe az eredeti fény-koszorúnak, még ís gyönyörrel olvasható.

Don Juan — tehát — mindennemű hibákkal teljes, mellyeknek számosbjai menthetlenek, némellyike botránkoztató, de a' mellett még is költészeti érdem' majd minden nemével dicsekszik. A' legjelesb helyek vannak ott, miket Byron lord csak valaha irt; emberi természet' csodára méltó ösmerete, választékos szeszély, szabadság, pattanósság, 's a' képzés' elevensége lakozik ott, 's egy bámulást gerjesztő nyelv, és érzés. Ott a' mély, magos, eredeti eszmék' roppant termékenysége, de egyszersmind egy sebes, dusztig megtömött emlékező tehetség' eláradásai mutatkoznak. A' lelemény élénk, költői, festések ragyogók, tüzesek, 's még sem kelletén túl kidolgozottak, hanem inkább természettől elevenek, szinezéseikhez hűk, 's az egésznek uralkodó jelleme — kivéve némelly homálypontokat — nem lelket sújtó, noha búsongó, nem embergyűlölő, noha keserű, 's a' költői lelkesedés'

ábrándait sem visszataszító, noha durczás is, berzenkedő is.

De Byron lord' költeményeinek mindegyike ha szép, Childe Haroldja több mint szép; fölséges az, 's utánozhatlan; soha szellemi teremtmény szerzőjét halhatlanítni képesb nem volt mint ez, 's akár a' gondolat' mélységét akár a' forma' sajátságát, akár pedig a' nyelv' gyönyöreit tekintsük: mindenben egyiránt roppant, dicső! — Szívhez szól e' lelkes zarándok' minden szava, 's lényünk legtitkosb húrjait olly csiklándósan megpendítni tudja. Emeli e' költemény' érdekét az is, hogy egy munkájában sem képzelhetjük magunknak annyira öszveolvadva a' költőt költeményével, mint Childe Haroldban. Mert Harold csak képzelet' szülöttje, 's inkábbat puszta név mint hős. Csupán vezérfonal gyanánt használá azt Byron, melly irót 's olvasót ama' különféle tájakon átvezessen, miket bejárni kivánt a' zarándok; lelkéből meritett eszméit és érzeteit akarta ő csak ráruházni.

Szerző maga megvallja Haroldnak önmagávali azonságát, habár azt elein tagadni szerette is. Ő maga igy szól negyedik éneke' előszavában: Mi e' IV-ik éneket illeti, ebben a' zarándok Harold, mégritkábban fog szinpadra lépni, mint elöbbiekben is, 's csaknem teljesen öszveolvadand a' saját nevében beszélő szerzővel. — Mert restellem — ugy mond — tovább is kijelelgetni ama' közöttem, és Harold köztti elválasztó vonalt, mit ugy is senki sem akart észre venni. Mikép Goldsmith' Chinaiját sem akarta senki

is valóságos Chinainak tartani. Hiába gondolám, miként különséget állitottam légyen föl a' zarándok, 's költő között, sőt e' különség' fenntartása iránti gond, 's meg annak hasznos voltábani csalódásom annyira ártottak ihlésemnek, hogy meghatároztam fölhagyni vele, 's im azt tettem is, az e' tárgy körülti vélemények kel ma már épen mit sem gondolván. Hadd itéljék a' munkát, ne az irót! . . Szerző, kinek számára szelleme nem tud egyebet nyujtani mint azon mulékony, vagy tán maradandó hírnevet, mit neki munkái szereztek, méltán érdemli a' szerzők' sorsát.' Eddig Byron lord.

Részemről, ha angolul nem tudnék, 's Childe Haroldnak csak jócska forditása vetődik kezembe, már elég inger lett volna, minden mást félretéve, magam teljesen, és kizárólag a' britt nyelv' tanulására szánni. Égess öszve minden roppant kincseket, minőkkel az annyira dús angol nyelv kérkedik, csak Shakespearet, az Elveszett paradicsomot, Childe Haroldot mentsd ki a' lángok közűl, 's Albion' nyelve mentve, minden nyelvek fölött áll.

De fussuk át — ha ugy tetszik — e' remek költemény' énekeit, 's lássuk minő tárgy az, mellyet számára a' halhatlan szerző kijelelt?

Harold fiatal utazó, ki korán elfáradva élet- 's gyönyöreitől, odahagyja hazáját Angliát, 's öszvejárja a' világot, megénekelve a' mit lát, gondol, és érez. Szabadon kalandozza öszve itt a' költő szelleme az egész mindenséget, 's mint teremtő jelenve meg,

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 132 von 190

legbíztosbb jelét adja ama' nagyszerü igazságnak, miképp lelkünk alkató része az istenségnek. Olvasd Childe Haroldot! azt mondanám én annak, ki elég botor lenne lelkünk' halhatlanságán kétkedni; mint szokta tengerre küldeni latán közmondás az imádkozni nem tudót. Ugy van, a' halhatlanság' roppant tengere Childe Harold, mellynek minden külön hulláma, — vészben ugy mint szélcsendkor — halhatlan lelkünk' ihléstele sejdítéseit tükrözi vissza. Egy bájolva moralis Odyssea — mint nevezi azt Lamartine — egy fölségesb költői kicsapongás, mellynek nincs más, sem egységi, sem érdeki középpontja, mint a' vándor Harold' fesztelen költött személye.

Első énekében Portugall, és Spanyol országokban mulat, vidékük, és szokásaikat irva le, 's azon nagyszerűen rettentő jelenések' nehányát, minőket ama' hősi föld, a' francziák' legelső beütése' alkalmával ajánlott.

Graeciát, 's kis Ázsiát festi a' második ének, melly tartományokat Byron lord 1808-ik évben utazott meg először. Rendre üdvözli ő azoknak tengereit, havasait, sírhalmait, és romait: 's e' vidékek mindenike, ama' halhatlan visszemlékekhez teljesen méltó benyomásokat, és verseket sugall teremtő lelkébe.

Harmadik énekében örök bucsut vesz Brittania' kékes partaitól,'s a' waterlooi harczmezőt öszvejárva, Europának amaz egyetlen korzzal vivott végtusá-

ját irja le, a' tájt az egész világot annyira elfoglalót. Onnan neki eredve a' Rhenus' partai mellett átröpül az alp-tetőken ; kipihen kevéssé a' természet' csudái között, 's Helvetziát dicsőitve költői lelkét a' bájpart-körözött Leman tavának varázstükrében usztatja. — Kimondhatlan báj ömledez Childe Harold' ezen énekének első sorai fölött, mellyek Addához — költő' szive, 's házának egyetlen gyermekéhez — intézvék.*) Azon szeretett magzathoz, kitől élte' viharai örökre távoztaták a' szenvedő atyát. Mert épen e' tájt mondatott ki a' törvényes elválasztás, mellynek valóságos okait — mint láttuk felebb — örök titok fedé.

Hanem fenségesb kitéteket, erőteljesbb képek, 's hogy ugy mondjam, érzettebb érzéseket soha ujabb nemű költés nem testesített, mint Byron lord Childe Haroldjának IV-ik énekében. Ez Velenczében találja költőt, 's mi után Brenta' regényes partait lefesti, az arquai sírhalomhoz vándorol, annak elporhadt nagy lakosa Petrarca felett könyezendő. Majd Itálián síránkozik, a' barbarok' mindenike által rendre megfertőztetetten, 's egy anda tekintetet vetve a' kaczér Florencziára, Romában megtelepedik, muzsáját mind azon kénye szerinti sugalmaknak átengedve, mik ama' szent romok- és emlékekből kipárlanak. Majd odahagyva egyszerre hősét, pompás üdvözléssel köszönti a' tengert, a' Nápoly felé utazónak Albano' kies

*) E' versek hátrább idéztetnek.

tetőiről mutatkozót, 's elvégre bucsút véve olvasótól, szerencsét kiván neki, 's boldogságot, mit ő maga de sehol, de soha nem talált!!!

Istenem! miért hiúsitá örök végzeted az olvasónak azon édes reményét, hogy vele — a' most olly' keservesen bucsúzóval egykor tán egy V-dik énekben újra találkozandik? Miért? oh miért tünt el a' nagy varázsmester!?

A' mi e' költemény' formáját illeti, Childe Harold hasonmennyiségű versekből álló stanczákban van írva, mellyek római számokkal jegyezvék. Spencer' rímneme, mit Byron is fölvenni, 's újra életbe hozni jónak látott, mint alkalmasbbat olly munkák' nemére, minőkben a' magát minden szeszélynek átengedő képzelődés nem szokta többé a' kötetlen beszéd' methodicai rendszabta lépteit követni, hanem keresztültör minden kimondott átmenés nélkül egy eszméről a' másikra. Franczia költészetben nem találtam illyetén féle rhytmusra; de igen Tasso' jerusaleme-, 's némelly német költeményekben. Honi költészetünkben tán Himfy' szerelme emlékeztetne rá leginkább, pedig mind formája, mind egy keveset öntésében is. Mennyiben t. i. ott is, mint itt, az iró' lénye a' költemény' hősével öszve van olvadva. Ott is nem a' hős' életrajza, vagy története, hanem szíve' mozgalmai levázolvák; gondolatok, miket az élet' philosophiájából a' lélek' ezüst serpenyője merített; vázolatok, mellyekre mindenki ráösmer mint saját magáéira. — 'S innen van, hogy Kisfaludynk' könnyüd

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 135 von 190

költészetét mindenki szereti a' nélkül, hogy azt a' szigorú józanság' mérlegébe tenné. Mi senkinek sem jut eszébe; 's ne is jusson. Mert hiába taglalgatják némellyek honi lantja' zengzetét; mi még is szeretjük őt mindnyájon. Asszonyok, mert szerelmesen nyögdécselő; ifiak, mert holdvilágnál ábrándozó; férfiak, mert honszerető; — 's mindnyájan: mert miénk! . . .

Költemények' e' nemének tudtomra nincs még neve újabb literatúrában. Didacticum poëmának nem nevezhetni, mert mit se' tanít. Sem descriptivumnak, mert nem csak leir, hanem előbeszél is. Epicumnak se', mert se' hőse, se' charakterei, se' nevezetességei, se' méltósága. E' három nem' mindenikéből van az öszvevegyitve, mert: beszél is, fest is, okoskodik, és tanit. Hős benne maga a' költő; vagy is az emberszív átalánosan az ő legkülönbözőbb, legmélyebb benyomásaival; egy előhaladt műveltség' poëmája az, hol ember érzi ugyan még a' természetet, 's pedig a' magasztaltságnak amaz erőjével, mit az soha el nem vesztend, de hol egyszersmind saját érzéseit bontzolgatni, arról a' mit érez, önmagának számolni, 's a' mulékony benyomásokat kényére szürcsölgetni szereti; hol saját szive ránézve érdekesb themává vált, sem mint a' regényes, vagy historiai hősök' kissé már elkoptatott kalandai. Az érdek egészen a' stylben lakik, 's az alig körülvázolt forma nem egyéb látatlan szalagnál, mi az egymást követő eszmék-, és érzeteket egy kőz csokorban öszvesitse.

E' költemény — igy szól egy, Byron lord' irományival igen ösmerős franczia iró — e' költemény, mellyről a' classicai irodalom nekünk még képzetet sem adhat, Byronnak legkedvenczebb munkája volt. Im! hogy fejezi ki magát róla a' költő, Hobhouse barátja–, és utitársához intézett ajánlásában.

„A' költészetről valóságra megyek én itt át. E' költemény minden munkáim közt leghosszabb, 's legerősbben kigondolt. Együtt jártuk mi meg, különböző korszakokban a' lovagikor, historia, vagy mesék által híresekké lett országokat; Hispániát, Graeciát, Kis Ázsiát, és Itáliát. Mi nekünk Athene, 's Konstantinápoly vala néhány év előtt, azzá lőn Velencze, 's Róma legujabb időben. Költeményem is, avvagy zarándokom, vagy ha ugy tetszik, ez is,az is, mindenhová követett, 's tán menthetőnek fog hiuságom találtatni, mi olly szívesen térit vissza e' versekhez. — Avvagy lehetne-e nem ragaszkodnom egy olly költeményhez, melly mintegy hozzá köt az őt sugalta vidékekhez, mint ama' tárgyakhoz is, miket leirni ügyekeztem? Childe Harold' irása nekem sok gyönyör' forrása volt. 'S olly bánatvegyülte fájdalommal válok én meg tőle most is, minőt— hála légyen azon érzeménynek, mellyet érzettem — hogy képzeti tárgyakért érzeni képes lehetnék, sohasem hittem volna . . .“

Az olvasó — ekkép szól Byron lord' Haroldjáról a' hires Lamartine — kétség kivűl osztozandik a költőnek ezen remekműve iránti igazságos előszeretetében. Childe Harold' zarándoksága az, hol

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 137 von 190

Byron lord egészen föltalálható, mert bőkezüleg, 's mint az olasz mondja con amore szórta ő rá festéktáblajának kimerithetlen gazdagságát, akár fesse a' holt természetet, mit azonban szelleme mindig meglelkesit, akár emelkedjék a' philosophia', és eszmélet' legmagosb tetőire, akár pedig vakon átengedje magát ábrándozásai' szeszélyteljes folyamának, a' vagy rezegtesse — míg elpattannak — ön lelkének,'s mieinknek is minden érzékenyebb húrjait. Gyakran előveszi e' költeményében Byron lord strophájának végszavát, ősi balladáink' szokásakint; 's mint ha azon egyetlen szó elég volna hatalmas képzőtehetségét felizgatni, azt több más strophák' themájává teszi,'s neki rugaszkodva — minden más átmenés nélkül — az eszmék' vagy érzeményeknek egy egészen új sphaerájába repül. — Azonban mindent föl kellene hozni, ha valamit akarna az ember idézni e' csudás képezésből. Jobb szeretjük — mond végül a' jeles biráló — magára a' munkára utalni az olvasót."

A' mi már Byron lord' munkáinak átalános szellemét illeti, az meglepő, 's elragadtató inkább hogysem követhető vagy utánozandó. Sajátság olly lényegelv e' költő' munkáiban, hogy minden utánzás, melly nem ezen alapra volna fenekítve, csak fövényre épitett ház lenne még akkor is, ha a' márvány, mész, és minden más anyagok hasonló miséggel birnának is. Halljuk mit mond Chateaubriand azon tanról, mit e' világhíres angol költő hagyott maga után.

Byron lord — mond a' jeles agg költő — egy si-

ralmas oskolát hagya maga után, 's hiszem, hogy ha most élne, épen olly vigasztalhatlan lenne a' sok Childe Haroldokat látni, kiknek ő adott létet, mint én vagyok azon Rènè hadért, melly köröttem ábrándozék. A' nemesb érzemények, mik teszik az emberiség' alapját, millyenek az atyai, 's anyai szeretet, gyermeki tisztelet, 's a' szerelem, kimerithetlenek; ezek mindig új ihlést nyujtandanak az őket kifejtni bíró talentomnak; de az érezés' sajátságos modorai, az ész' 's lelkület' individualitásai nem terjeszthetik ki, és nem sokszorozhatják magokat nagyobb 's számos képekbe. Az embersziv' fel nem talált kicsiny zugai fölötte keskeny kis mező, nem marad ott semmi tarlózni való a' kéz után, melly első aratott. A' léleknek mi nyavalyája nem állandó nem természeti állapot; nem lehet azt újolag felhozni, abból literaturát alkotni, 's újra meg újra feldolgozni, mint szenvedélyt, melly szűnnélkül módosítható ama' különböző müvészek' kénye szerint, kik azt felhasználni, 's mindig más más alakban előállitni tudják;

Két külön embert találunk Byronban — mond naplójában Chateaubriand — a' természet' 's a' rendszer' emberét. A' költő észrevévén a' szerepet, mit vele a' közönség játszattata, elfogadta azt, 's átkozni kezdé a' világot, mi ellen előbb csak szeszélykedett. E' menet munkáinak chronologiai rendében tisztán érezhető. Mi már lángeszének miségét illeti, az távol azon terjedtségtől, mit annak tulajdonítnak, sőt elég korlátolt. Szenvedélyes költői eszméje nem

egyéb mint egy nyögés, egy panasz, egy átok, 's mint illyen csudára méltó. Ne kérdezd a' lanttól hogy mit gondol, hanem hogy mit énekel?

Byron lord — mond továbbá Chateaubriand — sok elmésséggel bir, 's pedig igen változatos elmességgel, de minek természete háborító, 's befolyása gyászos. Voltairet sokat olvasta, 's néha utánozza is. Lépésről lépésre nyomozva a' nagy britt költőt, kénytelen az ember megvallani, hogy ő mindig hatásra céloz, hogy magát ritkán veszti el szem elől, majd mindig attitüdben áll, 's elégedve tekint maga körül; azonban a' szeszélyesség, különczség, eredetiség' affectálása rendszerint sajátja az angol lelkületnek. De ha Byron lord, lángelméjeért tán némi gyengeségeivel lakolt; utókor keveset fog gondolni gyarlóságaival, vagy is inkább mitsem fog tudni rólok; a' költő elrejtendi az embert, 's közébe, 's a' jövő ivadék közé tendi a' lángszellemet. Ez isteni fátyolon át csak az Istent látandja benne utókor.*)

Minthogy némellyek magyar olvasóink közűl, de kiváltkép irótársaim tán ohajtanák tudni, mi áron adta

---

*) Az igen érdemes franczia veterán költőnek ezen kissé tán igen keserű birálata — aligha nem viseli némi bélyegét a' személyes neheztelésnek. Byron lord — midőn munkáiban minden jelesb költőkrül emlékezik, Chateaubriand' nevét hallgatással mellőzé el. Mi okbul? bizonyosan nem tudni, de hihetőleg hinc illae lachrimae.

légyen el a' főrangú iró szellemi terményeit, íde melléklem azon lajstromot, melly Byron lord' tolla utáni jövedelmének egy részét mutatja. Itt csak azon munkák feljegyezvék, mellyeknek kéziratait Murray könyváros vásárolta meg:

	font sterling.
Childe Harold I. II. Canto	600
— — III. —	1575
— — IV. —	2100
Giaour	525
Abydosi menyasszony	525
Tengerrabló	525
Lara	700
Corinthi ostrom	525
Parisina	525
Tasso' keserve	315
Manfred	315
Beppo	525
Don Juan I. II.	1525
— III. IV. V. Canto. . . .	1525
Velenczei Doge	1050
Sardanapal, Cain, és Foscari . . .	1100
Mazeppa	525
Chilloni fogoly	525
Különfélék	450
Összes.	15,455

melly sommácska tesz ezüst pénzben mintegy 150,000 pengő forintot. Azonban ez munkáinak felét alig

teszi. — Hunnia' istene! mikor fizetendnek igy a' magyar lant' pengései! . . .

Mint sok gazdag ember, ugy Byron lord is néha több mint nagy lelkű, néha pedig csaknem fukarig fösvény volt. Ezer fontot ajándékozott egy Yacht-ért (csólnok' neme), 's vonakodott kiadni másfelől a' hajóslegények' vászon mellényeit. Ötszáz fontot ajándékozott egy néhai ösmerős' özvegyének, 's czudarkodott egyszer ebéde' áráért, magát megcsalatva lenni állitván. Azonban meg kell jegyezni, hogy bőkezűség, 's nagylelkűség tulajdona volt természetének, mig fösvénysége — ha ugy lehet azt nevezni — csupán perczszülte szeszély volt, fölvett szerep, mit soká játszani nem tudott.

Most is élő leányához*) vonzó, rebegő atyai szeretete hasonlithatlan szépséggel, és pathos-szal van rajzolva Childe Harold' III-ik énekének első stanczájában. Atyai nemes érzeményeinek minden más tettleges rajza helyett megpróbálom itt e' nehány rendeket lemásolni. Istenem! be kimondhatlan szépek azok Albion' fölséges nyelvében! 'S beh! szorongva kell szivednek a' hőkebelben vernie szép nő, midőn korán vesztett édes atyádnak, illy utánad epedő versein andalognak seraph szemeid:

„Hasonlít-e szép gyermekem anyádéhoz képed?
Egyetlen lánya házam', és szivemnek ADA! **)

*) férjhez ment 1835-ben.
**) Leányának neve, mellyet többen is viseltek nemzetségében.

Midőn utószor láttalak, mosolyga kék szemed,
'S ugy válánk el — de nem mint most válunk — marada
Remény is akkor hátra még. — Rögtön felébredt
Habok' dagálya forr körűltem; és dühödve
Zúgnak fölöttem a' szelek: 's én távozom; hová?
Azt nem tudom: de már elmult az az idő, érzem,
Midőn Albion' eltünő partja busongóvá
Avvagy vidorrá tudta volna tenni két szemem" 'stb.

Némellyek a' nemes lord' ellenei közül rá akarták fogni az irótársak elleni agyarkodást. E' vádat eléggé czáfolja többi közt a' Waverley' jeles szerzője' novelláinak kedvelése. Soha sem utazott ő nélkülök. „Azok magokban már könyvtár, egy tökéletes szépművészeti kincs. Minden évben újabb, meg újabb gyönyörrel tudnám őket átolvasni." Ezt mondta egyszer Medwin kapitánynak Byron lord.

Másutt meg igy fejzi ki magát irói féltékenységről a' nemes költő. „Nem végtelen-e a' szellem' országa? Versenypályán, melly kitűzött czélt nem ösmer, mit aggódunk rajta ki van elől, ki hátúl? A' dicsőség' temploma — mint persáé — a' mindenség; havasok' csucsai teszik oltáraink'! Mi engem illet én egy névtelen tetővel, vagy p. o. a' Kaukázzal beérném; minden kinek kedve tartja, megmászhatja felőlem a' Montblanct, vagy Chimborassot a' nélkül hogy magam emelkedésének netán ellene szegezném."

Valamint a' német irodalom' látköréről nem rég elenyészett fénycsillag iránti tisztelete is e' ferde vád' szégyenítője. Midőn 1823-ban egy Sterling nevű

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 143 von 190

fiatal angol Genuából Weimarra utazott, Byron lord egy tiszteletet ihlő levelkével ajánlotta őt a' jeles német költőnek. Goethe — ki mindig különös vonzódással volt Byron lord iránt — noha csak irásaiból ösmerte őt — most már el nem fojthatá többé vágyát, iránti bámulását világ előtt is öszintén bevallani. 'S midőn a' hír terjedt, miként Childe Harold' szerzője nevezetes értelmi súlyát, számos tehetségeit tengeren túl akarja dicsveszélyes tettekre fordítni, többé nem habozott, 's az itt következendő szíves sorokat irá, mellyek a' lordot nem találták többé Genuában, hanem Livornóban, hol épen indulás előtt kapta kezéhez. Nagy örömmel fogadta e' rendeket Byron lord, 's indulása' pillanatában — Jul. 24-kén 1823. — egy igen szépen irott levéllel viszonozta a' verseket, mellyek az eredeti nyelven e'kép hangzanak:

„Ein freundlich Wort kommt eines nach dem andern,
Von Süden her, und bringt uns frohe Stunden;
Es ruft uns auf zum edelsten zu wandern,
Nicht ist der Geist, doch ist der Fuss gebunden.

Wie soll ich dem, den ich so lang' begleitet,
Nun etwas Traulich's in die Ferne sagen?
Ihm, der sich selbst im Innersten bestreitet
Stark angewohnt, das tiefste Weh zu tragen.

Wohl sei ihm doch, wenn er sich selbst empfindet!
Er wage selbst sich hochbeglückt zu nennen,
Wenn Musenkraft die Schmerzen überwindet:
Und wie ich ihn erkannt, mög' er sich kennen."

Weimar den 22. Jun. 1823.

Mi valóban imádás-vegyülte tisztelettel bámulta légyen Gallia' mézajkú költője — Lamartine ur—is bús szellemű költőtársának rendkivüli lángeszét, azt Byronhoz intézett egyik költeményében világosan bebizonyitá *).

'S itt már bevégezném e' szakaszt, ha némi aggodalmaim a' közönség' résztvevő keblébe kiönteni nem szeretném. Nem mulathatom el ugyan is itten, hogy keserves fájdalmam' ki ne nyilatkoztassam az iránt, mikép Byron lordnak ön kezével irott emlékei (memoires) lángok' áldozatává tétettek. Olaszországból küldötte volt el azokat a' számüzött, költőtársa, és barátja Moore' kezébe olly meghagyással: hogy azok csak holta után lássanak világot. Moore előre már eladta volt Murray könyvárusnak a' kéziratot 4000 darab aranyért, 's árát Byron lord' kezéhez szolgáltatta. Azonban a' lord' halála után — leginkább testvérhúgának akaratjából — mi okokból? nem tudhatni — a' drága kézirat hamuvá égetteték, a' könyváros pedig Moore által kármentesitteték. A' most is élő jeles költő ritka gyöngédséggel páros nagylelküségből az özvegy által visszafordittatni szándékzott

---

*) „Mais silence ô ma lyre! et toi qui dans tes mains
Tiens le coeur palpitant des sensibles humains,
Byron viens en tirer des torrens d' harmonie:
C'est pour la vérité que Dieu fit le génie.
Jette un cri vers le ciel, ô chantre des enfers!
Le ciel même aux damnés envîra tes concerts!

Meditations Poëtiques L'Homme.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 145 von 190

sommát nemes szivében gyökerezett okoknál fogva el nem fogadta ugyan, de bármi körülmények is indíták Moore-t e' tettre, alig lehet megfogni: mikép számolhat önmagának a' nemes erini költő egy olly tettéről, mi által költőtársának benne helyzett bizalmát csalta meg egyfelől, míg más részt a' közönséget olly roppant kincsétől fosztotta meg? Egek! mi szép sugarokat lövelhettek volna azok Byron' éltének némelly sötétb szakaira! —

Ősszel 1822-ben Byron lord odahagyá Pisát, Genuába ment, hol a' telet tölté. Onnan következő évben Görögország felé indult, de szélvészektől tartóztatva, mint láttuk imént, Livornóban kötött ki: honnan Scott kapitány alatti Hercules hajón nyárhó' 24-kén 1823-ban mintegy hat, vagy hét cseléd' kiséretében Cephalonia felé indult, hová — miután a' stromboli szigetben létező tűzhegy' szemléléséért utját arra felé vette volna — nyárutó' elején szerencsésen meg is érkezett.

VII.

Mi előtt e' lapok' jeles tárgya' éltének azon szakát, mellyet költői életének nevezhetnénk, befejezve, ama' fájdalmasan érdekes körülmények' futólagos elő-számlálására mennénk át, mik rövid, de fényes pályája' utósó, 's legnemesb szakával összekötvék: szabad legyen ez alkalommal azon Rousseau 's Byron közötti hasonlóság' alapvonatait kiemelni, mellyet Byron' anyja magzatának fiatal korában már találni vélt, 's mellyet Staël asszonyság, 's az Edinburgi szemle' több helyei is, szóval igen sokan helybe hagyni láttatának — önmaga Byron' minden szerény ellenmondásinak daczára is.

Ugy hisszük — ezeket merítém e' jelen lapok' forrásinak egyikéből — ugy hisszük hogy Byron, és Rousseau között több hasonlatossági pontokat lehetne kijelelni. Mind kettejét egy erős kigondolásnak legtüzesb, legelevenb lemásolása, inkább szenvedély hogy sem vonzódás iránti mély érzékenységük különbözteté meg. 'S e' kettős erő által olvasóik' sympathiáján sokkal inkább is uralkodott mind kettő, semmint szoktak a' csupa lángész-gerjesztette közönös érzések. — 'S ez érdek' benyomása mindig is kiséri műveik' átolvasását. De van még egy más, ennél tartósb, hatalmasb érdek is – 's evvel is mindkettőjek

bír vala — melly az individualis lelkületnek, szinte lehetne mondani az iró' saját személyének, örökös testesülésében alapul. Mikor mi Rousseau-, vagy Byronról szólunk, észre sem vesszük, hogy szerzőkről beszélünk, vagy gondolunk. Bizonyos határozatlan, de szenvedélyes visszemlék lakik ollyankor bennünk, melly minket a' hatalmas lángelme, ékesszólás, erő, 's mind nyomor, mind pedig boldogság iránt bámulandó fogékonyságu emberek felé vonz. Ugy jö nekünk, mintha igazán találkoztunk volna futólag az életben ollyas lényekkel: avvagy mintha egy álom' sötét, mogorva körében ösmerkedtünk volna meg velök. Munkájok' mindegyike rendre rendre, egyegy új fogalmat ad róluk, 's mig más nagy férfiak' művei mindig kívülök állanak, mint ollyas, mit ők teremtének: imezeké ellenben saját élő éneiknek képei, festései, mellszobrai, mellyek igaz hogy különböző idő, 's redőhajlásokban, söt külön hátrészekről ötlenek elő, de rendszerint ugyan azon alak-, tekintet-, és vonásokkal jellemezvék, 's emberfiak' teremtményeinek bármellyikével is öszve nem véthetők.

Illy világban tekintve e' jeles irók' mind kettője saját lelkületük' festéseivel töltötte el munkáit. Ön valójok' titkait, az embergép' titkait leplezék ők fel a' világ előtt. Örvényekbe bocsátkoztak, miket mindenki megmérhet ugyan magának, bár mások' számára nem is, 's fölfedezéseket tettek a' világnak arról mit a' mélység' fenekén láttak és tanultak; fölfedezéseket, mély, 's köz sympathiát gerjesztőket annak tanítása

által: mikép az egész emberi nem, boldog, boldogtalan, hatalmas és szegény, a' legizmosb ugy, mint a' legaléltabb egy mindennel közös, de egyszersmind kipuhatolhatlan természetnek kapcsai által öszvelánczolvák.

'S ekkép tevé magát ama' túlcsapongó dús szellemek' mindkettője világ előtt hatalmas részvét' tárgyává, 's mi több: a' társaság' két olly időszakában, midőn emberek' elmélkedése', és szenvedélyeik' számára elég bő táp vala elhintve mindenfelé.

Első tekintettel ugy látszanék, mikép a' költő érzései', és épen azon szenvedélyeinek őszinte fölfedezése, miket az emberi természetnek önméltóságát féltő büszkesége rendszerint sérthetlen hallgatásban ohajt tartani, a' közvéleménynél ne tán csak szánakozást, vagy visszás érzést gerjeszthetett volna. De valódi genialis embereknél, millyen vala Byron lord, máskép van. Nem ugy vesszük mi ama' confessiókat — midőn olvassuk — mint mi világ' elébe tálolt nyilatkozatokat, hanem mint biztos fülekbe sugott titkokat. Ki hinné, csak perczig is, hogy ama' szózatok, mellyek szívünk' legbensőbb rejtekébe hatnak, a' köröttünki gondatlan sokasághoz intézvék? Vagy ha jutna is eszünkbe illyesmi, ugy tetszik akkor is nekünk, mintha párakint haladnának el mások mellett a' szók, utjokat csak olly szívekhez találván, minőkhez intézve voltak, rokonos, hasonérzetű lelkekhez, kik megtudják különböztetni, 's ösmerik is azon titkos nyelvet, mellynek kulcsa azért még nincs elárulva,

mivel az avatlanok' fülehallottára vala beszélve; mert hiszen ők azt nem érték. Nagy költő szólhat a' legfeszültebb szenvedély' nyelvén egész világ hallottára, 's olly tárgyakról is, mikről hogysem a' föld' bármi teremtésével is ő szemtől szembe szóljon, inkább nyomorultan pusztúl el. Mert a' magánynak mondja ő azt el, mit az ég' ezer szellői lebegtetnek szerte, 's mig ihlése tart, csak árnyai vannak ott az embereknek. Nem ijesztik, háborgatják, döbbentik, nem idézik el őt valóságos élő lehellő tekintetek. Az é n' magánya, 's élet' világa között függő kárpitból épen annyit huzhat ő félre, mennyi neki tetszik. Ő ott részint csupán önmagának önti ki lelkét, részint ama' képzelt észalakok, és megtestesített képek előtt, mellyek saját elő-igézésére lengenek körötte, részint pedig hozzá hasonló, 's a' mindennapi világ' sötét táviban lehellő emberi lények előtt. Nem is emberek, hanem az emberiség' szelleme előtt tesz ő vallást önmagáról, 's tehát tartózkodatlan nyitja meg szívét, bizonyos lévén a' felől: mikép a' szent természet soha sem nyujthatandott lángelménck ollymit, a' mi győzelmesen ne törne tárt utat az emberszűhez.

Azt állítók, hogy Byron lord sokat feste le énjéből hőseinek mindegyikében. Azonban mikor a' költőt mindazon beteglét' állapotiban, miket p. o. Childe Harold', Giaour', Conrad', Lara', 's Manfred-e mutatnak, leárnyékozva látni láttatunk: távol vagyunk azt hinni, hogy tehát az ő saját lénye is élettapasztalásai közben ama' nyavalyák' minden stadiuma-

in átment volna. Csupán annyit hiszünk, mikép érzett légyen a' költő magában fogékonyságot illyes kóranyagokra,'s hogy ő csak lehetőségében mutatkozék előttünk. 'S ez nagy költőkkel sem közös, sőt igen ritka eset. Sem Homer, sem Shakspeare, Milton sem mutatkoznak igy soha az általok festett charakterekben. Költött személyeiknek semmi közük velek; azok különálló, és saját lényeiktől független teremtmények, az értelmi erő' teljes szabadában képezettek. Byronban illy erőszabadság nem mutatkozik, nála charaktereknek kevés alkalmaztása látszik az eseményekhez. — Charakter nála az első, 's mindenben, minden; mi saját lelkében feneklő erőtől van az kiszabva, mi őt magát, 's az eseményeket is engedni kényszeríti. Miért költeményei — kivéve Don Juant — nem is mi határozott, 'semberi életet festő történetek' tökéletes előbeszélései, hanem csupán bizonyos fellengő gerjengések', és ellentállhatlan szenvedélyeknek merész, zavart, 's viharos vázlatai, egy költő' sötét életálmának gyönyörű töredékei. Magok a' személyek — bár mi élénken festvék is — költötteknek lenni érzetnek, 's fölöttünk gyakorlott főbb hatalmukat magával a' költöveli — 's oda lehetne tenni az egymás közötti — titkos öszveköttetésükből merítik inkább. Saját érzéseit más személyek' alakjiban testesítni vala Byron lord' szellemének törvénye. Minden hőseiben — noha végtelen módositással — ugyanazon nagy jellemeket találjuk: a' lélekerőnek magas, merész képezését — szenvedélyek' roppant érezhetőségét, egy szinte fékez-

hetlen fogékonyságot robajos indulatok iránt, a' ferde erő' nagyságának kérkedő bámulását, 's mindenek fölött egy test- és lelkestől érzett gyönyörködést a' szépben, — ama' szépben mit Byron' szilaj teremtéseiben a' dagályosb szenvedélyek elidéznek ugyan ollykor az élet' hánykodó színéről, de melly — mint szélcsendet jelentő madár — lágy ezüstes szárnyain mindig visszatér még mielőtt a' sötét vihar napfény-, 's nyugalomra csilapodandott. — — —

De tán — igy szól a' már felidéztem Bulwer angolhonruli lelkes munkájában — de tán az óra, midőn legmélyebben érzettük, mi egészen Byronba fonók 's takartuk vala poësisünket, az volt, melly kimultának hírét hozta honunkba. Soha el nem felejtem ama' különös, megdöbbentő érzést, mit ama' tudósítás okozott. Épen azon korban valék, fél férfi, fél gyermek, midőn a' költői rokon vonzalmok legélénkebbek. A' tájt kezdődék épen az akkori fiatalság között egy nőttön növő elpártolás Byrontól Shelley, 's Wordsworth felé; de ama' percz mellyben hallók, hogy ő nincs többé, őt egyszerre minden vágytárs nélkül egyesíté velünk. Nem hihettük kifutva már a' fényes versenyt. Annyi halt vala meg önmagunkból ő vele, hogy halála' elgondolásában mi természet-elleni, mi lehetlenség lakozék. Ugy tetszett, mint ha a' világ' mechanismusának egy része helyt állott volna, 's hogy csak valaha kétség alá is hozhatók, hogy valaha kárhoztathattuk őt, már az is egy hatalmas lélekfurdaló gondolattá vált bennünk, 's lángesze iránti minden imádásunk sem

érezteték soha fél annyira sem mint épen saját öne iránti szeretetünk.

Midőn porba tért, olly érzés volt az, mint mi mély szenvedély' történetének rögtön befejezése a' való életben; évek' érdeke, az évek' ingere gyászos egy szűnt érének 's

„Végsohaja
Eloszlatá a' bájt — a' büvtelenített
Föld minden fényét elveszté. — Hol annak
Csillámló tornyi, és arany havassi
Hol? egy mezitlen pusztasággá
Sötétült el minden — egy évekből
Álló rettentő rónaságra vált.
A' nagy varázsmester meghalt!“ *)

Mi túlságosnak is tessék utódink előtt e' szólás — folytatja vallástételét Pelham' irója — kortársink tudják mi erőtlen minden szó azon közérzés' kifejezésére, mit Anglia éreze amaz elhagyott halálos ágy iránt, melly idegen országban, bárdolatlan vadok közt vala megfeküve, távol a' testvér-, a' hitves-, 's a' magzattól, kiknek neveik a' haldokló' ajkain rebegtek, ajkain egy haldoklónak, ki puszta elhagyottságban végzé be búbánatos pályáját, azon elfelejthetlen honnak adva fel vég sohaját, mellyhez legkorább zengéseit intézte volt, 's mellyben ezentúl és örökre

*) Young.

„Közös ünnepet ülend a' halál, 's dicsőség!“

Most is, illy hosszas idők után, mindazon érzetek, mik ránk rohanának akkor, ujra rám ömlengenek. 'S ha ellenzem is ollykor — mit most teszek — némelly részletekben azon föltétlen bámulást, mellyel Byron' kedvenczebb munkái fogadtatnak, 's benne sokat találok ollyant is, mit erénynek siratnia, 's bölcseségnek megvetnie kellene, nem lehet nekem máskép gondolnom rá még is mint mi régi jó barátra, ki ifiuságunk' szebb szebb visszemlékeit magához köti, a' létnek soha vissza nem hozható költészetét sírba temeti, 's kinek minden szigorúbb megrovatása — legyen az bár igazsággal egyező — a' szeretet' hűségének fertőzője.

„Eltünt a' Szép de vissza nem kerül soha!*)

Mint üstökös más csillagok' köznapi rendszerének magát alá nem vető, haladott Byron lord — mond a' lelkes Börne — vadon, és szabadon keresztül a' világon, üdvözlet nélkül jött, bucsúzatlan távozott, 's jobb szerete magán lenni, semmint barátság' rabja. Soha sem érinte ő száraz földet; szélvész, 's hajótörés között eveze bátran előre, 's a' halál volt az első kikötő, mellyet látott. Mi rettentően vala ide 's tova hányatva! de beh! boldog szigetre talált is, szélcsend, 's az előlátó aczéltő hova nem vezetnek soha! 'S ez a' felséges természet. Mi teszi királlyá a' királyt? nem az hogy jogot ad, és vesz — hiszen azt minden jobbágy teszi

*) Eddig Bulwer.

— király az, ki szeszélyeinek él. Nevetnem kell, midőn mondják: Byron csak harmincz, 's nehány évet ért, ő ezer évet élt. 'S mikor szánják, hogy olly busongó vala! Hát Isten nem az? Melancholia nem más, mint Istennek örvendezése. Lehet-e vidor a' ki szeret? Byron gyűlölte az embereket, mert kedvelte az emberiséget; az életet, mert szerette az örökkévalóságot. Más választás nem marad. Fájdalom a' dicsőültek' boldogsága. Legtovább él, ki legtöbbet szenved. Egy se' boldog, kire Isten nem gondol, ha hogy szeretetben nem, tehát haragban, csak hogy rágondoljon. Éltem' minden örömeit odadnám Byron' kínjainak egyetlen éveért. —

De térjünk oda, honnan kiindulánk, Byron lordnak Rousseau-vali hasonlóságára. Ki e' két nagy költő' munkáit figyelve átnézte, lehetlen hogy sok helyen szembeszökő hasonlóságra ne bukkant volna. Nem eszmék-, modor-, vagy styl' utánzása tetszik ott fel, hanem azon átalános szellemrokonság, melly, midőn e' két irónak valamellyikével társalkodol, tudtodon kivűl másikára emlékeztet. Testvér csillagokból gondolod lövelteknek lenni ama' fénysugarakat, mik ennek és annak koronázzák halántékát. Mikint az árny, melly ennek, mint annak sötétíti műveit, mintha ugyan azon egy homály- testnek közbe vetéséből eredne.

Szánjuk Rousseaut, és Byront — Chateaubriand' szavaival végzem be e' czikket — szánjuk őket, hogy oltárokat töméneztek, mik nem valának méltók áldozatikra; tán fukarai az időnek, mellynek minden percze

világé vala, nem kerestek ők egyebet, mint gyönyört, szellemök által szenvedély-, és dicsőséggé alakultat. Az ők' lantokéi mélasága, féltése, és jajjai a' szerelem nek, azoké ennek kéje, 's ama' könnyüd kezek' közötti álmai; ők ábrándozást, boldogtalanságot, könyű ket és kétségbeesést kerestek a' szelek-,a' sötétség-, az égi háborúk-, erdők-, és tengerekben, 's ezekből készítették aztán olvasóik' számára Childe Harold' és Saint Preux' keserveit, a' Padoana', 's a' del Can de la Madona' kebelén.

Bár mikép legyen, mámoruk' perczeiben még is teljes volt a' szerelem' csalódása, habár igen jól tudák, miképen ők magát a' hűtlenséget szorítgaták karjaik között, a' hajnal' korányával elrepülendőt; nem is csalta ez meg őket állandóság' képmutatása által, 's miután a' viszonos ölelkezésekből kifároda, nem bojgatta őket unalmas kaczérkodásival. Szóval Jean Jacques, és Byron lord, mindketten szerencsétlenek voltak; ez vala lángeszök föltéte. Mérget vett az első, ez meg elbágyadva kicsapongásaitól, érezvén a' becsültetés' kellékét, visszatért hantjaira azon Graeciának, hol neki muzsa, és halál — kiki maga során — olly derekas szolgálatot tettenek.

'S ezen művészi viszsugarak, természetesen meg kellett, hogy előzzék ama' vázlatot, mit Byron lord' világpolgári életéről a' tisztelt magyar olvasó közönség elébe terjeszteni szándékoztam. Valóban e' lapok' jeles tárgyának gyönyörű költészete, meg ama' létunalom, 's világgali egymásellentiség' sajgó érzeteit, mik-

ről olly gyakran tesz az bizonyságot, unszoltaták föl velem e' kölcsön vett fénypontokat, 's ha szabad megvallanom, egykicsit tán azon különös érzet is, melly lelkemnek illyes érzések iránti vonzalmában, 's azoknak bensőmben talált viszhangjain alapul.

Jól esik szintugy lelkemnek, ha őt a' képzet' rebbenő szárnyain ama' dicső lélek' magos nimbusa felé emelhetem, ki, míg dús szellemét agyag fedé, olly kimondhatlan bájú villanysugarokat tudott kilövelni a' most már elhamvadt portömlöczön keresztül! Nem termend ugyan többé sem gyümölcsöt, sem virágot a' nemes törzsök! Hiszen teljes erőjében vágaték ki, 's csak a' mult az, mi nekünk Byrontól hátramaradt. Néma ugyan — örökre néma azon szózat, melly a' boldog hontársak' füleire olly gyakran törve, sokszor elragadtató bámulás-, néha sajnálkozás-, de mindig a' legmélyebb részvéttel hallgattatott. Àm de munkáinak benyomása örökre élénk, 's erősnek maradand. Bűbáj lakik azokban nem elmulandó. Holt szavakból lehellő élet, komoly nagyság, hathatós erő, 's energia, eleven szépség, 's homálytalan fény. Az élet' hervadhatlan zöldje, virága, és illata, ezek laknak a' nagy varázsmester' — a' mesterköltő Byron' halhatatlan munkáiban!!

Nem lesz tán érdeketlen egy bájhangú lant' méla szózatát ismételnem e' helyt. Mély érezet, költői ihlet ömledez annak anda zenéje fölött:

Byron *).

Kebled zajongó tenger' habjai
Hol szűviharban hullámok csatáznak.
'S viharveszély közt gyöngyöket halásznak
A' vakmerő ész' büszke karjai.

Dalod, szeleknek vad zugásai
Hol angyalokkal daemonok vitáznak;
Lelked mikint a' föld-'s mennyalkotásnak
Harmoniátlan első napjai.

Örvény szived, mint üdvös kín-alkotóké;
Fölötte lelked, mint létangyala,
Lángpallosával bátran leng vala.

Élted mikint a' vésztől hányt hajóké;
Magad te rejtvény, — egy villámsugár.
Ki az, ki tudná, hol kél 's merre száll?

---

*) E' költemény Császár' legjelesbbjének egyike.

VIII.

Az indokok, mik Byron lordot a' szabadságért vívó Görögök közé vitték, elég szembetünők. Graecia volt az, hol politicai tehetségei legelször fejlődének ki teljesen. Graecia, a' legtisztelendőbb, legjelesb historiának, a' csudás és gyönyörű tájak' hona, ama' legvadabb, 's festői szokásokkal biró különféle nemzetek' lakhelye, volt neki az inger', a' soha nem elégíthető, soha nem lankadó, sohasem változó ingernek országa.

Mind ezek felett, hol van nemesb költő, ki ne imádná a' szabadságot? A' szabadságot, mellyet Athene, mellyet Sparta' unokái vívnak? . . A' szabadságot, melly egy uj Hellast teremt. Rabköltő valóban csak ollyan, mint reptollaitól megfosztatott saskesely, melly semmi ha csúsz, sas csak az ég' szabadon függő boltozatin. Graecia! 's Emancipatio! valóban e' két szó nem egy Byronnak, hanem tán egy Karpát' ezerévü szikladarabjából faragott szobornak is idomait képesb lesz vala pillanatnyi rángatódzásra varázsolni, semmint bármi prometheusi lopott sugár. Hogy tudta volna hát egy Byron lord, a' hitvesétől elhagyott, rokonitól félreösmert, hontársitól üldözött költő, az ideálok' országát hajdani szabadságáért vivni látni a' nélkül, hogy maga is részese ne

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 159 von 190

kivánt volna lenni vérzéseinek?, a' nélkül, hogy láng-szelleme a' költői érdemek által már elnyert hírnév' pályájának egy előtte kinyilt, 's még nem ösmert ösvényét meg ne kisértené? . .

Görögország, noha a' kivívás' csillaga távulról már ragyogott, az időben rendetlen állásban vala. A' harmadik háború kezdődék épen, több nevezetes győzelmekkel. Fegyverök mindenhol diadalmaskodék, de tanácsaik meghasonlának. Nyugoti Graecia kényes helyzetben vala, 's habár a' hőslelkű Marco Botzaris nem hiában esett is el, e' dicső harcz csak megdöbbenté, de nem akadályoztatá a' töröknek Anatolica, és Missolonghi felé közeledését. E' bajnok vezér, ki Hellas' legdicsőbb napjaihoz méltó lesz vala, elragadtatással üdvezlé Byron lord' érkezését, 's vég tette, ütközetre indulása előtt volt Byront igen hő szívességgel Missolonghiba híni. Byron lord' első segedelmezése volt negyven válogatott Suliota' felfegyverzése Missolonghi' védelmére. Csata után kötények-, és gyógyszereket szállita, miket nagy mennyiségben hozott magával Olaszországból, 's pénzbeli segedelmet a' sebesitettek' számára. Ezer dollárt ajánlott azon kivűl hónaponként a' Missolonghi' falain 's a' Botzaris' zászlója alatt viaskodott Sulioták' segedelmezésére, 's a' t.

Cephaloniának egy kicsiny falujában, Metaxatában, ütötte fel ideigleni lakát, honnan két barátját küldé a' görög kormányhoz, a' dolgok' valódi állásáról tudakozandókat. Mig küldöjek jóságos tettek' gya-

korlatában alapítá a' vidéknek iránti köztiszteletét, a' küldöttek Tripolitzába mentek, 's Colocotronit — az elnökségtől megfosztott Maurocordato' ellenfelét — nagy hatalomban találák. Onnan Salamis felé indultak, hol épen öszve volt gyűlve a' congressus, 's a' görögök nagy dolgokra készűlének. Marco Botzaris' testvére a' Sulioták-, 's Maurocordatóval Missolonghi' védelmére küldettek, melly a tájt (1823. őszhóban) gonosz helyzetben vala, mind a' száraz, mind pedig tenger felől ostromoltatván. Görögországnak e' kulcsát megmenteni erősen föltette magában Byron lord, 's hol legszükségesb volt a' segitség, mindig oda fordítá tehetségeinek öszvegét.

Az alatt Maurocordato is hajó serget ügyekzett öszveszedni Missolonghi' szabadítására, mi czélra Byron lord 400,000 piastert ajánlott. Azonban e' szép segédet ajánló levelében egyszersmind azt is nyilatkoztatá, hogy miglen egyesség, 's rend helyre nem állittatik, hiábavaló minden Angliába vetett pénzkölcsönzési reményök, 's minden külföldről várhatandó segítség, mi sem csekély sem hasztalan nem lenne, felfüggesztve, 's elenyésztetve; mi több, Európa' nagy hatalmasságai is — mellynek egyike sem ellensége Görögországnak, sőt függetlensége' alapításában mindenike megegyezni látszik — elhitetendik magokkal, hogy a' görögök nem képesek önmagokat kormányozni, 's akkor meglehet, magok fogják a' zavarok' rendbehozását elvállalni olly formán, mi a' ke-

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 161 von 190

gyetek', 's barátaik' legszebb reményeit teljesen füstbe oszlatandja.

'S engedjék meg — folytatja levelét Byron — most az egyszer mindenkorra hozzátennem azt: miképén Graecia' javát akarom, mást semmit. Magam mindent meg is teendek oltalmára, mit csak tehetek, de nem egyezhetem — sohasem is fogok megegyezni — abba, hogy a' britt közönség vagy egyes angolok is megcsalattassanak a' görög ügyek' valódi állására nézve. A' többi uraim, önöktől függ. Önök dicsően harczoltanak. Járuljanak hát becsülettel polgártársaik-, 's a' világhoz. Akkor aztán nem fog mondathatni többé, mit kétezer év előtt ismételének a' római történetiróval: hogy t. i. „Philopoemen volt az utósó görög?"

A' vezérek közti viszályok nyilván igen nagy aggodalmat okozának Byronnak, kinek érzékenységét élesen érdeklé legkisebb ollyas körülmény is, mit ő Graecia' szabadsága' hátráltatójának nézhetett. „Én részemről, azt irja egy levelében, ragaszkodom az ügyhöz, míg csak egy czövek marad, mihez becsülettel fogózkodni lehessen, 's ha azt elhagyom, annak csak a' görögök' magaviselete lesz oka, nem pedig a' szent szövetség, vagy a' még szentebb musulmánok."

Miután minden kész' volt indulására, két jóniai hajó rendelteték, mellyre lovait, 's bútorait felrakva, Byron lord Argostoliból télelő' 29-kén Missolonghinak indult.

Oda érkeztekor az örömnek leggerjengőbb ki-

mutatásával fogadtatott. Tisztelkedő üdvezléseknek semmi neme, mi csak hatalmukban álla, el nem mulasztatott. A' vár körül veszteglő hajók tiszteletjelt lövének, midőn a' lord mellettek halada. Maurocordato herczeg, 's minden tisztviselők, nép, és katonaság elébe mentek, őt a' számára felkészitett palotába kisérve, a' néptömeg' örömrikoltásai, 's az ágyuk' sürű ropogásai között!.....

Ime! mikép fogadja Hellas, rideg prozai korunkban is, a' költőt, kit a' szabadság' szelleme ihletett!

Figyelmére méltóbb tárgyak' egyike volt mindjárt azon szörnyű kegyetlenség' szelíditése, mellyel a' háboru folyt. Megérkezése' napja egy a' görög hajósok kezébe esett szegény török' szabaddá tételével lőn kijelelve; 's az ezt követő gyakori hasonló esetek, nem soká kölcsönös emberiségre jelelő tetteknek valának szerencsés következtetői.

Másik nagyszerű, mit soha nem szünt meg a' legélénkebb részvéttel elömozditni, volt a' honi főnökök' egymás közti czivódásinak kiegyenlitése, azoknak kölcsönös bizodalmositása, 's a' kormányi rendeletek iránti engedelmességük' megalapitása.

Ez után 500 suliotát — görögh on' katonaságának legderekabb, legelszántabbjait — választa ki, 's azokat (1824.) télhó' első napjától kezdve zsoldába fogadá. Ostrom határoztatott Lepanto ellen, 's annak vezérlése Byron lordnak adatott át. Azonban a' Sulioták' féketlensége, főnökük' jósága, és kimerithetlennek képzelt gazdagságába vetett rakonczátlan bizalmuk, 's az in-

nen származott rendetlenségek' megfenyitéséből [illegible] kellemetlenségek,üdvös tervét épen olly időpontban hátráltaták, midőn Byron lord lelkesedése' legmagosb fokán állott, teljesen arra számolva ő is, hogy ezen elhatározó, 's váratlan csapás — millyennek a' czélba vett lepantói expeditiónak okvetlen lennie kell vala — Görögországnak a' legnagyobb szolgálatot teendi. Mind ez annyira kedvetlenité, hogy habár nem egyedüli oka volt is, de sokat tett még is azon gonosz epilepsiának váratlan, és soha nem ösmert kifejlödésére, melly őt télutó' 15-kén este meg. Négyszer jött rá a' nyavalya azon hó' folytában, míg végre a' kór' heve csak ugyan engede a' szokott orvosi szereknek, 's több érvágás, hideg fürdők, 's a' lélek' teljes pihentetése őt lassankint helyre álliták. (?)

Azonban bár egéssége javulni látszék is, barátjai érzették, hogy legelőször is légváltoztatásra van szüksége. Missolonghi' levegője egésségtelen lévén, egy zantei uraság mártz' elején irt neki ő lordságát azon szigetbeni mulatozásra rábeszélendő. E' levélre ez volt a' válasz:

‚Igen le vagyok kötelezve falusi lakának ajánlása, ugy minden más szivességei által is önnek azon esetre, ha egésségem inneni távozásom' kivánná: de nem hagyhatom el Görögh ont, míg legkisebb lehetőség áll, hogy annak (bár képzelt) hasznára lehetek. Olly játék ez, melly millió ollyannal felér, millyen én vagyok, 's mig csak állhatok, állnom kell az ügynél.' — A' lepantói expeditio azonban, minthogy Byron lord egé-

szen elkedvetlenedék, még akkor is elmarad, ha hogy annak kivitelére elég egésséges lett volna.

Későbbi szándokom — ezt mondá egyszer a' jeles költő barátjának Parry kapitánynak — további szándokom Görögországra nézve nehány szó közé szorítható. Itt maradok, míg vagy biztositva a' töröktül, vagy pedig igája alá jutott. Egész vagyonom annak szolgálatában lesz elköltve, azonban — hacsak nagy szükség nem kényszeritend — a' testvérem' gyermekeinek szánt sommából egy fillért sem fogok elkölteni. Minden, mit jövedelmem, és személyes törekedéseimmel végbevihetek, szívesen lesz téve. Mikor Görögország egyszer mentt lesz külső ellenségektől, akkor ide hagyom őket, hadd rendezzék el kormányukat a' mint nekik tetszik. Azonban egy szolgálatot, még pedig pontosat — gondolom tehetek nekik. Ön egy csajkát készittet Parry, vagy veszek magamnak egy hajót; a' görög pedig ruházzon fel követi, vagy megbizott hivatallal, 's én az egyesült statusokhoz menendek, ama' szabad, és felvilágosodott kormányt arra birandó hogy Graeciát független statusnak elösmerni ne késsék. Ha ez egyszer megvan, Angliának követni kell a' példát; 's ekkor Görögország' sorsa tartósan megalapítva, 's Graecia minden jogaiba vissza igtatandik, mint a' keresztény Europa' nagy köztársaságának ő is egy tagja.

Byron lord' sergét legjobban leirja ő maga, ekkép szólván egyszer Parry-hez. Hadd lássuk: sergem

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113

bizony ki tesz a' Falstaff*) hadain. Mert enyimet angol, német, franczia, maltai, raguzai, olasz, nápolyi, erdélyi, orosz, suliota, 's moreabeliek teszik; homloktul a' nyugati görögök, a' védsereg' kiállitására pedig a' szabó' neje sergestől. Dicső Apoll! soha hadvezérnek illy armadája nem volt!

Minő lett légyen mértékletessége élte' módjában a' tájt, megtetszik a' következő jegyzékből, mellyet udvarmesterének asztala' napi költségére kiada. Egy piaszternél nem megy az többre, török piaszter pedig alig több 25 krajczárnál.

	Paras.
Kenyér, másfél font	15
Bor	7
Hal	15
Olajbogyó	3
Somma	40

Ez vala ebéde, reggelije egy csésze thé tej- és nádméz nélkül.

Byron lord' társalkodása a' legnyájosb, 's udvariasb volt, mellyet csak valaha láthatni; módja, mikor jó kedve volt, 's vendégeivel kedves lenni óhajtott, megnyerő, nagyon hóditó vala, 's ha sima is, de lelkes, nagyszivűség' 's őszinteség' bélyegét hordó.

Nyiltszivűsége csaknem a' hibáig ment, mi hi-

*) IV. Henrik király szom. ját. Shakspeare-től.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 166 von 190

hetőleg világtóli függetlensége' 's nemfélésének vala következése; de olly nyilt szívű is volt, hogy barátinak vele nagyon vigyázóknak kell vala lenniek, mert titok' megbizására ő volt a' legveszedelmesb személy a' világon. Ha valaki előtte más ellen panaszolt, azt jórendén legelőbb is a' kérdéses személlyel közölte. Rágalmat, és mendemondát gyűlölt*), szerette a' férfiason előre haladó utat; kétkedését titkolni nem tudó, soha nem élt volna ollyaskivel, ki iránt gyanúval lesz vala keble teljes. A' vádat egyenesen kimondva, felszólitá az illető egyént hogy vagy kimentse, vagy megszégyelje magát. Hazugságot ugy utálta, hogy semmi inkább meg nem haragította mint az; véralkat, 's nevelés által már rendkívül izgony lévén, egy hazug szó egészen féketlenné tevé, 's heve ollyankor nem ösmert határt. Különös tapintata volt az igaztalanság' fölfedezésére, csaknem belösztönnél fogva megérzette azt. A' félénk kegyleső kerülte, 's barátait közönségesen az egyenesség' kedvelői közül választá. Az ember nemigazat szól, 's titkolja a' valót, mert fél hogy a' dolognak ugy mint van, kimondása ártalmára lehetne. Byron lord minden illyes félelmeken felül, gondolatit mindenkinek szemébe meg nem mondani irtózott, mert gyermekségétől fogva soha senkitől meg nem ijedt. Hazudozás nem hibája erősnek. A' görög rabszolga hazud: a' török zsarnok igazsághoz ragaszkodásáról hires.

---

*) Lásd Childe Harold IV. éne k 136. stanczáját.

https://data.onb.ac.at/rec/AC10738113 Seite 167 von 190

Embergyülölségét vetik némellyek szemére. Byron lord csak ugy gyülölte az embereket, mint a' nőnemet: t. i. szájával. „Èrzékeny szíveket — mint szépen mondja a' párisi német levelek' irója — minő volt Byroné, természet néha guny, és keserből font töviskeritéssel szokott ellátni, hogy a' barom ne rágodjék rajta. De ki nem marha tudja azt, 's nem fél közeledni a' szúrós embergyülölőhez." Byron lord, ugy látszik nekem, hiuságának némi kielégitését kereste abban, hogy gonosz elvek- 's kaján kedélylyel biró férfinak tartassék, 's mert nehezen birta szivének veleszületett jóságát legyőzni, hősi tettnek nézte ha hogy az vagy egyszer elsült. Ollyanoknak, kik igazán rosszak, 's amúgy könnyü szerrel, bizony eszök' ágába sem jut, hogy azzal kérkedjenek!

Sőt Byron lord' számos életiróinak egyetértő kimondásuk szerint, a' nagy költő' emberszeretete legnemesb alakban mutatkozék. Jótéteményinek határa nem volt, 's hol csak emberiség, 's ennek legszentebb joga a' szabadság értelmi, és vagyoni tehetségek' áldozatát kivánta, ott Byron lordot készen találni bizonyos vala.

'S ime! igy akarta, ki mint iró már a' dicsőség' legmagasb fokán tündöklött, magát mint emberbarát is örökre kijelelni. „Mert — ugymond a' szép tollú Balzac — Byront a' magát kipihenni szándékzót, nem mulathatá a' petyegő Boston-játék, mi gyönyörködtetni képes tán egy tőzsért. Byron a' költő, Graeciát szerette játszodtatni Mahmud ellen' Mennyire érte el

olly érczak araton feneklett szándokát azon férfi, ki élte' delében, dicsvágyának épen a' zenitjén, mint akárki más ugy odalett; azt elhatározni kinek kinek önszíve' sugallatára bízom. Annyi igaz: mikép azon becsről itélve, mellyben a' görög főnökek közt tartaték, nem lehet kétkedni mikép ha életben marad, hősi dicsősége a' jelen- és jövő kor' tiszteletében épen olly magos fokon állandott, mint a' költőé. De úgy látszik — mond Moore — mikép csak ez utóbbi tehetségével kivívott nagy hírnévben volt határozva Byron' egész jövője, 's nehogy azon egy halandó az emberi értelem', és munkásság' két legbámulandóbb tulajdonában haladná felül a' világot, élte' tavaszán, hősi pályájának épen kezdetén ragadtaték ki. Felesleg volna a' görög ügy' kivívására őt határzó körülményeket kipuhatolni, miként hiába lenne már a' további segedelmezéséből származhatandott hasznokat találgatni; kik szívét ösmerék, könnyen hozzávethetnek az elsőhez, amazok' keserve pedig, kik közűl olly időelöttileg ragadtatott ki, legjobb magyarázója a' másodiknak.

Hadd tartsák hát Hellas' fiai lelkeikben azt, kit testileg elvesztének. — Hadd folytassák végrehajtott szabadságukat; hadd épitsék fel ujra Athenét, 's népesitsék azt a' föld' választott szellemeivel, 's miután ezt tették, hadd emeljenek az Acropolis' legmagosb tetőjére Byronnak emlékoszlopot, faragott mását hordozni ama' főnek, melly saját mintái között magánál jelesbre nem talált, sem hasonlót nem hagya élő emberek közt. Elösmeri ezt minden igaz hellen. 's Graecia — az ujra

született — évkönyveinek egyik legszebb, legfényesb lapját, tudom, szabadsága' kivívójának szentelendi. — Mi magyarok, addig is vegyünk bucsút tőle az „Elbujdosott“ nak e' szavaival.

Isten veled magos Iró!
Szabadság' hű angyala!
Benned a' szép Graeciának
Messiása elhala: — —

De majd, ha ember 's szabadság
Az lesz minek lenni kell,
Dics és név, 's halhatatlanság
Közös lesz a' költőkkel.

IX.

Sz. György' havának 9-kén 1824-ben (szokása szerint) lovagolni ment Byron lord, 's nagyon keresztűl ázván, láza, melly Cephaloniából elindulta óta több vagy kevésbbé csaknem kiállás nélkül bolygatni szokta, ujra elő jött, 's mindig nevekedő hévvel támadá meg. Orvosok (szokás szerint) semmi veszélyt nem látván e' szokott állapotában, azt igen könnyü szerrel tekinték mindaddig, míg a' kór sulyosodni kezde. Ekkor betegünk' hű szolgája Fletscher látván, hogy az orvosok a' lord nyavalyája' mivoltát nem értik, 's neki mind a' mellett is, hogy nyolcz nap óta szinte mit sem vett magához, erős tisztitókat adtak, Zante városába küde egy Thomas nevű hires orvos után. De már késő volt. — Érvágást javalla 15-kén az egyik, más napra halasztatni kivánta másik. Csakugyan 16-kán estve sikerült az orvosoknak jobb karján újra eret vágni, mellyből mint egy fontnyi vér vétetett. A' lord — igy szól Fletscher, kinek előbeszélése Byron lord' betegsége', 's halálának minden körülményeivel megösmerteté a' világot — magát mindig rosszabbúl érzé; de doctor Bruno azt mondá, új érvágás megmentendi életét; én nem késtem annak előterjesztésével, mi szükséges legyen lord uramnak az orvos' akaratában megegyezni. Erre azt felelte: fél, hogy

cseppet sem ösmerik nyavalyáját, 's az'tán karját kinyujtva mondá: ‚Itt a' karom, tegyetek vele a' mit tetszik'. Ő lordsága azonban mind' csak gyengült*) 's 17-kén kétszer is vágtak rajta eret; reggel, 's délután 2 órakor; a' vérzést mindig ájulások követték, 's több izben öszverogyik ha karjaimmal át nem ölelem. Az'nap két versen mondá nekem gazdám: „nem tudok alunni, 's te látod egy heténél több, hogy nem alszom; tudom pedig hogy ember csak bizonyos ideig lehet álom nélkül, 's az után meg kell tébolyodnia a' nélkül hogy segitni lehessen rajta; pedig tizszerte, jobb szeretném főbe lőni magam', mint megőrülni, mert haláltól nem félek, 's könnyebben tudok meghalni, hogy sem az emberek gondolják. *)

Noha a' lord nem látszott hinni — folytatja tovább előadását a' hű szolga — hogy feloszlásához olly közel, látám még is, mikép minden órán gyengűle, 's néha magán kivül is volt. — Most már kezdem hinni — igy szóla nem soká a' lord — hogy nagyon roszul vagyok; azon esetre, ha hirtelen meghalnék némi rendeléseket kívánok még tenni, mellyeknek végrehajtására remélem pontosan ügyelendsz. — Fogok, feleltem én, ha hogy illy eset történnék, de remélem hogy nagysága

---

*) Igen természetes; hány áldozata nem esett már e' tannak!

**) Apát: Egek! mikint érzed magad?
Manfred: Nem olly bajos meghalni! (meghal) Manfred III. Fv. végjelenés.

sok évekig fog még élni rendeléseit kedve szerint, 's nálamnál jobban végrehajtandó. — Erre uram igy felelt: Nem; szinte vége már, 's mindent meg kell neked mondanom, mert egy perczem sincs.— Hozzak-e tollat, tentát, papirost Milord? kérdém. Oh istenem! de hogy! sok időt vesztesz vele, nincsen pedig több kimélni valóm, mert az én időm már lejárt — monda Mylord, 's mindjárt rá: — 'S most már figyelmezz! Rád gondom lesz. Evvel kezdé a' lord, 's én kérém hogy nevezetesb dolgokról parancsoljon. Mire imigy folytatá: — Oh szegény kedves gyermekem! Szerette Adám! Istenem! bár csak őt láthatám! Vidd neki áldásomat, 's kedves Augusta testvéremnek, 's gyermekeinek is. Byron ladyhez is elmégysz, mondd-meg neki hogy... mindent mondj el neki... hiszen jól vagytok együtt.— E' pillanatban nagyon megilletődve lenni látszott ő méltósága. Evvel szava elállott annyira, hogy csak néha foghattam fel egy egy szót. Igen komolyan suttogott valamit darab ideig, 's gyakran akarta szavát emelni; végre igy szóla hozzám: — Fletscher! már most ha te végre nem hajtasz minden neked tett rendeléseket, megkínozlak holtam után, ha csak lehet. Én erre legnagyobb aggodalommal felelém, hogy egy szót sem értettem mind azokból, miket mondott; mire gazdám igy: — Oh istenem! ugy hát mindennek vége; igen késő már! Lehetséges-e hogy te nem értettél volna? — Nem biz én uram, mondék, de kérem probálja meg nagyságod még egyszer. — Hogy tehessem azt? késő már, 's mindennek vége!

felele uram. — Nem a' miénk hanem istennek légyen akaratja! mondék én. — Ugy van, enyim nem leszen!... de még is megpróbálom — mondá mylord, 's valóban többszer is erőködék szólni, de két három szót mondhatott csak egymás végtében, mint p. o. Hitvesem! gyermekem! testvérem! — te mindent tudsz — mindent meg kell mondanod — ösmered kívánságim' — többi teljes érthetlen volt. Ekkor dél tájban tanácskozás tartaték, mellyben a' betegnek kevés chinahaj, és bor adatni határoztatott. Kilenczed napja volt már, hogy gazdám a' legkisebb táp nélkül élt, azon kevés kenyért kivéve, mit vagy három izben magához vett. A' chinahaj' bevéte után, azon néhány szavait kivéve, mik csak az illetőket érdeklik, több érthető szavát nem hallám. Alunni-vágyát jelentvén, kérdém ha Parry urat beszólitsam-e? mire igennel felelt. Parry ur őt öszveszedni szerette volna, de a' beteg könyezett, 's álomba merülni látszott. Parry távozott, 's mikorra visszatért, ő méltóságát jobban találni vélte, de az csak halálát előző zsibbadás vala. Az utósó szók, miket uramtól hallék, 18-kán estve 6 órakor valának szólva: most már alunnom kell, — mondá ő, 's avval magát lebocsátotta, hogy soha többé fel ne keljen! mert a' következő 24 óra alatt sem kezét sem lábát nem mozditá. Azonban néha fuladozás' állapotában lenni látszott, 's torka is gyakran hergett. E' vonagló hergés minden félórában egyszer előjött, fejét, hányszor e' görcs rá jött, mindig felemeltük, míg végre estve 6 órakor 19-dikén ujra

behunyá szemeit a' nélkül, hogy fájdalom' jelétmutatta, vagy kezét lábát mozgatta volna. Istenem! kiálték, félek hogy oda van uram! Ekkor megtapogatván üterét az orvosok így felelének: Igazat szóla kegyed, ő oda van! — Eddig a' derék Fletscher.

'S ekkép mult ki, mint nagy része az embereknek — áldozata gyáván kérkedő tudatlanságnak — egy egész világot gyászba borító ifju költő!!!

Hasztalan volna — mondják egyezőleg az akkor Görögországban mulató utazók — hasztalan volna ama' köz keservet leírni akarni, mi e' gyász eset után Missolonghi városát ellepé. Nem csak Maurocordato, 's annak közvetlen köre, de az egész város, 's minden lakói megdöbbentek e' csapásra, olly rögtönös, olly váratlan volt az. Rosszul léte tudva volt ugyan, 's a' három utósó nap barátainak egyike sem járhatott az utszán a' nélkül, hogy szűrebegve ne kérdezte volna mindenkitől: „Hogy van mylord?“

E' gyászeset' napján Maurocordato herczeg proclamatiót adott ki, melly a' minden renden lévő lakók- érzette mély, és öszinte bánatot kijelentvén, egyszersmind azt is parancsolá, mikép a' jeles elhunyt' emlékének, a' köztisztelet- és fájdalom' mindennemű kimutatásaival adózzanak; ágyúzások, minden közhivatalok' 's kalmárboltok' bezárása- a' szokott húsvéti ünneplések' felfüggesztése- a' templomokra kiterjesztett mély gyász- 's végre közönséges halotti könyörgések által. Meghatároztatott továbbá, hogy a' test bebalzsamozva a' temetési tisztességek után Zante szi-

getébe indittassék, onnan Angliába szállítandó. Az orvosok tehát a' testet befűszerczvén (szívet, agyvelőt, 's beleket külön edényekbe zárva) azt egy pléhbádoggal béllett ládába helyhezék, minthogy lehetlen volt ónkoporsót szerezni, mi a' test' épségben tartására kellő szereket az uton megtartani képes lett volna. Felbonczolás után ugy találtaték, hogy a' nemes lord forró láznak lőn áldozatává. Doctor Meyer egy épen jelen volt helvetziai orvos, ki Madame Staëlt holta után történetesen látta, azt állitá: mikép az agy e' jeles személyek' mindkettőjénél rendkivül hasonló, hanem hogy Byron lordé sokkal nagyobb mennyiségű volt.

Krisztus' születése után tehát ezer nyolczszáz huszonnégy évvel tavaszhó' huszonkettődik napján, saját osztályának, a' kormánysergek- és az egész népségnek közepette, tulajdon ezredе' tiszteinek vállain vitetett a' halhatlan költőnek tisztelt földi maradványa azon templomba, hol Marco Botzaris- 's Normann' tábornokok' hamvai nyugosznak. Oda tevék le őt. A' koporsó egy bárdolatlan roszul szerkezett faláda volt; takaróul fekete palást szolgált, mellyre csak egy sisak, egy kard, 's egy borostyán koszorú tétetett. De nincs az a' temetési pompa, melly illy benyomást tehetett, vagy ezen egyszerű tisztesség' érzeteit tudta volna gerjesztni a' szívben. Magának a' helynek nyomorult pusztasága, a' jelen volt vad, 's félpolgárosított bajnokok, azoknak mélyen érzett, nem pedig szinlett szomorúságuk, az édeskeser visszemlékek, a' megcsalódott remények; ama' minden ar-

czon olvasható rebegések, 's kínos előérzések — mindezek sokat tehettek előállitására egy érzékenyebb, szívrehatóbb jelenésnek, mint millyen egy nagy ember' sirja körül valaha csak mutatkozott.

Temetési tisztesség' bevégzetével templom' közepén maradt a' koporsó, következő nap' estefeléig, saját osztályának egy részétől őrizve. A' templom szüntelen tömve volt ollyanoktól, kik Görögország' jótevőjét megtisztelni, és siratni jöttek. 23-dikának estején a' koporsó a' néhai lord' szálására vitetett csendességben tisztei által, holott is azon hónap' 29-kéig be sem záratott.

Képe, kimulta után mindjárt egy halkkal szelidülő komorság-vegyülte édes nyugalomnak tekintetét vette fel, mi valósággal felséges vala.

Pünkösd hava' 2-ik napján tétettek hajóra Byron lord' földi részei a' várból leropogó ágyuzások' tisztelkedései közt. Istenem! mi különbözők valának azok ama' minapi robajtól, mi a' nemes lord' érkezését (csak négy hó előtt) üdvözlé.

Hatvanegyedik nap' reggelén érkezett meg a' nagy költő' porháza Londonba, a' szinte két milliónyi lakosú városba, holott is miután Hobhouse, 's Hanson urak — Byron lord' végakaratának kiszolgáltatói — testét a' hajórúl kikérték, azt Sir Knatchbull Edwárd-nak a' westminsteri negyed' Nagy György' utszájábani (20 szám alatt) házához szálliták.

Jelentve lőn időről időre — ezt olvassuk életirói-

nak egyikénél – hogy Byron lord' holt teste rangjához illőleg fog kitétetni; 's az agyag lord' kinyújtoztatásának dicsőségéről száz meg száz hírlapok emlékezének. Be is végződtek valahára a' készülődések, 's hogy a' szegények' kandisága megkülönböztessék gazdagok' ácsorgásától, ezek külön bementi jegyekkel bocsátattak be, számukra egy külön nap határoztatván kizárólag, mikoron bámulni mennének a' beposztózott szobák- és pompáson felczifrázott koporsót. Pairek, 's Pairnék, Főpapok, Költők 's Politicusok jövének aranyos hintók-, 's drága bérkocsikban, e' temetési készületek' pompáján bávoszkodni, 's látni mi drága, mi haszontalan leplekbe lőn takarva ama' halhatlan költő' agyagrésze. Azonban e' hiú fénypiper, mellyel — ugy látszik — községfelettiségét akarja kijelelni a' rang, a' Pair' állapotához tartozott inkább, sem mint a' költőéhez. Lángelménck nincs szüksége illy vonzeszközökre, 's ez egész pompa csak arra való volt, hogy az emberek' szemeit ama' férfiról elvonja' kinek ihletes nyelve már örökre néma. De ki bánta Byron lordot a' Pairt, 's a' titkos tanácsost? az ő koronájával, 's egy felől fejedelmek- mind két oldalról pedig hősekről lehozott hosszú geneologiájával egyetemben? Ki nem sajnálta ellenben Byron Györgyöt a' költőt, ki minket elbájolt, 's szívrehatóverseivel utóinkat is elbájlandó? Itt lángésznek vala bemutatva a' tisztelet, 's bizonyára nem a' rangnak, mert ez a' név hogy lord, minden agyagra bélye-

gezhető, ám de ihlést, költői szellemet, csak a' legfinomabb érczre nyomhatni rá!

Csak nehány válogatott barátja, 's tisztelője kisérte Byront a' sírhoz; koronás czimere előtte vitetett, 's főrangjának sok küljelei voltak ugyan, de az öszve sereglett néptömeget kivéve, lángeszének egy sem. A' nagyoknak amaz olly különös szokásakint üres hintóik' hosszú sora követte a' gyászszekeret. Ama' hosszú, de üres sor, mi a' halottat haszontalan rangászással mint egy kicsúfoló, a' néptömeg' becsületesb vonzalmait pedig avar pompájával feltartoztató. Hol valának gőgös tulajdonosi ama' henyeség', 's fényüzés' czifra szekrényeinek? hol a' főranguak, kiknek füstös nemágozatai közé lángelmejének világát szórta el Byron, a' lord, a' fő nemesség' halantékira egy olly dicskört emelvén, mellyet az soha nem ösmert? Hol valának a' hatalmas Whiggek? hol a' jeles Toryk? Egy csupa emberi „hiszem" körülti különbözés igy eltudá távoztatni ama' kevélyeket? De mindenek fölött hol voltak a' rokonok, kikhez őt házassága csatolá? Ah! amaz elhagyott holt testre nem tekintett a' hitves, egy magzat sem öntött de csak egy könycseppet is! . . . Nem kivánjuk magunkat ez uttal házi viszályok' bíráinak felunszolni, 's hinni akarjuk, mikép ugy váltak ők el, hogy a' kibékülés remélhetlen vala. Ah! de volt-e ott csak egy is bár, ki Byron' halvány képére, a' férfiasra, 's kora bánatszürkitette sötét fürteire tekinthete a' nélkül, hogy ne érezte volna egyszersmind, mikép illy mások fölötti

menyei szellemmel megajándékozottan is, szinte inkább gerjeszté a' nézők' szánakodását házi boldogtalansága, sem mint gerjengő bámulását lángesze.

Temetése pénteken nyárhó' 16-kán ment véghez. Teste Hucknall nevű helységben, a' nemzetségi sírboltba tétetett, melly Nottinghamtól nyolcz, a' tisztes newsteadi monostortól pedig csak két angol mértföldre fekszik. Olly emberek' tömege kisérte őt sirjához, kik buzgó szivességgel fizették le emlékének ez utósó tiszteletet. Kora költeményeinek egyikében kinyilatkoztatván abbeli óhajtását, mikép anyja' porával vegyüljen övé, koporsója valóban édes anyja' földi részei mellé helyheztetett. Húsz óraperczczel négy után volt az tehát pénteken (1824-dik év' Sz. Jakab havának 16-dik napján) mikor a' temetési szertartás bevégződék. Miután Byronra záródott örökidőkre a' sír, baráti pedig minden őt illető gondtól felszabadultak, csak azon édes kötelesség alól nem, miszerént igazságot szolgáltassanak emlékének, 's nevét örök tiszteletben tartassák.

Koporsójára következő felirás tétetett:

Gordon Noel Byron György
Roehdale-i Lord Byron
Született Londonban télhó' 22. 1788.
Meghalt Missolonghiban, nyugoti Graeciában april' 19. 1824.

Egy hamvveder követte a' koporsót illy felirással:

E' hamvedényben nyugosznak néhai
Byron lord' szíve, agya. 'stb.

A' hucknalli egyház' karzatába pedig egy igen csinos görög izlésü fehér márvány tábla tétetett mellynek magyarosított homlokirása ez.

E' bolt alatt,
Hol ősei közűl többen, 's anyja is temetve van,
Nyugodnak földi részei
Gordon Noël Byron György
Rochdale-i Lord Byronnak, Lancasteri grófságból;
Á' „Childe Harold' zarándoksága" szerzőjének.
Ki született Londonban télhó' 22. 1788.
Meghalt Missologhiban nyugoti Graeciában Apr. 19. 1824.
Ama dicső tervvel foglalatoskodva, mikép azon országot
Visszahelyezze
Ósi szabadsága! és hirébe.

Nőtestvére Nagyságos Leigh Mária Augusta
Tette e' követ emlékére.

X.

'S igy már elvégezte volna hivatását az életiró. Azokat, kik olly fényesen festék Albion' e' hatalmas lantosának rövid életét, mélyen érzett gyöngesége el nem érheté. Noha ama' jeleseknek, kik e' szép lelkület' festésében előtte jártak, szebb-szebb szinezeteit kivánta volna is egy olly lángpontba egyesítni, mellyből a' fénysugarak oda, honnan kölcsönözve valának, vissza is sugározzanak. Ha ezt teheté, már elért volna annyit, minél többre alig vágyott.

Nincs tehát már egyéb hátra, mint megköszönni az engedékeny olvasó' béketűrését, 's tőle—mig az irodalom' mezején tán ujra valahol találkoznánk— ez uttal azon kéréssel bucsút venni, miszerint az ezen kis munkánkat kisérő másik kötetkét is hasonló türékenységére méltassa. Byron lord' óriási szellemének gyönge, de hü viszsugárai azok, figyelemre méltók nem az igénytelen forditás- hanem a' gyönyörü eredetinek fényes érdemeiért. De bucsúzzunk el előbb a' jelen tárgytól. Mit a' világszerte ösmert — de már csak néhai — Scott Walter' kedves szavaival teszünk.

Egy szent borzadás- vegyülte szomor' hathatós érzetével bucsúzunk e' tárgytól — mond a' koszorús költő. A' halál, legkomolyabb működéseink fölött épen ugy mászkál, mint a' legcsekélyebbeken, 's nagyon

ünnepélyes, nagyon vigasztaló gondolat az, mikép nem mi léhaság' pillanatában találta ő Byronunkat, hanem feláldozót vagyont 's életet egy nemzet' javáért, mellyet ő csak mult dicsőségének miatta szerethetett; felebat rátiért, kik egy pogány zsarnok' vas-igája alatt nyögének. A' szabadság-, 's emberiségért vívott-keresztes hadban elesni, mikép ős időkben is a' legfeketébb bünekért elégtét lesz vala, engedtessék meg a' jelenkorban is olly bünhödésnek nézetni, mi nagyobb hibákért is lakoltatna, mint minőket Byron lord ellen még a' legtúlságosb rágalom is valaha csak felhozhatott.

Sajtó-hibák.

Lap.	sor.	
Elő szó.	13	veseiben helyett olvasd veséiben.
	22	felőle semmit h. olv. felőle, tőle semmit
5	27	már és h. olv. már is.
6	10	Nyelve, szúróssága h. olv. Nyelve' szúróssága.
10	10	Bybonunk h. olv. Byronunk, 's hitversének h. hitvesének.
12	3	követőjére h. olv. követésére.
18	2	erő-forrása h. olv. erő forrása.
22	1	„Minthogy h. olv. Minthogy.
24	11	mondom h. olv. mondani.
—	24	komlokára h. olv. homlokára.
27	12	elragadható h. olv. elragadtató.
—	23	igen bő h. olv. igen hő.
29	22	térit h. olv. terít.
31	1	az ős kápolna h. o. mond Moore, az ős kápolna.
32	6	között h. olv. közötti.
38	1	téli h. olv. teli.
47	1	tartatnék h. olv. tartaték.
48	4	könyvet h. olv. könyvvel.
—	23	kisérlet h. olv. kisértet.
54	25	zegnie h. olv. zengnie.
70	5	kitűnik h. olv. kitűnék.
—	24	nagae h. olv. nugae.
71	15	homlokát h. olv. homlokat
73	6	napok h. olv. lapok.
74	2	1844 h. olv 1814.
78	19	hajlana h. olv. hajtana.
83	13	Rendesbb h. olv. Rendesb.

lap	sor	
87	7	Hanem karjait h. olv. karjait.
88	11	csudálkoznam h. olv. csudálkoznám.
92	21	sülyedő zaj' h. olv. sülyedő csend' mélye hasonló ama' zaj' 's a' t.
96	22	közepette h. olv. közepett.
108	24	kincseivel h. jogaival.
122	11	nevezhetni, mert h. olv. nevezhetni, mond Moore, mert 's a' t.
130	18	Stunden h. olv. Kunden.
131	21	költő ritka h. olv. költő — mond Byron lord' életiróinak egyike — ritka 's a' t.
141	11	haragban h. olv haragjában.
143	6	Jól esik h olv. Az én lelkemnek is jól esik.
—	24	munkáiban után olv. Igy kiáltanak fel honfitársai.
144	9	üdvös h olv. üdv, 's
—	15	legjelesbjének h. olv. jelesbjeinek.
159	12	szerette h. olv. szerettem.
169	4	felebatrátiért h. olv. felebarátiért.

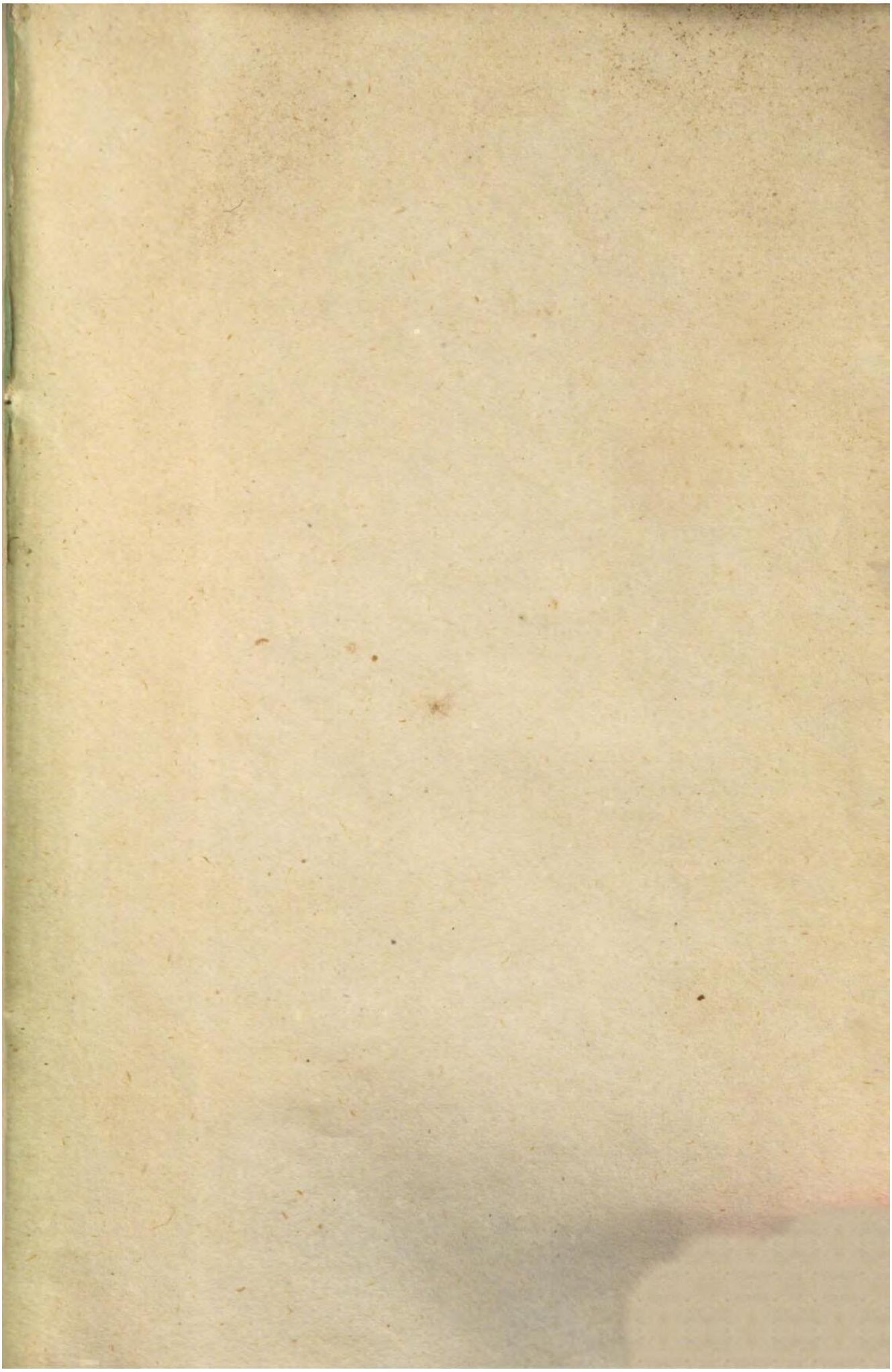

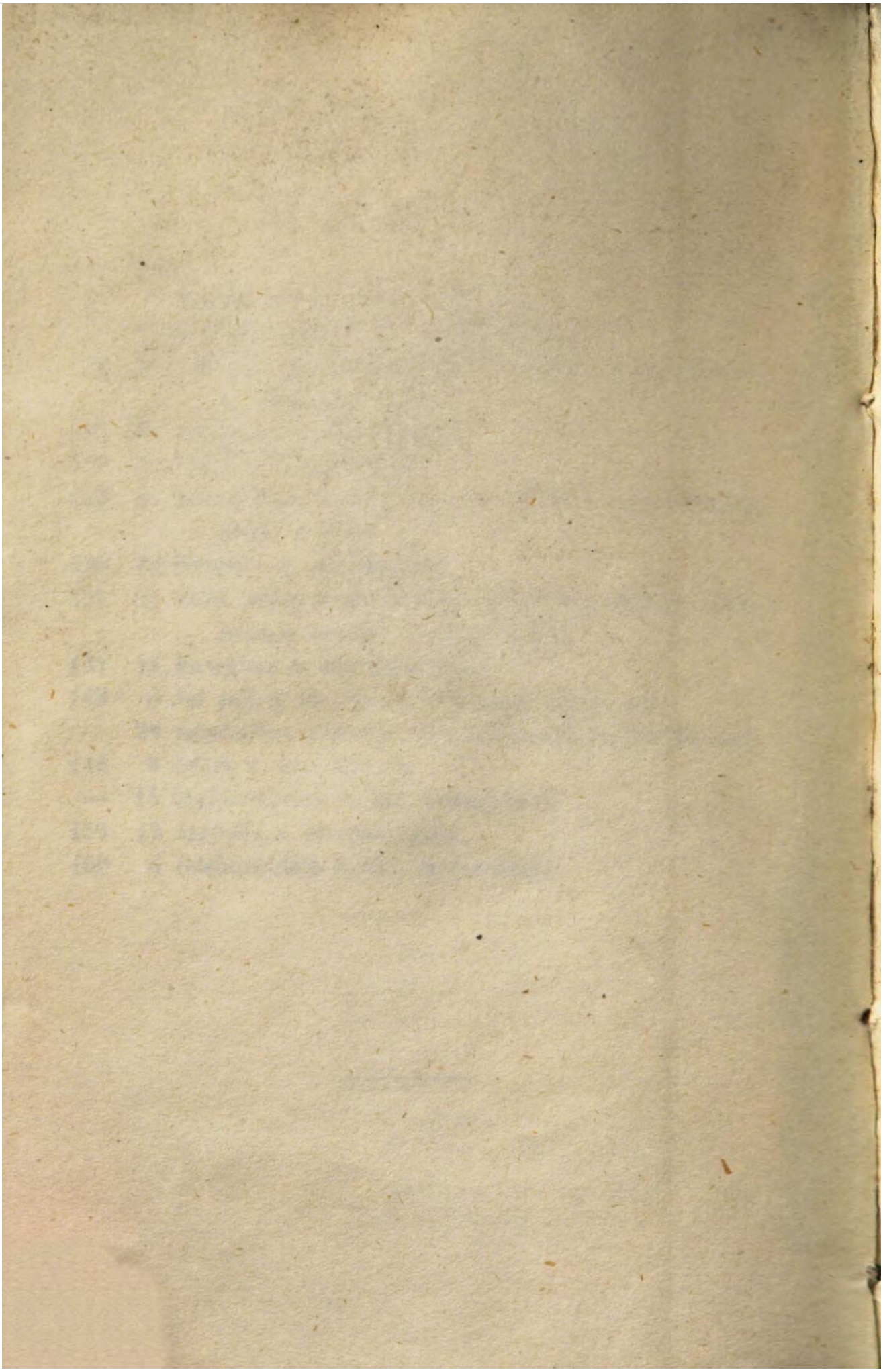

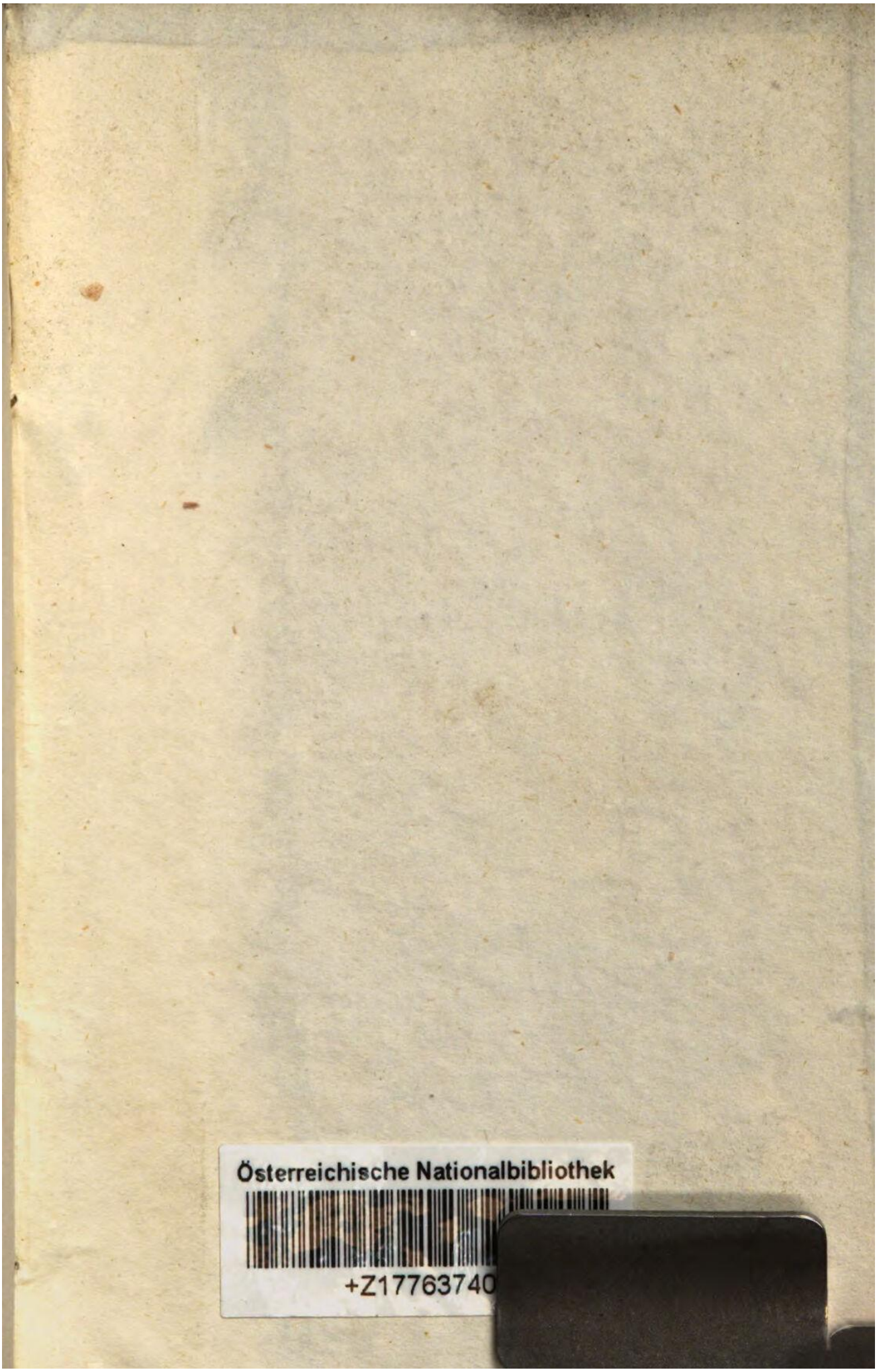
Österreichische Nationalbibliothek
+Z17763740

